

diyanet

Aylık Dergi | Ekim 2023 | Sayı: 394

■ Milleti Millet Yapan Değerler

■ Türk Milletinin Varoluş Mücadelesi Bağlamında Cumhuriyet ve Diyanet

■ Geleceğe Açılan Pencere Tarih Şuuru

■ Prof. Dr. Feridun M. Emecen ile Vatan ve Tarih Şuuru Üzerine Söyleşi

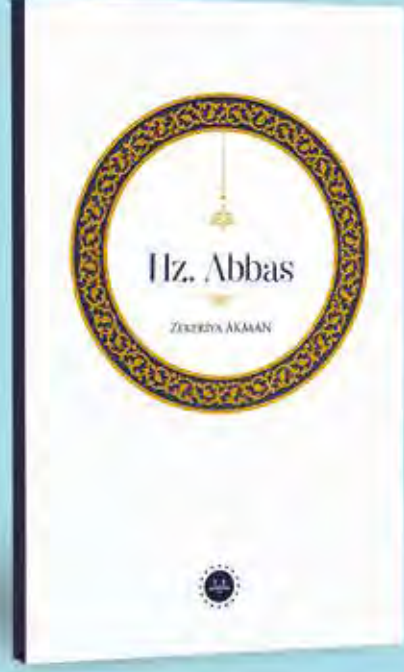
■ Onca Emek Verilerek Yapılan Hafızlık Neden Unutulur?

www.yayinsatis.diyamet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden,
yurt dışında müşavirlik ve atışelıklarımızden temin edebilirsiniz.

YAYINLARIMIZ

Hz. Abbas, her dönemde Hz. Peygamber'in en önemli destekçilerinden biri olmuş ve Resul-i Ekrem de amcasını babası gibi sevip saymıştır. Dürüst ve güvenilir biri olarak toplumda tanınan Hz. Abbas'ın görüşleri sahabe arasında her zaman itibar görmüştür.

İnsanlık tarihi, bir süreklilik içinde akar. İnsanoğlu aklı, iradesi ve bilinci sayesinde yeryüzündeki diğer canlılardan ayrılır. Bu bilinç sayesinde tecrübeler nesilden nesile aktarılır. Toplumlar tarihsel bir zemine yaslanarak kendi ayakları üzerinde durur, kendinden öncekilerin kültürel birikimiyle zenginleşerek insanlık yürüyüşüne dâhil olurlar.

Tıpkı bireyin oluşumunda hatıralar gibi milletlerin teşekkülünde de tarihin hayati bir önemi vardır. Tarihle bağını koparmış toplumlar, hafızasını yitirmiş bir insana benzer ki bu insanın tarih sayfalarında kaybolup gitmesi kaçınılmazdır. Mazisiyle irtibatını kesen milletler aslında geleceklerini ve tarihsel aktörlüklerini kaybetmiş olurlar.

Tarih bilincinin mayaladığı düşüncelerin başında vatan şuuru gelir. Atalarının hangi çetin süreçleri atlatarak, nasıl zor günlerden geçerek bir vatan sahibi olduğunu bilmek; bu vatani korumak için kendinden önceki nesillerin hangi bedelleri ödediğine vakıf olmak, kişinin vatanla tarihsel bir bağ kurmasına imkân verir.

Bu açıdan bakıldığında Anadolu'yu bizlere yurt yapan Malazgirt Meydan Muharebesi'nden Çanakkale Savaşları'na, oradan İstiklal Harbi'ne uzanan çizgide vatan ve tarih şuurunun emsalsiz bir şekilde ete kemiğe büründüğünü görürüz. Toplumlar en çetin süreçleri vatan ve tarih şuuru sayesinde atlatırlar. Bu şurdan yoksun toplumların tarih boyunca istilacıların ve sömürgecilerin elinde oyuncak olduğuna şahit oluruz.

Üzerinde yaşadığımız topraklarla kuracağımız tarihî, kültürel ve siyasi bağ, bizim dünyaya bakışımızı, davranışlarımızı ve tercihlerimizi de belirleyecektir. Milletimizin taşıdığı yüksek ahlaki hasletlerin temelinde ecdadından devraldığı miras yatmaktadır. Türkler tarihin hiçbir döneminde boyunduruk altına girmemiş, kendi kaderini kendi tayin etmiş, bu özgürlükçü karakter sayesinde imparatorlukların dağıldığı, dünya düzeninin alt üst olduğu bir süreçte İstiklal Harbi'nden alınının akıyla çıkmış, Osmanlı Devleti'nin hemen ardından Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Bu ay Cumhuriyet'in ilanının 100. yılını idrak ediyoruz. Başta Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları olmak üzere; vatan topraklarını bize miras bırakan şehit ve gazilerimizi rahmet ve şükranla anıyoruz.

Bu sayımızda dosya konumuz Vatan ve Tarih Şuuru. Dosyamıza Prof. Dr. Cengiz Tomar, "Milleti Millet Yapan Değerler"; Koray Şerbetçi, "Türk Milletinin Varoluş Mücadelesi Bağlamında Cumhuriyet ve Diyanet"; Dr. Sema Yaniç, "Geleceğe Açılan Pencere: Tarih Şuuru"; Prof. Dr. Ali Sarıkoyuncu, "Cumhuriyete Giden Yol: Çanakkale, Millî Mücadele ve Din Adamları" başlıklı yazılarıyla katkıda bulundu. Söyleşi konuğumuz ise Prof. Dr. Feridun M. Emecen.

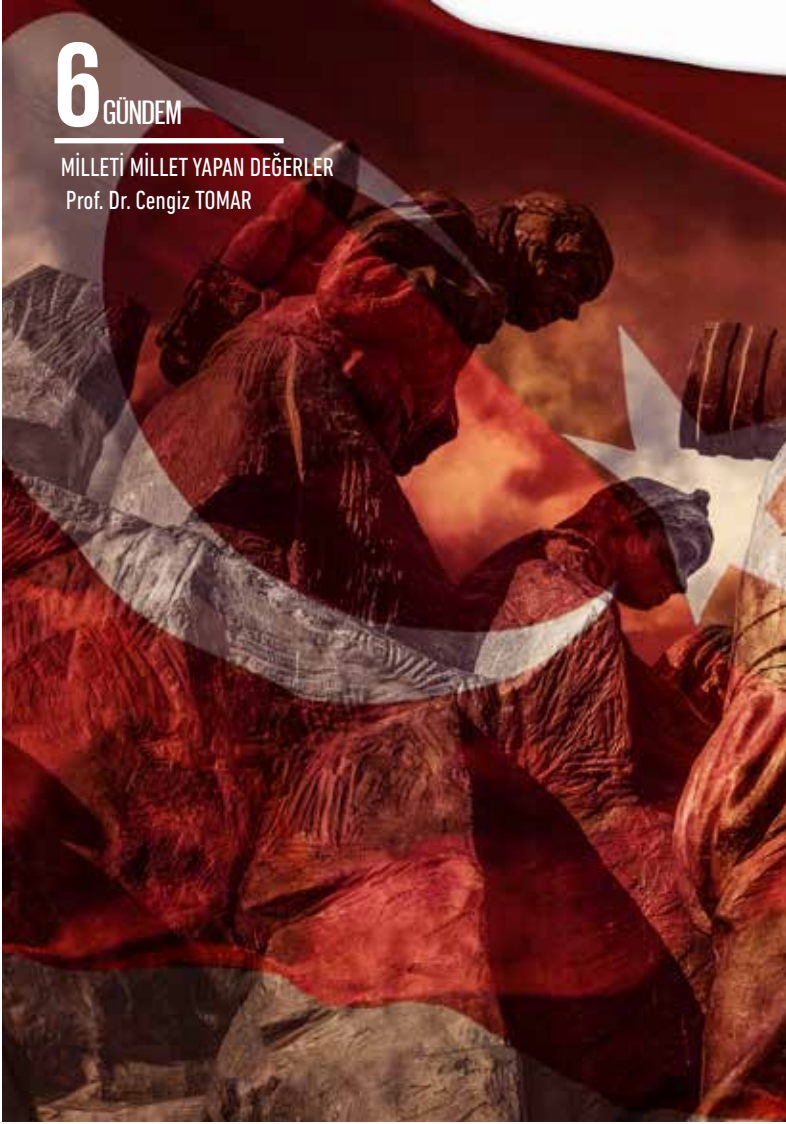
Bereketli okumalar dilerim.

Cafer Tayyar DOYMAZ

İÇİNDEKİLER

6 GÜNDEM

MİLLETİ MİLLET YAPAN DEĞERLER
Prof. Dr. Cengiz TOMAR

11 GÜNDEM

TÜRK MİLLETİNİN VAROLUŞ MÜCADELESİ
BAĞLAMINDA CUMHURİYET VE DİYANET
Koray ŞERBETÇİ

16 GÜNDEM

GELECEĞE AÇILAN PENCERE
TARİH ŞUURU
Dr. Sema YANIÇ

20 SÖYLEŞİ

PROF. DR. FERİDUN M. EMECEN:
“TARİH, BİR MAZİDEN İBARET DEĞİLDİR. GEÇMİŞTEN
GELECEĞE DOĞRU BİR TEKÂMÜLDÜR.”

Mahir KILINÇ

24 DİN DÜŞÜNCE YORUM

CUMHURİYET'E GİDEN YOL
ÇANAKKALE, MİLLİ MÜCADELE VE
DİN ADAMLARI

Prof. Dr. Ali SARIKOYUNCU

28 DİN DÜŞÜNCE YORUM

ONCA EMEK VERİLEREK YAPILAN
HAFIZLIK NEDEN UNUTULUR?

Prof. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI

32 VAHYİN AYDINLIĞINDA

İMAN VE SAMİMİYET

Doç. Dr. Bayram KÖSEOĞLU

34 HADİSLERİN İŞİĞİNDE

EN DEĞERLİ VARLIKLARIMIZ

Dr. Ahmet OĞUZ

36 DİYANET ARŞİVİ

ÂLİM, HATİP, MÜTERCİM

MUSTAFA RUNYUN

Dr. Mehmet BULUT

diyanet

SAYI
394 | EKİM
2023

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Cafer Tayyar DOYMAZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Lamia LEVENT ABUL

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Ahmet BULUT

Yayın Kurulu
Cafer Tayyar DOYMAZ
Dr. Lamia LEVENT ABUL
Dr. Abdülkadir ERKUT
Hüseyin ARI
Mahmut KAYIŞ
Dr. Kübra ÇIÇEKLI

Editör
Emin GÜRDAMUR

Yayın Koordinatörleri
Mustafa BERK
Mahir KILINÇ
Mustafa Mirza DEMİR

Sosyal Medya
Asuman AYDIN

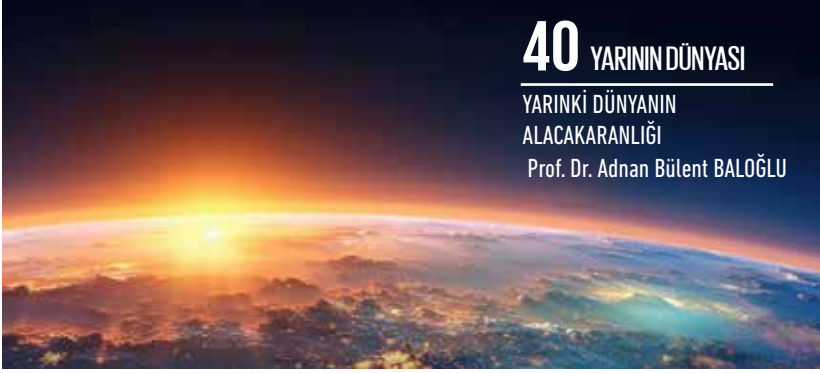
Dijital Medya
Ömer GÜÇLÜ
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik - Tasarım
Arketip Ajans
www.arketipajans.com

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
diyanetdergi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları
Facebook: /diyanetdergisi
Twitter: /diyanetdergisi
Instagram: /diyanetdergisi

40 YARININ DÜNYASI

YARINKİ DÜNYANIN
ALACAKARANLIĞI
Prof. Dr. Adnan Bülent BALOĞLU

44 LISAN-IKALP

SADIKLARDAN OLMAK
Dr. Lamia LEVENT ABUL

46 BUNU KONUSALIM

FATMA EKİNÇEKEN:
"HER GÖNLÜN KAPISINI ÇALMALIYIZ."
Mahir KILINÇ

48 DİN TARİH TOPLUM

PIR-İ TÜRKİSTAN HOCA AHMED YESEVİ
HİKMETLERİNDE KULLUK
Prof. Dr. Kadir ÖZKÖSE

52 DİN TARİH TOPLUM

GÜRÜLTÜDEN ÖNCE UĞULTU VARDI
Berna ATAGÜN

54 KUR'AN SURELERİ

YUNUS SURESİ
Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

58 | Gezi Mikrofön

60 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

VATAN ŞAİRİ
NAMIK KEMAL
Doç. Dr. Canan
OLPAK KOÇ

64 | MADDE MANA DENGESİNDE
HAKİKATİ ARAMAK
Abdurrahman AKBAŞ

66 KIRILMA NOKTASI

CUMHURİYET'İN İLANI
Alparslan AKÇA

68 KAFAMA TAKILANLAR

YÜZLERCE TANRI VARKEN NEDEN SENİNKİ
DOĞRU OLSUN?
Prof. Dr. Çağfer KARADAŞ

70 ÇAĞIN ÂLİMLERİ

SEYYİD KUTUB
KUR'AN HİZMETİNDE BİR ÖMÜR
Enbiya YILDIRIM

74 İNSAN HÂLİ

İÇEDÖNÜK MÜYÜM YOKSA SOSYAL FOBİM Mİ VAR?
Dr. Psk. Esra CEYLAN

76 HATIRA DEFTERİ

PIŞMANLIK ATEŞİ
Mefra Bilge DÖNMEZ

80 KİTAPLIK

NURİ PAKDİL
Mustafa Mirza DEMİR

Abone İşleri

Tel: 0312 295 71 96-97
Faks : 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr

Online Abonelik:

yayinsatis.diyanet.gov.tr

Abone Şartları

Yurt İçi yıllık: 300.00 TL
Yurt Dışı yıllık: ABD: 108 ABD Doları
AB Ülkeleri: 54 Euro
Avustralya: 225 Avustralya Doları
İsviçre: 96 Frank
Avusturya: 93 Euro

Abone kaydı için, ücretin Döner Sermaye Daire Başkanlığının T.C. Ziraat Bankası, Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN: TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57 nolu hesabına yatırılması ve makbuzun fotokopisi ile abonenin hangi sayıdan başlayacağını bildirir bir dilekçe, mektup, yazı, faks veya e-mailin Diyanet İşleri Başkanlığı Döner Sermaye Daire Başkanlığına gönderilmesi gerekmektedir.

Temsilcilikler; Yurt İçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri - Yurt Dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü:

Aylık, Yaygın, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Baskı

BAŞAK Matbaacılık Tanıtım Hizmetleri İth. İhr. A.Ş.
Anadolu Bulvarı Meka Plaza 5/7 7. Kat
Gimat Yenimahalle/Ankara
Tel: 0 312 397 16 17

Basım Tarihi: 22.09.2023

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

TARİH ŞUURU VE VATAN SEVGİSİ

Prof. Dr. Ali ERBAŞ
Diyanet İşleri Başkanı

Bir milletin ortak anlayışı, idrak ve sezgisi, hafızası, bütün değerlerine sahip olma iradesi millî şuur olarak izah edilmektedir. Kimseyi düşman ilan etmeden, kendi değerlerini yükseltme arzusu, mensubiyet ve kimlik duygusu olan millî şuur, asırların birikimi ile aynı topraklarda kaynaşarak yaşamının ve bu uğurda gösterilen devamlılık iradesinin de ifadesidir. Güçlü bir millî şuur şekillendiren en temel unsur ise geçmiştir, o milletin tarihidir. Tarih, tüm toplumların düşüncesinde önemli bir yer işgal eder. Kimi tarihçiler tarafından toplumların hafızası olarak tanımlanan tarih, bir yönüyle bilgi ve tecrübe elde etme ve bunları gelecek nesillere miras bırakma ilmidir. İnsanı uyarıcı ve geleceğini aydınlatıcı bir ilim dalı olarak geçmişin ortak kültür mirasını bugüne aktarmaktadır. Geçmişte ne olduğunu, niçin ve nasıl meydana geldiğini izah ettiğinden insanlığın kolektif akli, tecrübelerinin birikimidir. İnsan için önemli bir bilgi kaynağı olması sebebiyle geçmişin iyi, kötü,

yanlış, doğru, faydalı, faydasız bütün seyrini ortaya koyarken dünün her türlü yönünden istifade etmektedir. Bir milletin, geçmişini bilmesini, kendini öteki milletlerden ayıran hususların nasıl oluştuğunu, neleri başarıp neleri başaramadığını göstererek değerlendirme yapabilmesini, diğer milletlerle arasındaki konumunu öğrenmesini sağlamaktadır.

Tarihin farklı aşamalarında insanlar çeşitli değerler etrafında birleşmişler, ortak paydaları birlikteliklerinin çimentosu hâline getirmişlerdir. Bu süreci tarihin doğal seyri içinde tamamlama dirayetini gösteren topluluklar, millet olma başarısını elde etmişlerdir. Milleti; din, dil, kültür, tarih ve vatan birliği, ahlakta, terbiyede, örf ve âdetlerde ortak duygu ve davranışlar, ortak hedefler oluşturmaktadır. Tarihî ve sosyolojik bakımdan belirli bir aşamaya ulaşmış, belirli nitelik ve şartları, özellikleri olan millet, fertlerin ortak değerler üzerine inşa ettikleri kültür unsurlarının vücut bulmuş hâlidir.

Tarihte yaşanmış olayları doğru anlamak, geleceği şekillendirmek amacıyla hazırlanmak ancak doğru tarih algısıyla ve sağlam bir tarih şuuru ile olabilecektir. Tarih şuuru, millet dediğimiz toplumsal yapının tarih ile ilişkisidir. Kişilerin mensup olduğu millet ile ilgili bilgi ve tecrübeleri öğrenmesi, ondan faydalanması, geleceği için bu bilgi ve tecrübeleri zamanın icabına göre doğru ve etkin kullanması ancak tarih şuuru ile mümkündür.

Yaratılanlar içinde tarihin asıl aktörü ise doğal olarak insandır. Hz. Âdem'in yaratılışından itibaren dünyada, insanın şekillendirdiği nice olaylar, dönüşümler yaşanmış, nice medeniyetler inşa edilmiş ve sona ermiştir. İnsanların hem dünya hem de ahiret hayatında mutluluğu elde etmeleri için birtakım değerler getiren Kur'an-ı Kerim'de bu hususa vurgular yapan, toplumları ve geçmişte yaşanan olayları çok yönlü olarak ele alan ayetler büyük yekûn teşkil etmektedir.

Hak ve hakikat mücadelesine yön veren ayetlerde, insana kendi mazisini araştırması ve öncekilerin başlarından geçenlerden ibret alması emredilirken inkâr, cehalet, taassup, taklit, kibir gibi sebeplerle hayatın birçok alanında yönünü kaybeden toplumların aşırılıkları anlatılmaktadır. Allah'ın

elçileri ve ona tabi olanlar teyit ve teskin edilmekte; doğru ve yanlış olan hususlar tanıtılmakta, batılın temsilcilerine açık bir şekilde ikazda bulunulmakta ve onların akıbetlerinden haber verilmektedir. Büyük çoğunluğunu kıssaların oluşturduğu bu ayetler, insanın kendisi, çevresi ve Rabbi ile ilişkisinde tutarlı bir yol ortaya koyarak geleceğin inşasına da rehberlik etmektedir. Rum suresinin 42. ayetinde, "... Yeryüzünde gezip dolaşın da öncekilerin akıbeti nice oldu bir bakın..." ve Yusuf suresinin 111. ayetinde, "Andolsun, onların kıssalarında akıl sahipleri için ibretler vardır. Kur'an, uydu- rulabilecek bir söz değildir; fakat o, kendinden öncekiler için onay, her şey için detaylı açıklama, iman eden toplum için bir rahmet ve bir hidayettir." buyrulmak suretiyle insanlardan geçmişten ibret almaları istenmekte, bahanelere yer bırakılmadan ders çıkarılsın, öğüt alınsın, örnek edinilsin, böylece öğrenilsin diye tarihte yaşanan olaylardan hatırlamalarda bulunmaktadır.

Bir milleti millet yapan başlıca özelliklerinden birisi de üzerinde yaşanan coğrafya ve bir devletin sınırları belli hâkimiyet sahası olan vatandır. Vatan; mukaddes değerleriyle, millî kültürüyle kaynaşmış, geçmiş ve geleceğiyle birleşmiş bir milletin yaşadığı ülke-

sidir. Milletin varlığı, her şeyden önce, sınırları tarihte mücadelelerle çizilmiş, milletlerin maddi ve manevi bütün unsurlarıyla havasını teneffüs ettikleri bir vatana dayanmaktadır. Millet ile vatan, ruh ve beden gibidir, birbirlerinden ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Her karışını Allah'ın dininin ve tevhid inancının yüceltilip yaygınlaştırılması yolunda şehit kanlarıyla damgalayan bu millet için vatan bütün sevgilerin ocağıdır, kutsal değerleri uğruna canını veren kahraman ecdadımızın en büyük makberidir. Bu sebeple azizdir, kutsaldır.

Vatan ve tarihe bu şuurla bakan aziz milletimiz, Malazgirt'ten Çanakkale Savaşları'na, İstiklal Harbi'nden 15 Temmuz direnişine kadar tarihin bütün kırılma noktalarında vatanını canı pahasına savunmuş ve bağımsızlığına gölge düşürmemiştir. Yüzyıl önce Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarının vermiş olduğu kurtuluş mücadelesi sonucu kurulan Türkiye Cumhuriyeti de bu bağımsızlık ruhunun bizlere armağanıdır. Bu vesileyle tarihimiz boyunca bu vatan için can veren ve can vermeyi göze alan tüm ecdadımıza Allah'tan rahmet diliyor, gençlerimizin onların bıraktığı mirasa sahip çıkacak bir vatan ve tarih şuuru içinde yetişmelerini niyaz ediyorum. ■

MİLLETİ MİLLET YAPAN DEĞERLER

| Prof. Dr. Cengiz TOMAR

Gönderimizde dalgalanan ve kırmızısı şehit kanlarını, hilali İslam'ı ve yıldızı istiklali remzeden bayrağımız bütün değerlerin üstündedir. Yine günde beş defa minarelerden okunan ezanlar bağımsız Müslüman bir ülkede yaşadığımızın en büyük delilleridir.

Bir milleti millet yapan değerlerin başında ortak dil, din, kültür, tarih ve vatan gibi kavramlar gelir. Bu değerlerden herhangi birinin eksikliği, milletin ve teşkil ettiği devletin erozyona uğramasına neden olur. Dünya tarihinde medeniyet kuran sayılı milletlerden olan Türkler, İslam'dan önce ve sonra binlerce yıllık tarihinde bu değerleri diri tutarak ayakta kalabilmişlerdir. Tarihte her milletin iyi dönemleri olduğu gibi kötü dönemleri de olmuştur. Önemli olan bu kötü dönemlerden süratle kurtulabilmektir. Bunun yolu da bu değerlerin güçlü bir şekilde nesilden nesile aktarılmasıdır. Aksi hâlde tarihin bir milletler mezarlığı olduğu unutulmamalıdır. Kur'an-ı Kerim'de de belirtildiği gibi tarihte pek çok millet ve medeniyet yok olup gitmiştir. Özellikle XIX. yüzyıldan itibaren ulus devlet ve milliyetçilik akımlarının ortaya çıkması ve imparatorlukların yıkılmasının ardından ulus devletlerin kurulmasıyla ortak dil, kültür, vatan ve ortak tarih şuuru gibi kavramlar ön plana çıkmıştır.

Türkler, Müslüman olmadan evvel de vatan topraklarını kutsal addederdi. Türklerin göçebeliği, konargöçer (yaylak ve kışlak) esasına dayandığından iki menzil arası da töreye (hukuk) göre vatan kabul edilirdi. Normal göçebelere, “karnın doyduğu yer” makbul görülüp vatan kavramı gelişmezken Türk konargöçerliğinde yer ve su yani vatan kutsal sayılırdı. Nitekim Türklerin vatanının Ötüken olarak anıldığı Orhun

kitabelerinde, “Tanrı, Türk vatanını kutsal kılarak Türk milletinin varlığının devamını sağlamıştır.” ibaresi bulunmaktadır. Bu nedenle Türkler vatanlarını, çok olumsuz şartlarda dahi savunmuşlar ve bağımsız devletlerinin olmasına özen göstermişlerdir. Zira devletsiz bir vatan da milletlerin başka unsurlar tarafından asimile edilmesiyle sonuçlanmaktadır. Dünya ve Türk tarihinde bunun pek çok örneğine rastlanmaktadır. Eski Türk kültüründe vatanı terk etmek de kötü görülmüştür. Kitabelerde Tokuz Oğuz boylarının kutsal vatanlarını terk edip Çin'e gittikleri için cezalandırıldığı kaydedilir.

Kur'an-ı Kerim'de vatan ve yurt manasında pek çok kavram yer alır. Geçmiş kavimlerin işledikleri kötülükler yüzünden yurtlarından çıkarıldığı, bir ibret vesilesi olarak anlatılır. Nisa suresinde, “Eğer biz onlara, ‘Hayatlarınızı feda edin veya yurtlarınızdan çıkın.’ diye yazmış olsaydık içlerinden pek azı hariç, bunu yapmazlardı...” (Nisa, 4/66.) buyrulur vatan mefhumunun can kadar önemli olduğu vurgulanmıştır. Yine Hz. Yusuf'un, cenazesinin atalarının bulunduğu topraklara defnedilmesini istemesi vatan sevgisine bir işaret olarak anlaşılmalıdır. Zira vatan kavramı, son bağımız mezarımızın nerede olmasını istediğimizle yakından alakalıdır. Şayet cenazemizin vatanımızda defnedilmesini dahi istemiyorsak vatanla bağımız kopmuş demektir. Günümüzde Anadolu topraklarını bize vatan yapan ilk tapu belgelerimizin Ahlat'taki Selçuklu mezar taşları

olduğunu aklımızdan bir an dahi çıkarmamamız fevkalade önemlidir.

Hadislerde de vatan ve yurt kavramlarından bahsedilir. İslam tarihi kaynaklarında vatanın önemi, gurbetin zorluğu ve vatan hasreti işlenir. Vatan sevgisinin doğuştan gelen bir haslet olduğu vurgulanır ve sıla-i rahimin önemine değinilir. Geleneksel eserlerde vatanında sıkıntı çekmenin, gurbette bolluk içinde olmaktan evla olduğu anlatılır. İslam'ın adaletiyle meşhur ikinci halifesi Hz. Ömer, “Allah ülkeleri vatan sevgisi sayesinde mamur etti.” demiştir. Vatan sevgisi bütün insanlarda bulunması gereken hasletlerdendir. Dünyaya yüz çeviren ünlü mutasavvıf İbrahim Ethem, “Dünyaya sırt çevirdiğimden beri hiçbir şey bana vatan hasretinden daha ağır gelmedi.” diyerek vatan sevgisinin önemine vurgu yapmıştır.

Orta Çağ'ın meşhur Arap ediplerinden Cahız'a (ö. 868) göre vatan sevgisi, Müslüman Türklerde diğer bütün milletlerden daha fazladır. Gerçekten Türklerin Müslüman oluşuyla İslam öncesi dönemde zaten var olan vatan sevgisi ve vatanı korumak için can dâhil her şeyini vermek ülküsü, Kur'an-ı Kerim'de ifade edildiği üzere, “Allah yolunda öldürülenlere ‘ölüler’ demeyin. Hayır, onlar diridirler. Ancak siz bunu bilemezsiniz.” (Bakara, 2/154.) İslam'ın şehadet anlayışıyla birleşerek bambaşka bir şekle dönüşmüştür. Nitekim Anadolu'nun bundan tam bin yıl önce Türkler tarafından vatan edinilmesi, önce Selçuklu ar-

dından Osmanlı Devleti'nin kurulması, Türklerdeki vatan anlayışının daha da güçlenmesine yol açmıştır. Nitekim bölgeyi kasıp kavuran Haçlı ve Moğol istilalarına karşı en güçlü direnişi Türkler göstermiştir. I. Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti'nin yıkılması üzerine Anadolu'nun "düvel-i muazzama" (büyük devletler) tarafından işgali karşısında milletimiz, bütün yoksunluklarına rağmen, tarihe geçen bir direniş sergilemiş ve istiklaline kısa sürede kavuşarak el'an 100. yılını idrak ettiğimiz Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmuştur. I. Dünya Savaşı esnasındaki Çanakkale direnişi, teknolojisi yüksek büyük devletler karşısında milletimizin vatan sevgisiyle pekiştirilmiş cesaretinin bir nişanesidir. Yine 1974'te Kıbrıs Barış Harekâtı'nda ve en son 2016'da yaşadığımız 15 Temmuz darbe teşebbüsü esnasında Türk milleti vatani için canını feda etmekten çekinmemiştir. Günümüzde de sınıır boylarında vatani korumak için mücadeleden kaçmıyor; bu uğurda şehit veriyoruz, gazi oluyoruz.

Türk milletinin vatan sevgisinin temelinde tarih şuuru yatmaktadır. Henüz XX. yüzyıl başlarında ve ortalarında bağımsızlıklarını kazanarak kurulan pek çok devlet vatandaşlarına millî bir şuur kazandırmak amacıyla köklerini eski çağlara kadar götürmek istemektedir. Ancak binlerce yıllık bir tarihe sahip milletimiz bu manada oldukça şanslıdır. Milletimizin binlerce yılda yazdığı şanlı tarih mutlaka gelecek nesillere aktararak bir şuur oluşturulmalıdır.

Türk milletinin vatan sevgisinin temelinde tarih şuuru yatmaktadır.

Anadolu'nun, bin yıllardır sürekli şehit kanlarıyla sulanarak alelade bir topraktan vatana nasıl dönüştüğü gençlerimize anlatılmalı ve bir tarih şuuru oluşturulmalıdır.

Tarihimiz anlatılırken sadece zaferleri vurgulamak ve onları gelecek nesillere aktarmak yeterli değildir. Tarih şuuru oluşturmak açısından yenilgilerimiz ve yoksunluklarımızı da gençlerimize öğretmek önemlidir. Zira atalarımız en son Kurtuluş Savaşı esnasında bütün yoksunluklarına rağmen vatanlarını terk etmeyi, kaçmayı düşünmemişler ve çok güçlü düşmana karşı direnerek bu vatani bizlere emanet etmişlerdir. Maalesef günümüzde konformizme yani rahat bir hayata alışmış olan gençlerimizin bir kısmı en küçük bir sıkıntıda ülkeyi terk etmek gibi bir tercihe yönelmeyi seçmektedir. Şayet atalarımız da sıkıntılı dönemlerde vatanlarını terk etmiş olsalardı bugün büyük ihtimalle Türkiye adlı bir ülkeden bahsetmek mümkün olmayacaktı. Bu tür davranışların en büyük sebebi

tarih bilinci eksikliği ve medeniyet kurmuş tarihimizi özümsememiş olmamızdır.

Şüphesiz bir milleti millet yapan değerler arasında dil de önem arz etmektedir. Aynı tarihe ve birlikte yaşama tecrübesine sahip olmanın yanı sıra aynı dili konuşmak da önemlidir. Malum olduğu üzere Türk dili ve lehçeleri binlerce yıldır konuşulmakta ve yazılmakta, Çin'den Adriyatik'e uzanan bir coğrafyada kültürel bir birlik oluşturmaktadır. Anadolu'da konuşulan Oğuz lehçesi, özellikle Osmanlı döneminde Arapça ve Farsça gibi kelimelerle zenginleşerek bir bürokrasi ve ilim dili hâline gelmiştir. Maalesef son zamanlarda artan yabancı tesirlerle dilimizde de bir yozlaşmanın olduğu görülmektedir. Gençlerimizin kullandığı kelime sayısı giderek azalmakta, yabancı kelimeler dilimizi istila etmekte

ve bu da milletimizin geleceği için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. Şüphesiz yabancı dilleri öğrenmek önemlidir. Ancak hiçbir dil Türkçemizin yerini tutamaz ve kendi dillerini iyi bilmeyenler, yabancı dil öğrenemezler sadece asimile olurlar. Zira kültür aktarımının en önemli aracı dilimizdir. Dilimizi iyi bilmeden kültürümüzü de aktaramayız.

Millet olmanın bir diğer özelliği de ortak yaşanmışlığa bağlı olarak bir kültür oluşturulmasıdır. Bir yabancı ülkeye gittiğinizde farklı bir kültüre girdiğinizi hemen fark edersiniz. Kültür, oturup kalkmamızdan yeme içme alışkanlıklarımıza kadar günlük hayatımızın her alanında kendisini gösterir. Mesela milletimizin dünyaca tanınan en önemli özellikleri misafirperver ve hayırsever olması, cömertliği, millî kültürün en önemli öğeleridir. Yolda bir ekmek parçası gördüğümüzde basılmaması için onu alıp yüksekçe bir yere koymamız, bayram ziyaretlerimiz, misafir geldiğinde ayağa kalkmamız ve ona ikramda bulunmamız, büyüklerimizin ellerini öperek onlara saygı göstermemiz, fakir, hasta ve yoksula karşı yardımseverliğimiz, komşuluk gibi değerlerimiz bizi diğer milletlerden ayıran alametifarikalardır. Maalesef son zamanlarda modern şehir hayatının getirdiği problemler, internet ve sosyal medya gibi teknolojik değişimler, bizi kültürümüze ve birbirimize karşı yabancılaştırmaktadır. İzlediğimiz filmler ve diziler ile tüketim alışkanlıkları bize hep başkalarının kahramanlıklarını, hayat tarzlarını

ve kültürlerini dayatmaktadır ve maalesef çoğunlukla bizler buna karşı koyamamaktayız. İşte bu kültürel sömürgeleştirme işgaline karşı, tıpkı Kurtuluş Savaşı'nda olduğu gibi topyekûn bir toplumsal direniş gerekmektedir. Bu, toplum olarak karşı karşıya kaldığımız ve çoğunlukla farkında olmadığımız en büyük tehlikedir.

Bütün bu yukarıda tadat ettiğimiz milleti millet yapan değerlerin bir de sembolleri vardır. Bayrak, ezan, minareler ve millî marş gibi. Gündelik hayatın hayhuyunda genellikle fark etmediğimiz bu sembolleri ancak Müslüman olmayan bir ülkeye gittiğimizde, ezan sesinden ve bayraktan mahrum olduğumuzda anlarız. Gönderimizde dalgalanan ve kırmızısı şehit kanlarını, hilali İslam'ı ve yıldızı istiklali remzeden bayrağımız bütün değerlerin üstündedir. Yine günde beş defa minarelerden okunan ezanlar bağımsız Müslüman bir ülkede yaşadığımızın en büyük delilleridir. Öyleyse bayrak bir bez parçasından çok daha fazla anlam taşır. İstiklal Marşı'nı her dinlediğimizde ve her okuduğumuzda tüylerimiz diken diken olur. Okunan ezanlar sadece dinimizin değil tıpkı bayrağımız gibi bağımsızlığımızın da sembolüdür. Dolayısıyla gelecek nesillerimize, materyalizm ve konforun ön plana çıktığı bu dünyada, bu değerlere sahip çıkmayı mutlaka öğretmeliyiz. Bunun en önemli yolu da önce bizlerin bu değerlere sahip çıkması ve özümsemesi, daha sonra yaşayışımızla örnek olmamızdır. Zira lisan-ı hâl, lisan-ı kalden daima evladır. ■

İstiklal Marşı'nı her dinlediğimizde ve her okuduğumuzda tüylerimiz diken diken olur. Okunan ezanlar sadece dinimizin değil tıpkı bayrağımız gibi bağımsızlığımızın da sembolüdür.

TÜRK MİLLETİNİN VAROLUŞ MÜCADELESİ BAĞLAMINDA CUMHURİYET VE DİYANET

Koray ŞERBETÇİ

Türkiye Cumhuriyeti, 29 Ekim 2023 tarihinde yüzüncü yılına ulaşıyor. 29 Ekim tarihi, yüz yıl öncesinde saltanattan cumhuriyet idaresine, imparatorluktan ulus devlete geçilmesinin ötesinde sembolik bir anlam da taşıyor. Bir asır öncesinde yaşanan yönetim biçimi değişimi aynı zamanda sosyal bir dönüşümü de beraberinde getirmişti.

Bu dönüşümün içinde, üzerinde fikir yürütülen konuların başındaysa kuşkusuz geniş çerçevede devlet ve din ilişkileri bağlamında Diyanet İşleri Başkanlığının varlığı geliyor.

İşte yüz yıllık süreçte bu konuya yakından eğilmeden önce dönüşümün şartları ve oluş sebebine kısaca bakmak, bu tartışmaları sağlıklı bir şekilde anlamak bakımından daha aydınlatıcı olacaktır.

Agresif bir modern dünya

Avrupa'da Yeni Çağ'da Aydınlanma düşüncesi ile başlayan ve Yakın Çağ'da Sanayi İnkılabı ile zirveye erişen süreç, dünyayı anlama ve yorumlamada dinin yaklaşımının bastırıldığı, tek geçerli araç olarak pozitivizmin kabul edildiği bir sonucu, dolayısıyla modernleşmeyi ortaya çıkarmıştı. Daha sonra siyasi alanı da etkisine alan bu süreç, mutlak krallıklar yerine ulus devletler inşa edilmesi gibi önemli bir dönüşüme de yol açmıştı. Gelinek noktada devlet yapısında, düşünce hayatında ve kişisel yaşam tarzlarında, dinde, sanatta kısacası insana dair bütün konularda tek söz sahibi agresif modernleşme olmuştu.

Bu durum Osmanlı toplumunun da içinde olduğu, Batılı olmayan bütün yeryüzü ahalisini derinden sarsacak gelişmelere kapı araladı. Çünkü teknik üstünlüğü tartışılmaz bir gerçek hâline gelen modern Batı, artık diğer medeniyet ve kültürlerle sadece tahakküm gözlükleriyle bakar olmuştu. Batı, evrensel olan her şeye el koymuş, Batılı olmayan toplumların kültürel birikimlerini de vahyin evrensel değerlerini de insanlığın ilerleme yolculuğunda faydasız ilan etmişti. Böylece kendisini, çizdiği şablon dışındaki her yaklaşımı ve söylemi yargılayıp mahkûm eden bir otorite olarak ilan etmişti.

Batı'nın yaklaşımı sadece felsefi bir tutum olsaydı elbette mesele olmayacaktı. Fakat Batı, Rudyard Kipling'in meşhur şiirinde dile getirdiği gibi kendi dışındaki toplumlara "uygarlaştırma" adı altında her türlü müdahaleyi ve zorlamayı tanrısal bir vazife olarak görüyordu. Bu anlayışa göre beyaz adam dünyayı medenileştirmekle yükümlüydü ve bunun için her yol mübahtı. Ya öldürdü ya da uygarlaştırırdı.

İşte İslam dünyası ve Türk milleti XX. yüzyıla adımını bu zor atmosfer içinde atmıştı. Bu artık bir var olma ya da yok olma mücadelesiydi.

XX. asır ve Türk milletinin imtihanı

Osmanlı'nın XVIII. asırdan itibaren Batı karşısındaki askerî yenilgileri ve teknik anlamda gerileyişi, Osmanlı bürokratları, yöneticileri ve aydınları tarafından tespit edildi ve bu-

nun giderilmesi adına geniş bir ıslahat hamlesi başlatıldı. Batı'nın saldırganlığı arttıkça, Osmanlı bürokratları ve aydınları da âdeta kurtlar sofrasına dönüşen yeryüzünde var olabilmek adına, tabiri uygunsuz Batı'ya yem olmamak için Batılılaşmaya hız verdiler.

Kısacası Türk modernleşmesini, Batı'dan korunmak için Batılı yöntem ve araçlarla mücadele hamlesi olarak adlandırmak mümkündür. Bu süreç, Tanzimat öncesinde başladı ve Tanzimat Fermanı ile bir devlet politikası hâline geldi. Ama oluşan atmosfer, süreci sadece askerî ve idari bir mesele olmaktan çıkardı ve aynı zamanda kültürel dönüşümün iklimini de oluşturdu.

İşte Osmanlı yöneticilerinin kurduğu Batılı teknik altyapıdan yetişen yeni bir kuşak, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuracak kadroyu oluşturacaktı. Bu kuşak, bir yandan Batı saldırganlığının çökertmek istediği devleti korumaya çalışacak öte yandan iki yüz yıldır yapılan ıslahatların sosyal bünyeyi güçlendirmede yetersiz kaldığı fikriyle ıslahatın ötesine geçerek inkılapçı bir tutum benimseyecekti.

Türkiye Cumhuriyeti, XX. asrın başında çöken bir devletin ve istiklalini yitirmiş bir millet olma tehlikesinin travması altında, büyük bir kurtuluş mücadelesi verilerek kurulmuştu. Fakat bu mücadeleden sonra yepyeni bir dönüşüm içinde din ve devlet arasındaki ilişkiler de yeniden belirlenecek ve etkileri günümüze kadar devam edecekti.

Cumhuriyet ve din

Modern zamanlarda keskin politik dönüşümlere örnek verilecek iki olay vardır: Fransız İhtilali ve Bolşevik Devrimi. Tarih gösteriyor ki gelenekten kopuşun çok sert yaşandığı bu iki örnekte de yeni siyasi iradenin din konusuna yaklaşımı, kesin bir reddediş hâlidir. Dahası bu örneklerde sadece din ve dinî semboller reddedilmemiş, bireylerin özel hayatlarında dahi her türlü dinî değerden arınması için resmî zorlamalara gidilmiştir.

1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti de kendi dönüşümünü bir inkılap olarak adlandırmış ve inkılabın devlet eliyle bir program olarak yürütülmesi yöntemini benimsemişti. Fakat Türk İnkılabı dünyadaki diğer örneklerden farklı olarak din ve devlet ilişkilerinde de kendine özgü bir tutum benimsemişti. İnkılaplarla yeni bir devlet ve toplum düzeni kurulurken kendine özgü laiklik anlayışıyla din ve devlet ilişkileri, Batı'daki kilise gibi bir dinî kurum olmayarak Türkiye Cumhuriyeti'nde farklı bir çerçeveye oturtulacaktı.

Bu çerçevede Cumhuriyet sistemi, devleti ve devlet kurumlarını tavizsiz bir şekilde laiklik ilkesine göre düzenledikten sonra sosyal hayatta din olgusuna tam tersi istikamette diğer inkılapçı yaklaşımlardan farklı bir tavır takınmıştı. İnkılapçı Cumhuriyet sistemi dini ortadan kaldırmaya veya İslam'ın inanç esaslarını değiştirmeye yönelik hamlelerde bulunmak konusunda bir girişim sergilememişti. Bu ko-

Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzüncü yıl dönümünde, yüz yıl önce din ve devlet ilişkilerinde atılan adımlar; günümüzde herkesin anayasal güvenceyle inancını özgürce dile getirebilme ve yaşayabilme hakkıyla kaynaşmış görülmektedir.

nuda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk, yeni devrin en yetkili kişisi olarak bu yaklaşımı şöyle dile getirmişti: “Din, gerekli bir kurumdur. Dinsiz milletlerin devamına imkân yoktur. Yalnız şurası var ki din, Allah ile kul arasındaki bağlılıktır.”

Bir Cumhuriyet kurumu olarak Diyanet İşleri Başkanlığı

Osmanlı Türkçesinde; din, dindarlık, din duygusu karşılığı olarak “diyanet” ifadesinin kullanılması da rastlantı değildir. Diyanet İşleri Başkanlığının kuruluşu ile ilgili kanun teklifi meclise geldiği zaman “din” yerine “diyanet” kelimesinin tercih edilmesi laik devlet sistemi ile vatandaşlara dinî hizmet verecek resmî bir kurumun varlığını uzlaştırma çabasının yansıması olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin, Diyanet İşleri Başkanlığına İslam dininin iman ve ibadeti ile ilgili meselelerinde görev vererek vatandaşlarının dinî hayatını bir kamusal mesele olarak görüp sahiplenmesi, tüm dünyada saldırgan bir pozitifizmin egemen olduğu dönemin şartları çerçevesinde iyimser bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Bu tutum, dayanağını Türk İslam tarihinden bulur. Çünkü gerek Selçuklu dönemi gerekse Osmanlı dönemi ele alındığında, Türk devletlerinin Batı'daki bağımsız kilise teşkilatına ters olarak dinî makamları resmî sınıf içinde değerlendirdiği görülür. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nde de din görevlileri yine kamu

görevlisi olarak kabul edilmiş ve gelenek sürdürülmüştür.

TBMM’de Cumhuriyet tarihindeki büyük bir dönüşüm gerçekleştiren kararların yasa-laştığı 3 Mart 1924 tarihinde on dört maddelik kanun teklifinin ilk yedi maddesi Şeriiye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılıp yerine Diyanet İşleri Başkanlığının kurulması ile ilgiliydi. Kabul edilen yasayla Şeriiye ve Evkaf Vekâleti kaldırılmış, yerine Diyanet İşleri Riyaseti (başkanlığı) kurulmuştur. İlk Diyanet İşleri reisi olarak da Millî Mücadele’de önemli hizmetleri olan Börekçizade Rifat Efendi, Atatürk döneminin tek Diyanet İşleri Başkanı olmuştur. Diyanet İşleri Başkanına, yasayla en yüksek devlet memuru maaşı tayin edilmiş ve protokol bakımından seçkin bir yer verilmiştir.

Uzlaşmacı tutum benimseniyor

Atatürk, 1930 yılında inkılaplarla siyasi ve sosyal bir dönüşümün hızla yol aldığı günlerde, o dönemde kültür hayatında etkin olan kimi isimlerin Hz. Peygamber’e yönelik küçümseyici söylemlerine karşı tavrını şu sözlerle net bir şekilde ortaya koymuştu: “Muhammed’i bana, cezbeye tutulmuş sönük bir derviş gibi tanıttirmek gayretine kapılan bu gibi cahil adamlar, onun yüksek kişiliğini ve başarılarını asla kavrayamamışlardır. Anlamaktan da çok uzak görünüyorlar.” (Şemsettin Günaltay, *Ülkü Dergisi*, Cilt: 9, sayı: 100, 1945, s. 3.)

Bu söylem, kişisel bir yaklaşım olarak ele alınabilir fakat Cum-

huriyet’in ilk yıllarında gerek devlet eliyle gerekse kurucu lider olarak kendisinin teşvikleriyle atılan bazı adımlar İslam dini ile Cumhuriyet arasındaki özgün ilişkiyi ortaya koyan örnekler olarak değerlendirilebilir. Zira bu örnekleri daha iyi anlayabilmek için XIX. ve XX. asırlarda kimi ülkelerde yaşanan kökten politik değişimler sonucu işbaşına gelen inkılapçı rejimlerin dine karşı tasfiyecî ve hasmane tutumlarıyla kıyaslayarak bir okuma yapmak yerinde olacaktır. Nihayetinde Atatürk’ün Fransız gazeteci Maurice Pernot’a verdiği bir röportajda, “Türk milleti daha dindar olmalıdır, yani bütün sadeliği ile dindar olmalıdır demek istiyorum. Dinime, gerçeğe nasıl inanıyorsam, buna da öyle inanıyorum. Anlayışa karşıt, yükselmeye engel hiçbir şey içermiyor.” (*Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, C. III, 1989; s. 93.) sözleri, tasfiyecî bir tutumun benimsenmediğinin net ifadelerinden birisidir.

Bu noktada Cumhuriyet’in ilk yıllarında idari alandaki inkılapçı tutumla sosyal alanda dine hürmet farklılığını kendine özgü biçimde uzlaştırdığına yönelik adımları da görürüz. Bu adımlardan ilki Kur’an-ı Kerim’in Türkçe mealinin hazırlanması projesidir. O dönemde, özellikle Kur’an-ı Kerim’in Fransızcadan Türkçeye tercüme edildiği, bu vesileyle birçok yanlış tercüme ve tefsir hataları bulunan çevirilerin olduğu görülmüştür. Bunun üzerine Atatürk, Mehmet Akif Ersoy ve Elmalılı Hamdi Efendi’den tercüme ve tefsir çalışmaları istemiştir. İmzalanmış sözleşmeye

göre Kur’an-ı Kerim’in tercümesi özenli bir şekilde yapılacak, adı geçenlere altışar bin lira ödenecektir. Yapılacak mealin altına da açıklamalar yazılacaktır. Açıklama bölümünde ayetin niye indirildiği, indirilme sırası, okunuşu, düzenlenmesi ve kelimelerin izahı yazılacaktır. Kur’an-ı Kerim’in Türkçe meal projesini Milli Eğitim Bakanlığı da yakından takip etmiştir. Okullarda din derslerinde okutulacak Kur’an-ı Kerim için hazırlanan meallerin bir an önce tamamlanması için ısrarcı olunmuştur.

Mehmet Akif Ersoy’un meal hazırlama işinden, uzmanlık sahasının dışında olduğunu görüp çekilmesinden sonra projeyi Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır tamamlamıştır. Elmalılı Hamdi Yazır, on iki yıl süren ciddi bir çalışma sonucunda *Hak Dini Kur’an Dili* adlı tefsirini 1936’da Atatürk’e sunmuştur. Çalışma beğenilmiş, dokuz cilt hâlindeki meal ve tefsir, ilk olarak on bin adet bastırılmış, iki bin adedi yazara verilmiş geriye kalan sekiz bin adedi de ücretsiz olarak dağıtılmıştır. Atatürk, Kur’an-ı Kerim’in Türkçe meal ve tefsiri projesini başlatmakla kalmamış telif ve basım ücretlerini bizzat kendi parasıyla ödemiştir.

Bu proje sadece Kur’an-ı Kerim’in meal ve tefsir çalışması olarak düşünülmemiştir. Bu çerçevede 1925’teki bütçe görüşmeleri sırasında dinî yayınların önemi vurgulanmış, Kur’an-ı Kerim’in meal ve tefsiri yanında hadis-i şerif tercümelelerinin devlet imkânlarıyla

yaptırılması kararlaştırılmıştır. Bu hizmetlerin gerçekleştirilebilmesi için de Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesine 20.000 lira ödenek konulmuştur. Bu konuda da Buhari tercümesi ve şerhi için Babanzade Ahmed Naim görevlendirilmiştir. Babanzade Ahmed Naim, çalışmasını tamamlayamadan vefat edince bu görevi Kamil Miras sürdürmüş ve tercüme 12 cilt olarak 1928 yılından itibaren devlet tarafından basılıp ücretsiz dağıtılmıştır.

Dinî yayınlar ücretsiz dağıtıldı

Bu önemli adımların yanı sıra temel din bilgisi kitaplarını da dâhil ettiğimizde Cumhuriyet'in ilk yıllarında temeli atılan bu anlayışın zaman ilerledikçe artarak sürdüğü görülebilmektedir. Tabloyu sayılarla belirginleştirmek gerekirse 1924'te Diyanet İşleri Başkanlığının kurulmasından 1950 yılına kadar devlet eliyle binlerce takım dinî kitabın basımı yapılmış ve bu yayınlar köylere kadar ücretsiz olarak dağıtılmıştır.

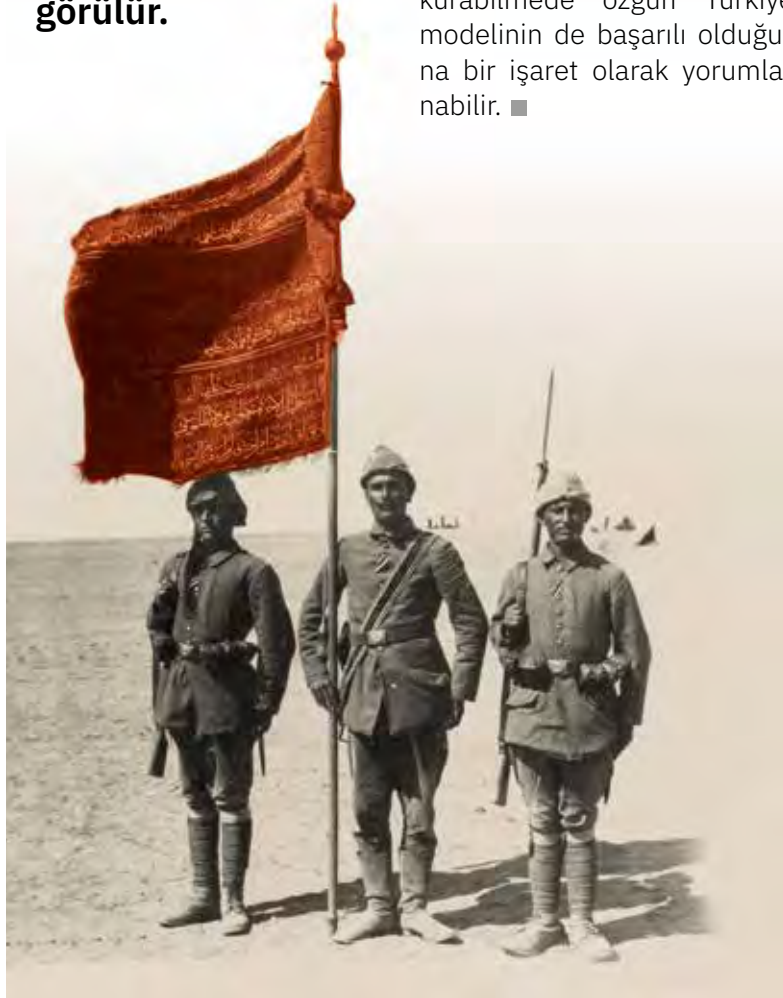
Bahsedilen bu adımlar ve diğer düzenlemeler bir bütün olarak ele alındığında, XX. asrın başlarında inkılapçı bir metotla kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin, seküler devlet mekanizması ile Müslümanların çoğunlukta olduğu millet gerçeği arasında ciddi bir uzlaşma çabası ve arayışında olduğu görülür. Bu çaba ile dönemin şartlarına göre atılan adımlar, daha sonra tüm dünyada tek yanlı pozitivist yaklaşımın sona erip daha demokratik, kişi hak ve özgürlükler alanının genişlediği ve bireylerin inançlarını

Cumhuriyet'in ilk yıllarında idari alandaki inkılapçı tutumla sosyal alanda dine hürmet farklılığını kendine özgü biçimde uzlaştırdığına yönelik adımlar görülür.

kamusal alanda ifade etme hakkına sahip olduğu dönemlerde daha değerli hâle gelmiş bulunmaktadır. Özellikle de din hizmetlerinin Batıdaki sivil kuruluşlar eliyle yürütülmesinden farklı olarak devlet eliyle yürütülme geleneğine sahip Türkiye'de.

Böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzüncü yıl dönümünde, yüz yıl önce din ve devlet ilişkilerinde atılan adımlar; günümüzde herkesin anayasal güvenceyle inancını özgürce dile getirebilme ve yaşayabilme hakkıyla kaynaşmış görülmektedir. Bu durum, yüzyıl içerisinde din, devlet ve bireysel dinî hayat arasındaki dengeyi kurabilmede özgün Türkiye modelinin de başarılı olduğuna bir işaret olarak yorumlanabilir. ■

GELECEĞE AÇILAN PENCERE TARİH ŞUURU

| Dr. Sema YANIÇ

Tarih ile insan arasındaki sürekli ilişki geçmişte, bugün ve gelecekte, her medeniyet sahnesinde belirleyici olmuş bir olgudur. Tarih, geçmişte yaşamış insan topluluklarının birbirleriyle olan ilişkilerini, insanlığın siyasi, askerî, sosyal ve ekonomik her türlü faaliyetini konu edinen bir bilimdir. Tarihin ana konusu insan ve onun faaliyetleri olduğu gibi

insanın da tarih bilimi ile serüveni çok eskidir. İlk müverrihlerin eski devirlerden itibaren müphem olarak topladıkları bilgilerle başladıkları tarih yazıcılığı, zaman içerisinde şekil ve metot yönünden farklılaşsa da hep benzer amaçlarla kayıtlar tutulmuştur. Başarıların gelecek nesillere aktarılması ya da devletin uygulamalarına yönelik doğabilecek iddialara karşı kanıt oluşturmak gibi

amaçlarla ortaya çıkan resmî tarih yazıcılığı da madalyonun bir diğer yüzüdür. Fransız İhtilali sonrası ivme kazanan millî tarih yazıcılığı, tarih ve vatan şuru ise bütün milletlerde ses getiren romantik bir akım olarak günümüzde de tesirini devam ettirmektedir.

XIX. asırdan beri belli bir disiplin üzerine temellenen tarih bilimi, günümüz dünyasında dahi devletlerin millî politi-

kaları çerçevesinde önem verdikleri bir değer ve eğitim öğretimin ihmal edilmez bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira modern dünyada değişen tüm şartlara, olgulara rağmen tarih şuuru, millet bilinci ve toplumsal kimlik önemini ve dahası birlikteliğini korumaktadır. Tarih, değerlerin hızla anlamını yitirdiği bir dünyada millî birlik ve dayanışmayı geliştirecek, millî bir toplumsal kimliğin oluşmasını sağlayacak en önemli enstrümanlardan biridir.

Bireylerin tarih bilincinin oluşumunda dünya görüşü, yaşam tarzı, ait olduğu toplumsal sınıf etkilidir. Toplumların tarih bilincinde ise durum bu kadar net değildir. Ortak dil, din, toprak; bu üç unsurun iç içe geçmesi ve bu geçişte yaşanan süreç, millî kimliği şekillendirir. (İlber Ortaylı, *Tarihimiz ve Biz*, Timaş Yay., İstanbul, 2008, s. 9-10.) Geçmişte yaşanan mağlubiyetler, acılar, zaferler ise ortak hafızayı meydana ge-

tirir ki bu, millet bilincinin ve millî kimliğin gelişiminde ilk adımdır. “Ortak mazi” ve “birlikte yaşama arzusu” çağdaş millet yapısının temel taşı ve toplumda birleştirici unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır. Ortak mazi “tarihi” ifade eder ve millî tarih şuurunu öngörür, bu nedenle tarih sağlam bir gelecek inşasında önem arz eder. Millet, “çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu” olarak tanımlanır. Dolayısıyla ortak mazi, ortak kültür ve ülkü birliği yani birlikte bir gelecek inşa etme arzusu bir topluluğu millet yapan esas amillerdir.

Tarih şuuru, yalnız toplumun aydın, entelektüel kesimine mahsus bir birikim değil, toplumun geneline hâkim bir kimlik duygusu olarak yerleştirilmelidir. Bu şuuru, milletlerin hafızasında canlı tutmak, millî kültürle beslemek gerekir. Millî kültürün içinde dil, din,

**Tarih şuuru,
yalnız toplumun
aydın, entelektüel
kesimine mahsus
bir birikim
değil, toplumun
geneline hâkim
bir kimlik
duygusu olarak
yerleştirilmelidir.**

edebiyat, tarih, manevi değerler, inanç dünyası, örf ve âdetler yer alır. Böylece insanlara kök duygusu diyebileceğimiz bir zihniyet kazandırır ki bu, bireylere mensubu oldukları millete bağlı olma ve tanıma imkânı verir. Tarih şuuru olarak adlandırdığımız bu bilgi birikimi, olayları daha geniş bir perspektiften görüp değerlendirme becerisi kazandırır. Mazisindeki güç, birikim ve deneyimleri hakkında bilgi sahibi olan toplumlar, daha öz güvenli, sağduyulu olarak stratejilerini belirlerler. Bu nedenlerle tarih öğrenimi, genç nesillerin millî ruh yapılarını meydana getirmekte, sosyal ve kültürel değerlerini güçlendirerek millî kültürü inşa etmekte, aidiyet hissi ile mensubu oldukları topluma bağlamaktadır. (İsmail Özçelik, "Tarih İlmi Hakkında Düşünceler", G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, cilt 8, sayı 4, Ankara 1993, s. 319-327.)

Tarih şuurunun en önemli nişanelerinden biri Orhun Kitabeleri'dir. I. Göktürk Devleti'nin yıkılması ile yaşanan Çin esareti döneminin ardından kurulan II. Göktürk Devleti'nin Türk milletine 700'lü yıllardan sesleniş, taşlar üzerine kazınmış bir tarih şuru abidesidir. Türk devlet adamlarının millete hesap vermesi ve aynı zamanda milletle hesaplaşması olan Orhun Yazıtları, gelecek nesillere hem öz eleştiri hem de öz güven çağrısıdır: "Beyleri, halkı itaatkâr olmadığı için, Çin halkı hilekâr ve sahtekâr olduğu için, beylerle halkı kıskırttığı için Türk halkı kurduğu devleti elden çıkarıvermiş (devletini kaybetmiş) ...

Çin halkının sözleri tatlı, ipekli kumaşları yumuşak imiş. Tatlı sözlerle, yumuşak ipek kumaşlarla uzak halkları öylece yaklaşıtırlar imiş. Tatlı sözlerine, ipekli kumaşlarına aldanıp Türk halkı, çok sayıda öldün. Her ne sözüm varsa ebedi taşa hakkettim. Ona bakarak öğrenin... Türk Oğuz Beyleri, işitin! Üstte gök çökmedikçe, altta yer delinmedikçe, Türk halkı senin devletini, töreni kim bozabilir?"

Bu satırların da bize gösterdiği üzere tarih, aslında geleceğe sesleniş ve millet bilincine pragmatik bir yatırım olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarih yazıcılığının gelişim sürecinde pragmatik öğretici yaklaşım, olaylardan ders çıkarmak suretiyle toplumun ahlak ve karakterini geliştirme amacıyla bilhassa sıkıntılı dönemlerde millî kimliği inşa etmek üzere tercih edilmiştir. Tarih yazıcılığı hangi tür ve yaklaşımla kaleme alınmış olursa olsun ortak hedeflere yönelmiştir. Geçmişten güç ve ders alarak geleceğe bakabilme, ortak hafızada kendini konumlandırabilme, içinde yaşadığı dünyada medeniyetler arasındaki mücadelelerin temelleri ve günümüze yansımalarını fark etme; vatan, bağımsızlık gibi temel değerlerin neden önemli olduğu ve korunması gerektiğiyle ilgili farkındalığı artırma, kendi kültür ve değerlerine yabancılaşmayı engelleme, tarih şuurunun temel kazanımlarıdır. (F. Rezzan Ünalp, "Tarih Bilinci ve Millî Şuur", Uluslararası Prof.Dr.Halil İnalçık Tarih Ve Tarihçilik Sempozyumu, Bildiriler c. II, s. 301.) Bu nedenle toplumun tüm katmanlarına,

bilhassa gençlere millî kimlik bilincinin aşılmasında tarih öğrenimini, bir ayağını "ortak maziye" bir ayağını ise "birlikte yaşama isteğine" oturtmuş bir pergel gibi düşünmeliyiz. Tarih, toplumsal fayda bağlamında aidiyet hissi ve vatandeşlik duygusu kazandırırken bireysel anlamda da eleştirel değerlendirme ve analiz etme becerisi kazandırır. Tarihsel empati, bireye sağduyu ve öz güven verirken geçmişten ders almayı öğretir ve gelecek ile sağlam bağlar kurulmasını sağlar.

Örneğin gençlerimize, Anadolu'nun vatan olma sürecini anlatırken "Ey Askerler! Eğer şehit olursam bu beyaz elbise kefenim olsun. Ben nefsimi Allah'a adadım. Benim için şehadet de muzaffer olmak da bir saadettir. Zaferi kazanırsak istikbal bizimdir." diyerek düşmanın üzerine atılan Alparslan'ın ordusunda saf tutan Mervani (Diyarbakır bölgesi) aşiretinden gelen 10.000 gönüllüyü de anlatmalıyız ki bu vatani hangi şartlarda ve hep beraber kazandığımızı öğretebilelim.

"Bin atlı, akınlarda çocuklar gibi şendik;

Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik!" diyerek anlattığımız tarihimizin parlak sayfalarını, şanlı zaferlerin perde arkasındaki yüksek idealleri, değerleri ve fedakârlıkları vurgulayarak vermeliyiz. Osmanlı devlet geleneğini, değerlerini çağdaşı olduğu devletler ve onların devlet anlayışı ile kıyaslayarak ortaya koymalıyız. "Biz, Balkanlarda fetihler ile

sömürü düzeni değil adalet ve hoşgörüyü dayalı bir sistem kurduk.” demenin ötesinde Osmanlı’dan önce mevcut durumu, Osmanlı’nın kurduğu sistemi ve bunun bölge insanındaki yansımalarını belgeler ile göstermeliyiz. Tarihi, duygusal, hamasi yaklaşımlardan uzaklaştırıp bilimsel temellere dayandırmanın günümüz gençleri için daha ikna edici ve doyurucu olacağı kanaatindeyim.

Osmanlı’yı kendi döneminin şartları içinde çok iyi konumlandırmalıyız ki üç kıtada hüküm süren ve birçok etnik unsuru bünyesinde barındıran bu cihan imparatorluğunun dağılmasından sonraki gelişmeleri doğru analiz edebileyim. Böylece bugün Orta Doğu ve Balkanlarda yaşanan problemlerin Osmanlı’dan miras değil, Osmanlı’yı yıkmanın neye mal olacağını hesaplamayan ya da bunu umursamayan Batı emperyalizminin mirası olduğunu görebileyim, gösterebilelim.

Mehmet Akif’in,

Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş asker!

Gökten ecdad inerek öpse o pak alını değer” diye andığı Çanakkale’de, Sarıkamış’ta omuz omuza bin bir fedakârlıkla çarpışanların, yurdun her bölgesinden gelen Osmanlı neferi olduğunu anlatmazsak millî birlik ve beraberliğimizi de önemini de izah edemeyiz. Gençlerimize vatan sevgisi ve istiklal (bağımsızlık) kavramlarını tarihî çerçeveye oturtmadan aşılacak temelsiz bir gelecek inşasına sebep olur.

Bu sebeple tarihimizde övünçle bahsettiğimiz zaferlerimiz kadar hezimetlerimizden, acı hatıralardan da beslenmeliyiz. Hatalarımızla yüzleşmeli, analiz etmeliyiz ki tarih tekerrür etmesin.

Öyleyse “Neden tarih okumalıyız?” sorusu kadar önemli bir

Osmanlı’yı kendi döneminin şartları içinde çok iyi konumlandırmalıyız ki üç kıtada hüküm süren ve birçok etnik unsuru bünyesinde barındıran bu cihan imparatorluğunun dağılmasından sonraki gelişmeleri doğru analiz edebileyim.

diğer soru da “Tarih, nasıl ele alınırsa bu hedeflere ulaşmada amaca hizmet eder?” sorusudur. Zira tarih her amaca hizmet edebilecek argümanı barındıran, çarpıtıldığında fanatizme de yol açabilecek, politize edilmeye çok müsait bir sahadır. Bu nedenle tarih öğretimi kadar nasıl öğretilmesi gerektiği de önemlidir. Tarih dizileri ve romanları ya da üç beş dakikaya sıkıştırılmış sosyal medya videoları tarihin popüleritesini artırmanın dışında asla bir bilgi kaynağı değildir ve de görülmemelidir. Bu kanallardan beslenen tarih birikimi münevver bir neslin yetişmesine hizmet etmeyeceği gibi fanatizme ve yönlendirilmeye açık bir gençlik oluşumuna yol açar. Gençlerimizi çok yönlü okumaya, doğru bilgiye ulaşmaya, bilgileri ve kaynakları tenkit ederek değerlendirmeye teşvik etmeli ve “tarih felsefesi” tarih öğretiminin bir parçası hâline getirilmelidir. (Tarih felsefesi, tarihin anlamına ve tarihsel süreci anlamaya, tarihi yöneten genel yasalara yönelik felsefe disiplindir.)

Tarihimizin övünme ve yerme psikolojisinden çıkarılarak tarafgir olmadan hataları ve sevaplarıyla bir bütün olarak ele alınması, duygusal değil bilimsel metotlar ile analiz edilmesi, sağlam bir tarih bilincinin oluşumunun ilk adımıdır. Böylece bireylere bugün ve gelecekle ilgili vizyonunu geliştirme, millî birlik ve beraberliğin korunmasının önemi ile ilgili farkındalığı artırma, tarihsel olaylardaki bağlantı, süreklilik ve kırılmayı fark etme becerisini kazandırabiliriz. ■

Söyleşi
Mahir KILINÇ

Prof. Dr. Feridun M. EMECEN: “Tarih, bir maziden ibaret değildir. Geçmişten geleceğe doğru bir tekâmüldür.”

Kronolojik olaylar dizisi olmaktan öte bir bilim olan tarihin insanlık için öneminden bahsedebilir misiniz?

Tarih, insanın mazisinin tamamını ihtiva ediyor. Bunlar içindeki çok büyük olaylar, tarihin konusu hâline gelmiş bulunuyor. Genellikle bugüne kadar tarihin tarihinde daha ziyade bu büyük ve dönüştürücü olaylar, büyük insanların yaptıkları gibi bir çerçeve ön plana alınmıştı. Fakat son asırlarda tarihin beşerî bir ilim hâline geldiğini görürüz. Farklı disiplinlerin etkisiyle bir ilim dalı hâline gelen tarihin anlamında da farklılıklar ortaya çıktı. Bu anlamda da tarih, insanın geçmişinin tamamını ihtiva eden bir çerçeveye büründü. Tarih, geçmişte ne olup bittiyse hepsini ihtiva eden ve hepsi üzerinde yapılacak olan çalışmaları kapsayan bir ana çerçeve kazanmış oldu. Tabii hâl böyle olunca da sadece siyasi olaylar değil bunun yanı sıra iktisadi olaylar, bireyin tarihi, yeni akımlar, global tarihçilik gibi geçmişteki pek çok hadise ve olay, tarihin ana mevzularını ihtiva eder oldu. Uzun süre tarihçilik genellikle siyasi olaylar çerçevesinde aktarılmıştı. Özellikle XIX. yüzyılın sonlarından

Bugünkü toplumu ve etrafımızda olup bitenleri anlamamızda sağlam tarihî tekâmülün farkına varmak ve oradaki bilgilerden hareket etmek son derece önemlidir.

İtibaren bunun yerini, bu büyük anlatı tarzına yönelik itirazlar ile başlayan yeni tarihçilik almaya başladı. Özellikle “Annales” e-kolüyle beraber sosyal tarih ağırlıklı bir çalışma sistemi devreye girdi. Bahsettiğim meseleler de zaten sosyal tarih ağırlıklı yeni anlayışların bir yansıması gibi gözüküyor. “Biz tarihe ne diyeceğiz? Nasıl mana vereceğiz? Faydası nedir?” gibi sorular çerçevesinde yeni görüşler, yeni fikirler de ortaya çıkmış oldu. Bu arada ideolojik tarihçilik, gerek sol gerekse muhafazakâr kesimler arasında millî menfaatler çerçevesinde büyük bir patlama gösterdi.

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın, “Sıçrayıp ufuk değiştirmek bile ancak bir zemine basarak mümkündür. Bu zemin geçmişimizdir; onunla kuracağımız sağlıklı ilişki geleceğimizi belirleyecektir.” sözünden hareketle geçmiş anlamaya, yorumlama, şuur ve bilince sahip olma ve gelecekteki tekâmülümüz adına tarihin önemi nedir?

Tarihin geçmişi anlama çerçevesi, ona yönelik olan çalışmalar ve ortaya çıkan veriler bana göre çok değerlidir. Çünkü eğer biz bu anlamda o zemini oluşturabilecek tarihî olayların ortaya koyduğu meselelerin farkına varmazsak bugün yapıp ettiklerimizle ileri vadedeki planlamamızda çok büyük bir zaafa düşeriz. Bugün içinde yaşadığımız toplumun geçmişini anlamak, ona göre planlarımızı, hareketlerimizi düzenlemek ve ne olduğunu ortaya çıkarmak böylece mümkün olabilir. Misal, etrafımızdaki pek çok siyasi olayın menşei ve zuhurunu anlayabilmek ve bunları sağlıklı bir şekilde tahlil etme imkânına sahip olabilmek ancak tarihin derinliklerine inmekle mümkündür. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın demek istediği tam da budur. Yani kişi kendi toplumunu anlayabilmek için tarihî bilgiye muhtaçtır, tarihî bilgiyle yola çıkarak ancak bunları doğru bir temel üzerinden anlayabilir. Tarih, ana zemini ve çatıyı oluşturur, diğer birimler de onun üzerin-

den gider. Zaten âlimler eskiden ilim tahsilleri yaparlarken tarihi, bir disiplin içerisinde ilim adı altında koymayıp onu bir üslup olarak nitelemiş ve edebî bir iş gibi görmüşler. Bazıları ise onu bir ilim dalı olarak görmekte beis görmemişlerdir. Fakat her iki hâlde de ana çatıyı tarihin üzerine kurmuşlar ve onun altında diğer bütün ilimleri sıralamışlar. O yüzden bu zamanımıza yönelik olan bakış açılarımızda, bugünkü toplumu ve etrafımızda olup bitenleri anlamamızda sağlam tarihî tekâmülün farkına varmak ve oradaki bilgilerden hareket etmek son derece önemlidir. Ben hep şunu söylemişimdir: Tarih, durgun ve olup bitmiş bir maziden ibaret değildir. Hâlâ devam eden bir organizma gibi canlı bir şekilde varlığını sürdürmektedir ve geçmişten geleceğe doğru bir tekâmüldür. O yüzden biz bu tekâmülün neresindeyse oradan geriye doğru bakıyoruz. Ondan ileriye doğru yürüyen bir zaman da var. İşte o zamana bakabilmek için o geriye

doğru olan kısmı iyi anlamamız ve kademe kademe ilerlememiz gerekiyor diye düşünüyorum.

Peki, Hocam anladığım kadarıyla sizce yere sağlam basabilmemiz için geçmiş çok iyi anlamamız gerekiyor. Geçmiş çok iyi anlayabilmek için yani tarihi anlayabilmek için neler yapmamız lazım?

Burada tarihi iyi bilmek noktası ön plana çıkıyor. Tarihi anlamak için o dönemin vasfına, orada olup bitenlerin -eskilerin tabiriyle- künhüne vâkıf olmak için tarih ilmiyle ilgili donanıma sahip bulunmak elzemdir. Dolayısıyla tarihî malzemenin derinlemesine tahliliyle biz olayların tam olarak olmasa bile en azından sebep sonuç ilişkilerini ve bağlamını çözebiliriz ki bu da ileri vadede çok değerli bir iş olur. O yüzden tarihçilerin yani tarihle uğraşanların çok iyi kaynak bilgisine, arşiv bilgisine sahip olması ve aynı zamanda da kaynakların nasıl değerlendirileceğini bilmesi gerekiyor. Hermenötik çalışmalar yapılması ve başka disiplinlerden de istifade edilmesi lazım. Ancak o zaman tarihî bilginin doğru bir çerçeve içerisinde ortaya konması, iyi veya kötü nispeten gerçeğe ulaşma yolunda ilerlenmesi söz konusu olabilir. Yoksa geçmişten bir kaynağı okuyup da tarihçi olmak ya da tarihin künhüne vâkıf olmak söz konusu değildir. Ne yazık ki bugün bazıları birkaç esere ya da araştırmaya bakarak kendini tarihçi olarak tanıtıyor ve oturup bir şeyler yazıyor. Böyle tarihçilik olmaz ve böyle tarihçi olunmaz. İyi bir tarihçi olabilmek için bir kere çok iyi donanıma sahip olmak, o dönemin diline, atmosferine iyi kötü hâ-

kim olmak lazım. İşte o zaman o insanlar ne düşünüyordu ve onların zihin dünyasında ne vardı, bunu öğrenmiş oluyorsunuz. Bunu anlamak çok mühim. Bunu anlamadan düz lafzi olarak o metinlere mahkûm bir şekilde onlardan birkaç tanesini ele alıp, bir araya getirip bugüne aktarmakla tarihçilik olmaz. Bizim bunun dışına çıkıp orada yatan fikriyatı çözmemiz lazım. O fikriyatı çözmeden de sadece nakilcilik yapmış oluruz.

Tarihimizde yer alan kıssalar, dinî menkıbeler, destanlar, efsaneler ve masallar gibi anlatıların tarihî yönü ve topluma katkıları hakkında neler söylemek istersiniz?

Kendi dönemlerinin insanlarını motive edebilmek, onların ahlaki anlamda davranışlarını düzeltmek için geçmişteki bazı hadiseleri biraz abartılı şekilde aktarmak suretiyle bunu kullanma eğilimi içerisine girebiliyorlar. Bu çok sık yapılan ve başvurulan bir yöntemdir. Geçmişteki bir olayı o dönemin tarihçisi farklı bir dille anlatmak suretiyle kendi zamanına mesajlar vermeye çalışabiliyor. Bu anlamda ortaya çıkan birtakım menakıpnameler ve hikâyeler var. Bunların mutlaka gerçek bir zemini mevcuttur. Fakat o anlatıla anlatıla dönemin ihtiyaçlarına göre değişim göstermiş olabiliyor bazen. Dolayısıyla o değişim göstermiş olan anlatılar o dönem için bir işe yarıyor çünkü onun da dokunduğu bir kitle var. Her ne kadar bunlara biz kesin bir tarih nazarıyla bakmasak da bu hikâyeler, menkıbeler ya da masallar hangi şartlarda, nasıl ortaya çıktı, bunlarda ne anlatılmak isteniyor ve neye hiz-

met ediyor? Biz tarihçiler olarak ona bakıyoruz ve bu anlatıları da hikâyedir, masaldır deyip de bir kenara atmıyoruz. Çünkü bazen çok ciddi anlamda tarihî bilginin bunlarla ortaya çıktığını da biliyoruz.

Geçmiş insanların yapıp ettiklerinin yer aldığı kıssaların anlatılması bir dönem için tarih boyunca her zaman toplumun kendi sistematik düzeni açısından çok ideal bir mahiyet gösterdi. Ancak tarihçi kendine bunu vazife edip de bu işi edirse o zaman tarihi saptırma ve tarihi kendi ihtiyaçları çerçevesinde kullanma eğilimi ortaya çıkmış oluyor ki bu da doğru bir tarih algısını âdeta yok ediyor. Dolayısıyla menakıpname, hikâyeye, destan, masal gibi anlatılar, tarihten ziyade insanlara kendi değerlerine yönelimi artırma, toplumun kendi dinamiklerini harekete geçirme, topluma ahlaki öğretilerde bulunma, millî ve manevi anlamda bir ruh kazandırma yönünde çok önemli bir misyonu haiz bir nevi edebî mahsuller olarak da tanımlanabilir.

Tarih bilinci ve şuuruyla sahip olan bir kimsenin düne, bugüne ve yarına bakışı nasıl olur? Bu bilinç ve şuur insanlara neler kazandırır?

Tarih şuuru ya da bilinci dendiği zaman biz biraz ihtiyatlı hareket etmek durumundayız ve öyle davranıyoruz. Çünkü ortaya koyduğumuz tarihî araştırmaları okuyan insanlar acaba bundan ne çıkaracaklar ve ne anlayıp nasıl şuurlanacaklar? İşte biz tarihçiler doğru ve hamasi anlatımlardan uzak bir tarih anlatımıyla ancak insanların kendi

toplumlarını ve kimliklerini tanımlamalarına yönelik bir iş yapmış oluruz. Tarih bilimini bu şekilde tavsif ve tasnif ederek sunduğumuz vakit insanlar o zaman olup bitenleri daha iyi tahlil edebilecek ve onu anlayabilecek bir zihin dünyasına kavuşabilirler diye düşünüyoruz. Hamasi anlatımla şuur kazandırılmaz. Ancak doğru tarih algısıyla şuur kazandırılır. İşte o zaman olaylara doğru bakarsınız ve sağlam bir gelecek inşa etmeye yönelik tedbirlere başvurursunuz. Keza doğru tarih anlayışını kazandığımız vakit, sosyolojik anlamda daha sağlam bir bakış açısı da kazanabilirsiniz, problemleri teşhis ve tanımlamak kolaylaşır.

Doğru bir tarih anlayışıyla mücehhez bir zihne kavuşan kimse de olayları değerlendirirken o birikimle bakar. Kaotik birtakım söylemlerin dışında daha orta ve doğru bir yola doğru yönelebilir ve daha doğru yorumlarda bulunabilir. Bu durum sosyal hayatın yapısını da etkileyebilir. O yüzden tarihi bu anlamda hamaset yüklü literatür yerine doğru bilgilerle mücehhez araştırmalardan okuyup bilirse yanlıya yönlendiren bilgi ve düşüncelerden de ciddi anlamda arınmış oluruz ve gerçek manada tarih şuuruna, tarih bilincine erişmiş oluruz. İşte o zaman hem dünü yok saymadan bugüne ve geleceğe yönelik bir planlama yaparız hem de kimlik, kültür, medeniyet bağlamında bilinç ve şuur kazanır, doğru bir anlayışa kavuşuruz.

Cumhuriyetin 100. yılını idrak ediyoruz. Bu vesileyle Cumhuriyet bilincini, kültürel kodlarımızda da var olan Millî Mücadele ruhunu, toplumun

müşterek millî manevi değerlerini ve tarih şuurunu genç kuşaklara aktarma hususunda neler yapılabilir?

Evvela doğru bir tarih bilgisi ve algısıyla tarihimizin ve tarihimizdeki önemli olayların faziletlerini gençlerimize daha iyi anlatmamız lazım. Yani gençlere bu işin çok kolay olmadığını ve çok büyük zorluklarla bugünlere geldiğinin bir şekilde aktarılması gerekiyor. Dolayısıyla gençler o zorlukları ve mücadeleleri bilirse değerini anlar. Tarihte yaşanan olayların birer hazır lokmadan ibaret olmadığını da anlatmalıyız. Karşı karşıya kalınan tehditlere hazırlıklı olmak bu sayede mümkün olabilir. Hızla akıp giden bir dijital dünyada yetişmiş o zihinlere ulaşabilmek için tarihi, o dijital dünyayı ve yönelimleri de kullanarak aktarmanın yollarını aramalıyız ve bulmalıyız. Gençlere yönelik hem seyir hem dijital anlamda tarihi anlatabilecek, maziyi ortaya koyabilecek film, dizi ve romanların yanı sıra tarihle alakalı çeşitli uygulamalar, oyunlar kullanılmalıdır. Bunlar her ne kadar doğru tarihi aktarmasalar da doğru tarihe ulaşmada birer aracılık rolü üstlenebilirler diye düşünüyorum.

Okuyucularımıza tarih şuurunu edinebilmek adına ne gibi tavsiyelerde bulunmak istersiniz?

Tarihi, akademik manada eserlere ulaşarak mutlaka okumalarını tavsiye ediyorum. Çünkü doğru tarihî kaynaklardan istifade eden, doğru bilgilerle mücehhez olanlar, hem kendi tarihini hem yaşadığı toplumu bilir ve bir şuura erişir. Bununla

birlikte tarih şuuruyla, bilinciyle yetişen bir nesil ve toplum inşa edilebilir; geleceğin de bir nevi temel taşları dizilmiş olur. Burada şüphesiz yönlendirilmiş, sentetik bir toplum mühendisliğini kastetmiyorum. O yüzden kişinin ve toplumun tarih bilinci ve şuuruyla donanımlı hâle gelmesi için de sağlam araştırmaların ve bunun üzerinden yapılmış olan çalışmaların yaygınlaştırılması gerekir. Sohbetimizin başında tarihin geleceğe uzanan bir tekâmül oluşundan söz etmiştim. İnsanlar da tarihin bu seyri içerisinde onu okuyup anlamalı, anlamlandırmalı ve bu tekâmülün içerisindeki yerini almalı ki tarihin içerisinde kaybolup gitmesin. ■

Öz Geçmiş

Prof. Dr. Feridun M. Emecen, doktora derecesini Osmanlı tarihi alanında İstanbul Üniversitesinde (1985) tamamladı. 1989 yılında doçent, 1995 yılında profesör oldu. İstanbul Üniversitesinde çeşitli idari görevler yürüten Prof. Emecen, hâlen İstanbul 29 Mayıs Üniversitesinde Edebiyat Fakültesi Dekanıdır. Osmanlı tarihinin farklı alanlarında birçok eser ve araştırmaları bulunan Prof. Emecen özellikle Osmanlı klasik dönemi ve öncesinde sayılı uzmanlarından biridir. *Fetih ve Kıyamet 1453, Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi, İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası, Osmanlı Klasik Çağında Hanedan, Devlet ve Toplum, Osmanlı Klasik Çağında Savaş, Osmanlı Klasik Çağında Siyaset* yayımlanmış kitaplarından bazılarıdır.

CUMHURİYET'E GİDEN YOL ÇANAKKALE, MİLLÎ MÜCADELE VE DİN ADAMLARI

| Prof. Dr. Ali SARIKOYUNCU

İstiklal Harbi, Kurtuluş Savaşı, Bağımsızlık Savaşı, Anadolu İhtilali, Millî Cidal, Millî Kıyam gibi adlarla da ifade edilen Millî Mücadele, Türk milletinin, varlığını ve bağımsızlığını korumak için iç ve dış düşmanlara karşı maddi manevi bütün gücünü ortaya koyarak zafere ulaştığı dönemin adıdır. Başka bir ifadeyle Millî Mücadele; son vatan parçası olan Anadolu'yu emperyalistlerden kurtarıp temizlemek için geçtiğimiz asrın ilk çeyreğinde, Türk milletinin kahramanlık ve özverilerle dolu müthiş mücadelesidir. Halide Edip Adıvar'ın ifadesiyle de Millî Mücadele, "Türk'ün ateşle imtihanı"dır. Ancak zaferle sonuçlanan bu mücadele, Türk milletine binlerce cana mal olmuş, Anadolu şehit kanlarıyla sulanmıştır. Milletimiz ne için ve neden böyle bir mücadele yapmak zorunda kalmıştır?

1071 yılının 26 Ağustosunda, "Ölürsem şehit, kalırsam gazi olurum!" diyen Alparslan öncülüğünde Türk milleti, Bizans'a karşı Malazgirt'te zafer kazanmıştır. Bu zaferle Anadolu'nun kapıları Türklere açılırken aynı zamanda Türk-Avrupa ve Müslümanlık-Hristiyanlık mücadelesi, haç-hilal kavgası başlamıştır. Dokuz asır süren bir mücadelenin sonucunda emperyalistler, Balkan Harbi'nin acıları dinmeden ve gözyaşları kurumadan, önce Çanakkale'ye saldırdılar. Türk milleti kendini Cihan Harbi'nin cehennemi içinde buldu. Yemen'de, Trablusgarb'da, Galıçya'da, Kafkasya'da, Sarıkamış'ta, Filistin'de ve Kanal'da oluk oluk kanı akan yaralı aslan, yorgun ve bitkin düşmüştü. Türk vatani dört taraftan tutturulmuş kocaman bir bina gibiydi. Düşman nesi var, nesi yok toplamış ve Çanakkale Boğazı'na yığılmıştı.

Tarih 18 Mart 1915...

Çanakkale Boğazı geçilirse bütün İslam âleminin ümidi ve kalesi olan dünya incisi İstanbul düşecek, böylece İtilaf kuvvetlerine Rusya'ya giden yol açılmış olacaktı. Bu kadar da değil, bu şekilde Süveyş Kanalı ve Hint Yolu üzerindeki bütün engeller bertaraf edilecek, Endonezya'dan Cebelitarık Boğazı'na kadar uzayan çok geniş bir coğrafya üzerindeki Müslüman halkın ümidi kırılmış olacaktı. Ezan seslerinin yerini çan sesleri alacaktı.

Çanakkale'de, yaşamak isteyen bir irade ile insanı köleleştirmek isteyen bir kin çarpıştı. Çanakkale savunması, Hakk'ın kaba kuvvete; vatan, millet ve bayrak sevgisinin emperyalizme, bağımsız yaşamaya inanmışların bozgunculara karşı verdiği mücadeledir. Çanakkale savunması imanın, idealin, cesaretin; fenne, çeliğe, yumruğa, silaha

karşı koyuşudur. Karadan, denizden, havadan, teknolojinin her türlü vasıtaları ile hücum eden düşmana, Türkler göğüsleri ile karşılık verdiler. İngilizin mağrur alını Seddülbahir kayalıklarına çarparak eğildi.

İngilizin yenilmez donanması, 215 okkalık mermiyi taşıyarak namluya süren Mehmet oğlu Seyyit çavuşların azmi ile ezildi. İngiliz ve Fransız güçleri durduruldu, yüzgeri edildi. Çanakkale savunması ile sadece Türk'ün gururu kurtarılmadı. Kurtulan bütün ezilenlerin gururuydu. İslam âleminin öne eğilen alını bu zaferle ışıklandı.

Bu savunma, Türk tarihi için bir şereftir. Onun sayesinde Türkler, Balkan Harbi'nin yaslarını ve gözyaşlarını sildiler. Aynı zamanda Türk milleti için Çanakkale bir destandır. Bu destanın heyecanı ve şevki içinde Anadolu, Kurtuluş Savaşı'na katıldı. Böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin

temelleri Çanakkale'de atıldı. Ancak bu zafer, Türk milletine 250.000'in üzerinde şehit verdi.

Millî şairimiz Mehmet Akif'in ifadesiyle bu kahramanlar, ne bir milyoner ne de nüfuzlu kişilerdi. Aksine Anadolu'nun duyulmamış bir köyünden kimsenin bilmediği tertemiz bir vatan evladı; Çanakkale'de vatani ve milleti için canını vermiş, şehit olmuş yüzü ak, alını açık bir kahraman. Akif, "Çanakkale Şehitlerine" adlı şiirinde onları, uğruna can verdikleri vatan toprakları üzerine uzatır; gökten atalarını indirip o tertemiz alınlarından öptürür. Onların eriştiği şan, Bedr'in aslanları gibidir. Akif düşünür, "o yüce varlıklara dar gelmeyecek mezarları nasıl kazarsın?" Çünkü o şehitler o kadar büyüktür ki tarihe bile sığmaz. Onları ancak sonsuzluklar içine alabilir. Akif düşünür, "kanına bürünmüş yatan o aziz şehitleri nasıl taltif edersin?" Acaba Kâbe'yi mezar

taşı yapsa, gök kubbeyi de üzerlerine çekse, yedi kandilli süreyyayı oradan uzatsa, her gece mehtabı yanına getirip başucunda ta fecre kadar bekletse... Hayır hayır, Akif bütün bunların bile onların aziz hatırasına yetebileceğine inanmaz. Bu çaresizlik içinde kıvranan Akif, nihayet teslim olur ve yalvarır:

"Ey şehit oğlu şehit, isteme benden makber

*Sana aguşunu açmış duruyor
Peygamber"*

Atatürk'ün, "Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor. Hiç ufak bir fütur bile göstermiyor. Sarsılmak yok. Okuma bilenlerin ellerinde Kur'an-ı Kerim, Cennete gitmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler kelime-i şehadet çekerek yürüyorlar..." diyerek tasvir ettiği bu ruh, Çanakkale ruhudur. Bu ruh, Millî Mücadele'de Kuvayı Milliye ruhuna dönüşmüştür. 26 Ağustos 1922 gününün erken saatlerinde

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ve Birinci Ordu komutanı Nurettin Paşa ile birlikte savaşı yönetmek üzere Kocatepe'deydi. Onlar, canları pahasına topraklarını savunmak üzere buradaydılar. Son yürek durana, son damla kan akana kadar vatanlarını savunacaklardı. Türk'ün kaderinin çizileceği ölüm kalım mücadelesine giriliyordu. Taarruz başlamak üzereydi. Su bulabilenler abdestlerini alarak bulamayanlar ise teyemmüm yaparak saf tuttular. Sonra da askerin elleri semaya açıldı: "Ya Rabbi düşmanı yurttan atmadan, İzmir'i görmeden canımı alma, şehadeti nasip etme!" Başkomutan Mustafa Kemal Paşa ise şöyle yakarıyordu: "Ya Rabbi! Sen Türk ordusunu muzaffer et... Türklüğün, Müslümanlığın düşman ayakları altında esaret zincirinde kalmasına müsaade etme!" Yaveri Muzaffer Kılınç, o anda Başkomutan'ın gözlerinden birkaç damla yaşın süzüldüğünü gördüğünü anılarında belirtir.

Çanakkale Zaferi'ne rağmen, 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes antlaşması sonrasında, Hristiyanlık dünyası hemen harekete geçti. Başka bir ifadeyle; iç ve dış ihanet odakları el ele vermiş, nihayet 9 asır süren bir mücadelenin sonunda anayurdumuz olan Anadolu, İngilizlerin, Fransızların, İtalyanların ve Yunanlıların işgaline uğramıştır.

Millî Mücadele yıllarında din adamları

Türk milletinin ruhunda ve benliğinde mevcut olan direnme gücünü hocalar, müftüler harekete geçirmiştir. Ölüm

kalım mücadelesinin ilk günlerinde halk, Mustafa Kemal Paşa'nın da belirttiği üzere, "Hakiki vaziyeti anlamamışlardı. Fikirlerde karışıklık vardı. Dimağlar âdeta durgun bir hâldeydi..." Pek çok din adamı yine Mustafa Kemal Paşa'nın ifadesiyle, "Hakikati halka izah ettiler... Doğru yolu gösteren vaaz ve nasihatlerden sonra herkes çalışmaya başladı."

Bu cümleden olarak İzmir'in işgalinden sadece dört saat gibi kısa bir sürede düzenlediği mitingde; "İşgal edilen memleket halkının silaha sarılması, dinî bir görevdir." diyen Müftü Ahmet Hulusi Efendi'nin etrafında, Denizlililer hemen birleşmişlerdir. Bu arada düzenlenen diğer mitinglere de din adamları önderlik etmiş ve ayrıca protesto telgraflarında onların imzası ön sıralarda yer almıştır. Aynı şekilde 22 Şubat 1919'da Maraş'ı işgal eden Fransız askerlerinin içinde bulunan bir Ermeni'nin, hamamdan çıkan Müslüman Türk kadınına saldıran peçesini yırtması üzerine Sütçü İmam'ın, ilk kurşunu sıkması ve özellikle Ulu Camii İmam Hatibi Rıdvan Hoca'nın, "Kalesinde Türk bayrağı dalgalanmayan yerde cuma namazı kılınmaz." fetvası da Maraş'ta kurtuluş mücadelesini başlatmıştır.

İlk direniş fetvasını veren ve örgütünü kuran Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'den, İzmir Valisi İzzet Bey'in Yunan işgaline karşı çıkılmaması emrine; "Vali Bey... Vali Bey... Bu sakalım, kanımla kızarabilir ama bu alına Yunan alçağını sükûnetle selamlamış olmanın karasını sürerek huzur-u ilahiye çıkamam." diye haykıran İzmir Müftüsü Rahmetullah Efendi'ye; Mustafa Kemal Paşa'ya, "Paşam! Bütün Amasya emriniz-

dedir." diyen Müftü Hacı Tevfik Efendi'den Millî Mücadele'nin meşru olduğuna dair fetva hazırlayan Ankara Müftüsü M. Rifat Efendi'ye; Konya'da Millî Mücadele'yi fikirde, şuurda ve vicdanda yerleştiren ve binbir güçlük ve yokluk içinde istikrarlı bir yönetim kuran Müderris Ali Kemali'den, Mehmet Vehbi, Müftü Ömer Vehbi, Abdulhalim Çelebi'ye ve daha nicelerine... Müftü, âlim ve hocalar, Mustafa Kemal Paşa'nın, "Ya istiklal ya ölüm!" parolası etrafında birleşmişlerdir. Ayrıca Dürrizade Abdullah'ın fitne, fesat çıkarıcı ve bölücü fetvasına karşı Müftü M. Rifat Börekçi tarafından hazırlanan fetvaya 156'nın üzerinde din adamı imza atarak Anadolu'da birlik ve beraberliği sağlamışlardır.

Din adamları, sadece Millî Mücadele kıvılcımını ateşlemekle kalmadılar. Isparta'da Hafız İbrahim ve Afyonkarahisar'da da İsmail Şükrü Efendilerin gönüllülerden oluşturdukları Demiralay ve Çelikalay gibi pek çok din adamının komuta ettiği başka ulusal kuvvetler de oldu. Ayrıca iki müftü de (Amasya Müftüsü Hacı Tevfik ve Çiçekdağı Müftüsü Hayrullah Alp) TBMM tarafından isyanların bastırılmasında komutan olarak görevlendirilmiştir. Maraş'ta Hayrullah Efendi, Adana'da Saim Bey, Balıkesir'de Müderris Ali Rıza Efendi, Bilecik Müftüsü Mehmet Nuri (Kırıkkanat), Denizli'de Hafız Musa ve Molla Bekir olmak üzere kimileri de düşmanla çarpışırken şehit oldular. Saim Bey'in ismi, Adana'nın Saimbeyli ilçesine ad olmuştur. Eşme Müftüsü Hacı Ahmet Nazif Efendi de Yunanlıların Eşme Kaymakamı olarak atadıkları Madanoğlu Mustafa tarafından öldürtülmüştür.

Öte yandan hiçbir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yoktur ki onun içinde veya başında bir din adamı bulunmasın. Bilindiği üzere TBMM, bu cemiyetlerin üzerine bina edilmiştir. Ayrıca yüz kırkın üzerinde din adamı, hizmetlerini TBMM’de sürdürmüşlerdir. Meclis’te de onların üstün hizmetleri olmuştur. Konuşmalarıyla diğer milletvekillerini ve halkı aydınlattıkları gibi bir kısmının konuşmaları hâlâ güncelliğini yitirmemiştir. Atatürk’ün, “Mefkûre arkadaşımız” dediği ve fikrî temelinde çok emeği olan, eserini (Cumhuriyet’i) görmeden, Cumhuriyet’in ilanından 24 gün önce 5 Ekim 1923 günü bir kaza sonucu Hakk’ın rahmetine kavuşan İzmir milletvekili Nazillili Müderris Hacı Süleyman Efendi, eğitim öğretim ve kadın hakları üzerinde durmuştur. Hacı Süleyman Efendi, “Eğitim düzeni olmayan bir milletin medeni düzeni de olmaz... Köylerde yalnız erkekler için değil birer de kızlar için okul açmak gerekir. Erkeklerin okuması ne kadar gerekli ise kızların okuması da o oranda önemli, hatta çok daha önemlidir... Kadınları yüksek mertebede bulunan bir milletin sırtı hiçbir zaman yere gelmez. Bu durumda olan bir ulus, dünyanın en soylu bir ulusudur... O zorba erkekler ki kadınların sahip oldukları hakları hiçe sayarlar. Onlar, milletin geleceğini değil, içinde buldukları sosyal durumu dahi bilmeyenlerdir. (...) Yedi kafalı cehaleti; yurdumuzun en ufak köylerinde bile bir daha dirilmecek derecede öldürmedikçe bu dünyada var olmamız mümkün değildir. Bugün acı çeken insanlığa çare bulacak biricik etken, cehaletin yok edilmesin, bilimin doğmasına, ahlakın yayılmasına bağlı bulunan se-

bepleri meydana getirmektir...” diyerek yüz yıl önce Meclis kürsüsünden haykırıyordu.

Ayrıca din adamı milletvekilleri, Mustafa Kemal Paşa’ya, “Başkomutan” olarak yetki veren yasaya destek vermişlerdir. Öte yandan pek çok din adamı kongrelere de katılmışlardır. Yaptıkları konuşmalarda tam bağımsızlığı savunmuşlardır. Mesela, Hoca Raif (Dinç) Efendi, Erzurum ve Sivas kongrelerinde Mandateliğe karşı çıkmış, “tam bağımsızlık” diye haykırıştır. Ayrıca din adamları, Kuvayı Milliye’nin ikmalinde de görev almışlardır.

Böylece Türk milleti, çoluğuyla çocuğuyla, kadınıyla erkeğiyle, genciyle yaşlısıyla vazifeye koşmuş, İstiklal Marşımızın “Şüheda fişkırarak toprağı sıksan şüheda” mısrasında ifadesini bulan bir mücadelenin sonunda, 9 Eylül 1922’de düşman İzmir’den denize dökülmüştür. Başka bir deyişle 30 Ağustos 1922 günü Dumlupınar’da kazanılan zaferle de Başkomutan Mustafa Kemal Paşa’nın ifadesiyle, “Yeni Türk devletinin, genç Türk Cumhuriyeti’nin temeli burada sağlamlaştırıldı. Ebedî hayatı burada taçlandı...”

Hristiyanlık dünyasının, “Türkleri Anadolu’dan atma” gayesi böylece, zorlu bir mücadelenin sonunda engellenmiştir. İşte bu zorlu mücadelede de din adamlarının büyük bir çoğunluğunun önemli hizmeti olmuştur. Onların mühim bir kısmı, bu uğurda da şehit olmuştur.

Yazımızı, Gazi’nin, kendisi ve eşi Latife Hanımefendi’nin onuruna Amasya Belediyesince 24 Eylül 1924 günü verilen yemekte yaptığı konuşmasının bir bölümüyle bitirelim:

“Muhterem Efendiler!

...Yalnız Amasya’da geçirdiğim günlere ait iki hatırayı ihya etmeden geçemeyeceğim. Biri elyevm (bu gün) Müftümüz bulunan (Abdurrahman) Kamil Efendi Hazretlerine aittir... Bundan beş sene evvel buraya geldiğim zaman bu şehir halkı da bütün millet gibi hakiki vaziyeti anlamamışlardı. Fikirlerde teşevvüş (karışıklık) vardı. Dimağlar âdeti durgun bir hâlde idi. Ben burada birçok zevatla beraber Abdurrahman Kamil Efendi Hazretleriyle de görüştim. Bir camii şerifte hakikati halka izah ettiler...

İşte Efendi Hazretlerinin bu mürşidane vuku bulan vaaz ve nasihatinden sonra herkes çalışmaya başladı. Bu müna-sebetle (Abdurrahman) Kamil Efendi Hazretlerini takdirle yâd ediyorum. Ve genç Cumhuriyetimiz bu gibi ulema ile iftihar eder.”

Bizler de onlarla iftihar ediyoruz. Ruhları şad olsun. Ayrıca Çanakkale’de doğan, Dumlupınar’da temelleri sağlamlaştırılan ve 29 Ekim 1923’te ilan edilen Cumhuriyetimizin kuruluşunda emeği geçenleri minnet ve şükran duygularımızla bir kez daha anıyoruz. ■

Atatürk ve
Amasya
Müftüsü
A. Kamil
Efendi

ONCA EMEK VERİLEREK YAPILAN HAFIZLIK NEDEN UNUTULUR?

Prof. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI

Diyabet İşleri Başkan Yardımcısı

Geçmişten günümüze Müslümanların oluşturduğu eğitim sistemlerinde ezber önemli bir yer tutar. Hâlâ klasik eğitim tarzının devam ettiği yerlerde İslami ilimlere ait temel metinler ezberlenmeye devam edilmektedir. Kur'an'ın ezberlenmesinin de din eğitimi tarihimizde önemli bir yeri vardır. Bu anlamda hafızlık, Tevrat, İncil vb. diğer kutsal kitaplarda olmayan Kur'an'a ait farklı bir özelliği ortaya koyar. Hafızlık, geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini korumaktadır. Bugün İslam dünyasında bazı ülkelerde nüfusun önemli bir kısmının hafız olduğunu görüyoruz.

Milletimiz hafızlığa ve hafızlara önem vermekte, dindar aileler çocuklarının hafız olması için büyük bir gayret göstermektedirler. Hayır kuruluşlarını da hesaba kattığımızda bu konuda büyük emekler verilmekte ve harcamalar yapılmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı bu süreci yönetmekte ve her yıl binlerce hafız, ezberini tamamlayıp belge (icazetname) almaya hak kazanmaktadır. Ne var ki mevcut hafız sayısına oranla tebliğ, irşad ve davet faaliyetlerinde yine akademik alanda hafızlık kaynağından yeterince istifade edilemediği bir gerçektir.

Bunun önemli sebeplerinden biri, yapılan hafızın zaman içerisinde değişik sebepler-

le unutulmasıdır. Gerekli tedbirler alınmadığı takdirde bu durum, hafızları bekleyen en önemli risktir. Elimizde araştırmaya dayalı bir rakam yoktur, ancak gözlemlerimiz hafızların büyük bir kısmının hızını sonraki yıllarda kaybettiği yönündedir. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında, hafızlık döneminde ve sonrasındaki şartlar etkili olmaktadır. Mesela hafızlık sürecinde konunun öneminin talebe tarafından yeterince özümsemediği, dolayısıyla istenilen yönlendirmenin yapılamadığı anlaşılmaktadır. Oysa hafızlık, irşad ve davet faaliyetleri, cami hizmetleri, din eğitimi ve akademik hayatta oldukça önemli avantajlar sağlamaktadır. Hafızlar açısından güzel bir Kur'an okuyucusu olmak bir ideal ve örnek oluşturabilir. Ama ses kabiliyetinin Allah vergisi olması dolayısıyla bunu herkesin başaramayacağı da bir gerçektir. Hafızlık ve ilmiyle temayüz etmiş örnek şahsiyetlerin konferanslar yoluyla öğrencilere tanıtılması, onların bir ideal ve ufuk kazanmalarında etkili olabilir. Böylece yaşı dolayısıyla zaten bir arayış içinde olan öğrenci, model bulma noktasında bir fırsat yakalamış olacaktır. Aksi takdirde, yani hafıza Kur'an'la ilgili bir idealin verilememesi, ezberini unutmaya götüren sebeplerden biridir.

Bir insan, değerine inandığı, dünyevi ve uhrevi planda kendisi için hayati öneme sahip olduğunu düşündüğü kıymetli bir kazanımı kaybeder mi? Elbette ki kaybetmemek için gayret gösterir. Eğer kaybediyorsa bu kazanımın değeri ona gerektiği şekilde kavratılamamış demektir. Dolayısıyla hafızlık sürecinde Kur'an'la varoluşsal, geliştirici ve olgunlaştırıcı bir bağ kurmanın yolları aranmalıdır. Ortalama üç yıl uyku ve zaruri ihtiyaçlar dışında neredeyse Kur'an'ı elinden düşürmeyen bir öğrenciye, bu manevi inkişafın yol ve yöntemi ve-

rilebilir. Şimdilik şu kadarını belirtelim ki burada öğrencinin ehil eller tarafından Türkçe meal ve tefsirlerden, yine Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarından çıkan *Hafız (Lafzın Hâmili Mananın Amili)* kitabından hareketle Kur'an'ın anlam dünyası ile beslenmesi önemlidir. Bu, zannedildiğinin aksine hafızlığın gidişatını sekteye uğratmadan, öğrencinin de kolay ve zevkle takip edebileceği bir tarzda yapılabilir. Şüphesiz ki burada hafızlık hocalarının, kendilerini Kur'an'ın muhtevası konusunda sürekli geliştirmeleri gerekir.

Kur'an'la beraber olma, İslami ilimleri tahsil etme ideali öğrencilere nasıl verilebilir? Bugün çocukları, gençleri cezbeden, gönüllerini çelen, başka alanlara kaymalarına sebep olan onlarca etkenden bahsedilebilir. Bunların tuzağına kapılmadan, hafızlık sürecinde öğrencinin akıl ve gönül dünyasına Kur'an'ın ışığı nasıl düşürülebilir? Bir fitrat kitabı olan Kur'an'ın idealleri onun ruh dünyası ile nasıl buluşturulabilir? Vahyin diriltici değerleri, henüz fitratı bozulmamış gencin vicdan ve aklı selimi ile nasıl kaynaştırılabilir? İşte bu can alıcı soruların işaret ettiği konularda ciddi çalışmalara ihtiyaç olduğu bir gerçektir.

Diğer taraftan hafızlıktaki amaç net olarak zihinlerde şekillenmediği ve eğitim faaliyetleri bu doğrultuda yönlendirilmediği için hafızlar çok değişik mesleklere gidebilmektedir. Nitekim son elli senedir, sayısını bilemediğimiz nice hafız, din hizmetleri ve din eğitimi dışında değişik alanlara kay-

mıştır. Mesela toplumumuz, valilik, kaymakamlık, doktorluk, mühendislik vb. revaçta olan mesleklerde hafızlık yapmış kimseleri görmekten ayrı bir hoşnutluk duymaktadır. Aslında toplum, dinine bağlı insanların bu makamlara gelmesinden memnun olmakta,

hafızlıkla bu ihtiyacın ideal manada karşılandığını düşünmektedir. İşte hafızlığın unutulmasının nedenlerinden biri de budur. Çünkü diğer mesleklere yönelen hafızlar, ifade yerinde ise o mesleklerin girdabına kapılmakta, tekrara ve pekiştirmeye zaman ayıramamaktadır.

Bir diğer konu da şudur: Hafızlığın ikmal edilmesi, disiplinle devam eden bir eğitim sürecini gerektirmektedir. Ancak bunun ölçüsü iyi ayarlanarak öğrencide bıkkınlık ve yılgınlığa sebep olmamalıdır. Çünkü hafızlık döneminde disiplinin çok sıkı olması, bazen öğrenciyi yormakta, dolayısıyla hafızlık sonrasında bir boş vermişlik ve umursamazlık durumuna sebep olabilmektedir. Hele günümüz gençlerinin, rahat yaşama alışkanlıkları, zorlukların üstesinden gelme konusundaki deneyimlerinin az olmasının, hafızlık sürecinde daha bir yorulmalarına sebep olduğu anlaşılmaktadır. İşte bahsedilen bu durum, hıfz sonrası Kur'an'la olan ilişkiyi olumsuz yönde etkilemektedir. Bunu aşmanın yolu, hafızlık sürecinin ilgi çekici ve cazip hâle getirilmesidir. Başka bir ifadeyle öğrencinin sosyal, kültürel, psikolojik, sanat, spor alanlarındaki ilgi ve ihtiyaçlarını da karşılayan bir uygulamaya gidilmesidir. Şüphesiz ki burada yeterli sayıda psikolojik danışman ve rehber öğretmenin bulunması ve bunların aktif görev yapmaları, öğrencilerin moral ve motivasyonları, karşılaştıkları sorunları çözme açısından pozitif bir rol oynayacaktır. Yoksa hafızlıkta

**Hafızlık,
ferdî, ailevi ve
kurumsal bazda
gerekli tedbirler
alınmadığı
takdirde,
belleklerden
âdeta bir kuş gibi
uçup kayıplara
karışmaktadır.
Pekiştirme
sürecinin aceleye
getirilmesi,
sonraki yıllarda
ne yazık ki
hafızlığın zayıf
edilmesine zemin
hazırlamaktadır.**

niceliğe yoğunlaşıp nitelik ihmal edilirse, başka bir ifadeyle öğrencinin yaşının getirdiği zihinsel ve psikolojik sorunlar göz ardı edilirse hafızlardan istenilen gelişme ve sorumluluk duygusunu beklememiz pek gerçekçi olmayacaktır.

Yine ezberin unutulmasında birtakım toplumsal algılar belirleyici olmaktadır. Mesela hafızlığı bitirmekle ve belge almakla işin bittiği zannedilmektedir. Dolayısıyla hafızlığı korumanın ömür boyunca devam edecek bir gayreti gerektirdiği göz ardı edilmektedir. Oysa insan hafızasının bir özelliği olarak öğrenilen veya ezberlenen bilgiler, ilerleyen zaman içinde tekrar edilmediği takdirde günbegün unutulmaktadır. Nitekim bugün, vaktiyle hafızlık yapmış, sonraları ise hıfzını zayi etmiş ancak hâlâ hafız olarak çağrılan sayısız insan vardır. Oysa bunlar için hafızlık, âdeta geçmişte kalan bir hatıraya dönüşmüştür. Elbette ki vaktiyle kazandıkları hafızlık kimliği, onların manevi hayatlarında bir şekilde etkisini sürdürmektedir. Ancak kendilerine okunan bir ayete iki ayet daha ilave edemeyecek durumdadırlar. Sonuçta hayatları boyunca Kur'an'a karşı olan bu ihmalleri sebebiyle hep bir çelişkiyi yaşamakta ve vicdanen rahatsız olmaktadır.

Hafızlık, ferdi, ailevi ve kurumsal bazda gerekli tedbirler alınmadığı takdirde, belleklerden âdeta bir kuş gibi uçup kayıplara karışmaktadır. Pekiştirme sürecinin aceleye getirilip iyi değerlendirilmemesi, sonraki yıllarda ne yazık ki hafızlığın zayi edilmesine zemin hazırlamaktadır.

Dolayısıyla bu gerçeklik dikkate alınarak hafızlık sonrası süreç, ilgili bütün paydaşlar tarafından özenle planlanmalıdır. Yoksa onca emeğin boşa gitmesi gibi bir durumla karşı karşıya kalınmaktadır. Burada, hem hafızın kendisine hem anne babasına hem de hocalarına düşen görevler vardır. Kurs aile ilişkisinin devam etmesi, hafızın geleceği açısından pozitif bir katkı sağlayacaktır. Bu çerçevede ramazan mukabeleleri ve hatimle teravihe devam edilmesi, hıfzın iyice pekişmesinde önemli bir işlev görecektir.

Lise ve üniversiteye giriş sınavlarının getirdiği zorluklar, fakülte dönemindeki ders yoğunluğu gibi etkenler de hatim ve tekrarın kesintiye uğramasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla bu süreçte hafızların ezberlerini korumalarını sağlayan çalışmalar yapılmalıdır. Mesela, imam hatip liseleri ve ilahiyat/İslami ilimler fakültelerinin müfredatlarında hafızlara yönelik düzenlemeler yapılabilir. Diğer taraftan hafızların münferiden namazlarda okuyacakları zamme sureleri Kur'an'dan takip etmeleri de bir avantaj oluşturmaktadır. Yine iyi değerlendirildiği takdirde, hafızlığın korunmasında imam hatiplik mesleği önemli bir imkândır. Bu bağlamda cemaatle kılınan namazlarda imamın, Kur'an'ı hatmeden bir metot takip etmesi faydalı olacaktır. Ayrıca şunu da ilave edelim: Hafızın, Kur'an ilimleri sahasında akademik çalışma yapması, dolayısıyla sürekli ayetlerle muhatap olması ayetlerin unutulmasını engelleyici faktörlerden bir diğeridir.

Hafızların tahsil hayatlarının, dinî alanda bir bütünlük içerisinde devam etmesi önemlidir. Böylece birbirini destekleyen aşamalar, bir taraftan hafızların ezberlerini korumalarını diğer taraftan ise iyi bir din eğitimi almalarını sağlayacaktır. Bu bağlamda onların imam hatip lisesi ve ilahiyat fakültelerine yönlendirilmeleri önem arz etmektedir. Böylece öğrencilerin tahsil hayatları Kur'an ve dinî ilimler merkezli olarak devam edecektir. Bu eğitim basamaklarında hafızlara hem ezberlerini korumaya yönelik hem de temel İslam bilimleri ağırlıklı programların uygulanması önem arz etmektedir. Ülkemizde hafızlık potansiyelinin gittikçe artması dikkate alındığında, bunun ne denli önemli olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Nitekim pekiştirme amaçlı ve ilahiyat odaklı açılmış imam hatip liseleri bu açıdan iyi değerlendirilmelidir. Bu bağlamda Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün geliştirdiği Kur'an'ı Anlama ve İslami İlimler Temel Öğretim Programları da hafızlar için diğer bir imkânı oluşturmaktadır. ■

İMAN VE SAMİMİYET

Doç. Dr. Bayram KÖSEOĞLU

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا إِلَى ضُرِّ
مَسَّهُ كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“İnsanın başına zararlı bir şey geldiğinde yan üstü yatarken veya otururken ya da ayakta iken hemen bize dua etmeye koyulur; onu zararlı durumundan kurtardığımızda ise -sanki başına gelen zararı gidermeye bizi çağırıp yalvarmamış gibi- inkârcılığa dönüp yoluna devam eder; haddi aşanlara işte bu şekilde yaptıkları güzel görünmektedir.”

(Yunus, 10/12.)

Bizleri yoktan var eden, sayısız nimetler bahşeden Yüce Allah’a karşı kulluk görevlerimizin başında O’na iman etmek gelir. Makbul bir imanın en temel özelliği ise şüpheden uzak ve samimi bir iman olmasıdır. Sahabe-i kiramdan Temim ed-Dari şöyle anlatıyor: “Hz. Peygamber (s.a.s.), ‘Din samimiyettir.’ buyurdu. Biz, ‘Kime karşı (samimiyet)?’ deyince ‘Allah’a, kitabına, resulüne, Müslümanların idarecilerine ve bütün Müslümanlara.’ buyurdu.” (Müslim, İman, 95.) “Güvende olmak, korkmamak, emniyette olmak” gibi anlamları bulunan “emn” kökünden gelen iman kelimesi (İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, “emn” md.) Allah’a

inanmakla birlikte O’na güvenmeyi de ifade etmektedir. Güvenmek ise tevekkül ve teslimiyeti içermektedir.

Her hâl ve şartta Allah’a dayanıp güvenmek, imandaki samimiyetin bir gereğidir. Bu samimiyet sadece başımız sıkıştığında, dara düştüğümüzde O’nu hatırlamanın çok ötesindedir. Böyle bir iman samimiyetten uzak olduğu gibi ayet-i kerimenin de ifadesiyle (Yunus, 10/12.) menfaate dayalı bir imandır. Zira günlük hayatımızda Allah’a imanımızın izleri yoksa sadece sıkıntı ve dert anında O’nu hatırlıyor, bu hâlden kurtulunca O’nu hatırlamayı, O’na şükretmeyi terk

ediyorsak (Taberi, *Camii'l-Beyan*, 15/36-37.) bu samimi bir iman olmadığı gibi tevekkül eksikliğinin de bir göstergesidir. (İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-Veciz*, 3/109.) Oysa asıl “marifet, makbul olan iman ve kulluk, iyi ve kötü, zararlı ve faydalı, geniş ve dar, acı ve tatlı her durumda Allah’ı hatırlamak, ibadet, dua, tövbe, hamd, şükür gibi davranışlarla O’na yönelmektir.” (*Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, c.3 s.88.)

“Yine insanlar içinde kimileri vardır ki Allah’a şartlı olarak kulluk eder, öyle ki kendisine bir iyilik denk gelirse bundan pek memnun olur ama başına bir imtihan sıkıntısı gelse hemen yüz çevirir. Böyleleri dün-

yasını da ahiretini de yitirmiştir ve apaçık hüsrana işte budur.” (Hac, 22/11.) mealindeki ayetinde vurguladığı üzere, samimiyetten uzak ve menfaate dayalı bir iman sonuç itibarıyla sahibini kurtaramayacaktır. Allah’a kulluğu dünya hayatındaki rahatlık şartına bağlayan bir iman; her şey yolunda olduğu sürece Allah’a kulluk etmekten memnun olup bir imtihana maruz kalındığında hemen yüz çevirmeyle sonuçlanan, pamuk ipliğine bağlı bir imandır. (*Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, c.3 s.718.) Yüce Allah’ı âdeta imtihan edercesine; şayet istediklerini kendisine verirse O’nun ilah olduğunu kabul edip iman etmeye, aksi durumda ise O’nun uluhiyetinden şüphe duymaya dayalı, menfaat şartına bağlı bir imanın hüsrana sonuçlanacağı ortadadır. Oysa hakiki iman, varlıkta da yoklukta da her hâlde Yüce Allah’a inanmayı, güvenmeyi, teslimiyeti ve kulluğu gerektirir. Bu ise Yüce Allah’ı hakiki anlamda tanıyıp bilmekle doğrudan alakalıdır. Zira Rabbin tanıyan kendini tanıyacak, O’nun ilahlığını idrak ettiği gibi kendi kulluğunun da idrakinde olacak, böylece her hâl ve şartta kulluk ve ibadete devam edecektir. (*Matürîdi, Te’vilatü Ehli’s-Sünne*, 7/395.) Oysa menfaate dayalı bir iman, şüphe ve endişe içerir; dinin kalbi ve merkezinde değil kıyısında köşesindedir. Karar kılmamış, sükûn bulmamış, mutmain olmamıştır. Tıpkı zaffer kokusu alan bir askerin sağlam ve dik durup aksi durumda korkup kaçması gibidir. (*Zemahşeri, el-Keşşaf*, 3/146.)

Allah’a şükürümüzün ifadesi olarak “elhamdülillah” veya

“şükürler olsun” derken bunu sadece dil alışkanlığı olarak söylüyorsak, bu ifadeler dilimizden dökülürken kalbimizin bir köşesinde ufak da olsa bir tereddüt, bir soru işareti varsa Yüce Allah’a teslimiyetimizde eksiklik var demektir. Oysa imanımızın şüpheden arınmış, kâmil ve daim olması esastır. Bu bağlamda, “Ey iman edenler! Allah’a, peygamberine, peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin...” (Nisa, 4/136.) mealindeki ayet, aynı zamanda neye nasıl inanmamız gerektiğini de öğreten, bizleri hakiki imana çağırın bu yönde bir çağrıdır bizlere. (*Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, c.2 s.160.) Öyle ki şeksiz, samimi bir iman her hâl ve şartta Allah’a güvenebilmeyi, O’na teslim olabilmeyi gerektirir. “Her hâl ve şartta Allah’a hamdolsun.” diyebiliyorsak ve bunu içimizden gelerek bütün benliğimizle söyleyebiliyorsak bu hâl, imanımızdaki samimiyetin, Allah’a güvenip teslimiyet içerisinde olabilmemizin ifadesi olacaktır.

Günlük hayatın karmaşası içerisinde oradan oraya savrulurken, bir türlü yetişemediğimiz dünyanın peşinden koştururken endişelerin, kaygıların, korkuların pençesine kaptırıyoruz kendimizi çoğu zaman. Çalışmak, çabalamak, sorumluluk sahibi olmak elbette ki sünnetullahın gereğidir. Tembellik, miskinlik, hazırcılık ise Müslümana yakışan davranışlar değildir. İşte bu noktada bize düşen, samimi bir imana sahip olmaktır. Bu iman güvenmeyi, sorumluluk ve teslimiyeti gerektirir. Veri-

lene şükretmeyi, verilmeyene sabretmeyi, “olanda hayır olduğunu” idrak edebilmeyi gerektirir. Bu, “Allah’a tevekkül ettim.” (Hud, 11/56.), “O ne güzel dost, ne güzel yardımcıdır.” (Enfal, 8/40.), “Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!” (Â-i İmran, 3/173.) diyebilmektir. Şeytanın bizi fakirlikle korkutmasına (Bakara, 2/268.) kanmamaktır. Bazı imkânlara erişemememin de bir imtihan vesilesi olabileceğinin (Bakara, 2/155.) şuurunda olabilmektir. Bir musibetle karşılaştığında ise “Doğrusu biz Allah’a aidiz ve kuşkusuz O’na döneceğiz.” (Bakara, 2/156.) mealindeki ayetin mesajına uygun bir duruşa sahip olabilmektir. Yunus Emre’nin, “Ne varlığa sevinirim, ne yokluğa yerinirim.” sözünün manasına vâkıf olabilmektir. Yüce Allah’ın; iman edip dünya ve ahiret için faydalı işler yapanların karşılığını mutlaka alacaklarına, asla haksızlığa uğramayacaklarına dair vadine (Taha, 20/112.) gönülden teslim olabilmektir. Bu ise hiç şüphesiz, imanımızdaki samimiyet yanında dünyaya verdiğimiz değer ve ona yüklediğimiz anlamla doğrudan alakalıdır. ■

Hakiki iman, varlıkta da yoklukta da her hâlde Yüce Allah’a inanmayı, güvenmeyi, teslimiyeti ve kulluğu gerektirir. Bu ise Yüce Allah’ı hakiki anlamda tanıyıp bilmekle doğrudan alakalıdır.

EN DEĞERLİ VARLIKLARIMIZ

Dr. Ahmet OĞUZ

Suudi Arabistan Cidde Din Hizmetleri Ataşesi

اِغْتَنِمْ خَمْسًا قَبْلَ خَمْسٍ: شَبَابَكَ قَبْلَ هَرَمِكَ، وَصِحَّتَكَ قَبْلَ سَقَمِكَ، وَغِنَاكَ
قَبْلَ فَقْرِكَ، وَفَرَاعَكَ قَبْلَ شُغْلِكَ، وَحَيَاتَكَ قَبْلَ مَوْتِكَ

“Beş şey gelmeden önce beş şeyin kıymetini bilin:

1- İhtiyarlık gelmeden önce gençliğin, 2- Hastalık gelmeden önce sağlığın, 3- Fakirlik gelmeden önce zenginliğin, 4- Meşguliyet gelmeden önce boş vaktin, 5- Ölüm gelmeden önce hayatın.”

(Nesai, es-Sünenü'l-Kübra, 10/400 [11832].)

İnsanları yoktan var eden, varlığından haberdar eden ve sayısız nimetlerle donatan Yüce Allah'tır. (Bakara, 2/28; Nahl, 16/18; Meryem, 19/67; İnsan, 76/1.) Dolayısıyla insanoğlu, kendisine verilen nimetlerin sahibini tanımalı, O'na iman etmeli, nimetlerin değerini bilmeli ve vefa borcu olarak O'na şükretmelidir. Yüce Allah, insanlardan hangisinin daha iyi ve güzel amelde bulunacağını imtihan etmek için hayatı ve ölümü yaratmış (Mülk, 67/2.), şükreden kullarına nime-tini artıracığını müjdelemiş, nankörlük edenleri ise ağır bir

şekilde uyarmıştır. (İbrahim, 14/7.) Buna göre, şükretmek bir vefa göstergesi olduğu gibi nimetin devamını ve artırılmasını sağlayan manevi bir sigortadır. İnsanoğlu Allah'a çokça şükretmeli, ancak hakkıyla şükretmekten aciz olduğunu da bilmelidir. Zira insanın Allah'a hakkıyla şükretmesi bir tarafa, onun nimetlerini saymaktan bile aciz olduğu ayet-i kerimede ifade edilmiştir. (Nahl, 16/18.)

İnsana verilen her nimetin birer emanet olduğu, dolayısıyla şükredip emanet sahibininin rızası

doğrultusunda hareket etmesinin önem taşıdığı bilinmelidir. Aksi hâlde kişinin bundan dolayı ahirette hesaba çekileceği; nankörlük yapması durumunda söz konusu nimetin dünyada kendisinden alınacağı ve acınacak duruma düşebileceği unutulmamalıdır. Bu gerçeği ifade mahiyetinde Sevgili Peygamberimizin şu hadisi dikkatimizi çekmektedir: “İsrailoğulları arasında biri alacalı (abraş), diğeri kel ve öbürü kör olan üç kişi vardı. Allah Teâlâ, bu insanları sınamak istedi ve onlara bir melek gönderdi. Melek, alacalı kişiye geldi, ‘En çok ne istersin?’ diye sordu. Alacalı, ‘Güzel bir renk ve güzel bir cilt, beni insanlara nahoş/sevimsiz gösteren şeyin giderilmesini isterim.’ dedi. Melek hemen onu sıvazladı, nahoş/sevimsiz hâl kendisinden gitti ve rengi güzelleşti. Melek ona, ‘En sevdiğin mal nedir?’ diye sordu. Alacalı adam, ‘Deve (yahut inek)’ cevabını verdi. (Bunun hangisini söylediği hakkında ravinin şüphesi vardır.) Ona on aylık bir gebe dişi deve verildi ve melek, ‘Allah, bunları senin için bereketli eylesin.’ şeklinde dua etti. Sonra kel olan adamın yanına gitti ve ‘En çok ne istersin?’ diye sordu. O da ‘Güzel bir saçımın olmasını ve insanların nahoş/sevimsiz gördüğü bu hâlin benden giderilmesini isterim.’ dedi. Melek hemen onu da sıvazladı, nahoş/sevimsiz görüntüsü gitti ve güzel saçları çıktı. Sonra melek ona, ‘En sevdiğin mal nedir?’ diye sordu. O da ‘İnek’ dedi. Ona da gebe bir inek verildi. Melek, ‘Allah, bunu senin için bereketli eylesin.’ şeklinde dua etti. Sonra kör olan kişinin yanına gitti ve ‘En çok ne istersin?’ diye sordu. Kör, ‘Yüce Allah'ın gözlerimi geri vermesini ve insanları görebilmeyi.’ dedi.

Bunun üzerine melek onun da gözlerini sıvazladı, Allah Teâlâ onun yeniden görmesini sağladı. Melek, 'En sevdiğin mal nedir?' dedi. (Adam,) 'Koyun.' dedi. Bunun üzerine kendisine gebe bir koyun verildi. Kendilerine verilen hayvanların hepsi daha sonra yavruladı. Bu üç kimseden her birinin bir vadiyi dolduracak kadar develeri, inekleri ve koyunları oldu. Daha sonra melek, alacalının önceki hâline bürünerek tekrar yanına geldi ve 'Fakir bir adamım, yola devam etme imkânım kalmadı, bugün ulaşmak istediğim yere, önce Allah'ın sonra senin yardımın sayesinde varabilirim. Rengini ve cildini güzelleştiren zâtın hakkı için senden bana yolculuğumu tamamlayabileceğim bir deve vermeni istiyorum.' dedi. (Daha önce alaca hastalığına yakalanan) adam, 'Verilmesi gereken haklar/yerler çoktur!' karşılığını verdi. Bunun üzerine melek, 'Ben seni tanır gibi oluyorum, sen alacalı biriydin, insanlar senden hoşlanmazdı, fakirdin, Allah sana mal verdi, öyle değil mi?' dedi. Alacalı adam, 'Bu mal bana dededen, babadan miras olarak intikal etti.' dedi. Melek, 'Eğer yalan söylüyorsan Allah seni önceki hâline döndürsün!' diye beddua etti. Melek daha sonra kelin kılığına girerek onun yanına geldi, ona da ötekine söylediği gibi söyledi. Kel de alacalı kişi gibi cevap verdi. Melek buna da 'Eğer yalan söylüyorsan Allah seni önceki hâline çevirsin!' diye beddua etti. Sonra körün kılık ve kıyafetine girerek onun yanına geldi ve 'Yolcu ve fakir bir adamım, yola devam etme imkânım kalmadı. Bugün önce Allah'ın, sonra senin yardımın sayesinde gideceğim yere varabileceğim. Sana tekrar görmeyi bahşeden Allah

hakkı için senden yolculuğumu devam ettirebilmem için bir koyun istiyorum.' dedi. Bunun üzerine daha önce kör olan kişi, 'Ben kördüm, Allah görmemi sağladı. İsteddiğini al, istediklerini bırak. Allah'a yemin ederim ki Allah için hiçbir şeyi senden esirgemeyeceğim.' dedi. Melek, 'Malın senin olsun, bu sizin için bir imtihandı. Allah, senden razı oldu ve arkadaşlarına gazap etti.' der." (Müslim, Zühd, 10 [2964]; Buhari, Enbiya, 51 [3464].)

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), sahip olduğumuz sayısız nimetlerden çokça önemli olanları sayarak bunların kıymetini bilmemiz gerektiğini şöyle ifade etmiştir: "Beş şey gelmeden önce beş şeyin kıymetini bilin: 1- İhtiyarlık gelmeden önce gençliğin, 2- Hastalık gelmeden önce sağlığın, 3- Fakirlik gelmeden önce zenginliğin, 4- Meşguliyet gelmeden önce boş vaktin, 5- Ölüm gelmeden önce hayatın." (Nesai, es-Sünenü'l-Kübra, 10/400 [11832].) Bu hadis-i şerif

Şükretmek bir vefa göstergesi olduğu gibi nimetin devamını ve artırılmasını sağlayan manevi bir sigortadır. İnsanoğlu Allah'a çokça şükretmeli, ancak hakkıyla şükretmekten aciz olduğunu da bilmelidir.

çok manidardır. Zira gençliğin ne kadar değerli olduğunu tahttan kesilen ihtiyarlar, sağlığın kıymetini hastane köşesinde şifa bekleyen hastalar, zenginliğin kıymetini maddi sıkıntı çeken muhtaç kişiler, boş vaktin kıymetini ise çokça meşguliyeti olanlar anlar. Ancak bu nimetlerin kıymeti zamanında bilinmeyince daha sonra pişmanlık duymak fayda vermez. İşte böyle duruma düşmemek için Sevgili Peygamberimiz ümmetini uyarmıştır. Başka bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "İki nimet vardır ki insanların çoğu (onları değerlendirme hususunda) aldanmıştır: Sağlık ve boş zaman." (Buhari, Rikak, 1 [6412].) Buna göre, gençliğin kıymeti bilinip zararlı ve yanlış düşüncelerden, fuhuş ve ahlaksızlıktan, faydasız söz ve işlerden; içki, uyuşturucu, kumar ve sigara gibi kötü alışkanlıklardan, kötü çevre ve arkadaşlardan uzak durulması gerekir. Ayrıca sağlığımızı korumalı, hasta olduğumuzda tedavi olmalı, veren el konumunda olabilmemiz için zenginliğin değerini bilmeli; malın esiri olmadan helalinden kazanıp helal yolda harcamalı, büyük sermaye hükmünde olan boş vakitleri değerlendirmeli, kaçınılmaz gerçek olan ölüm gelmeden önce de hayatın kıymetini bilmeli ve Allah'ın rızası doğrultusunda hareket etmeliyiz.

Yazımızı Sevgili Peygamberimizin şu duasıyla bitirmek istiyorum: "Allah'im! İhtiyarlıktan, üzüntüden, acizlikten, tembellikten, cimrilikten, korkaklıktan, borç sıkıntısından ve güç sahibi olan kişilerin haksızlığına uğramaktan sana sığınırım." (Nesai, İstiaze, 45 [5503]; Buhari, Et'ime, 28 [5109].) ■

ÂLİM, HATİP, MÜTERCİM MUSTAFA RUNYUN

Dr. Mehmet BULUT

DİB Emekli Başkanlık Müşaviri

Başkanlığın kuruluşundan günümüze din hizmetinde bulunmuş binlerce kişinin her biri kuşkusuz tanıtılmaya değerdir. Bununla birlikte reisler başta olmak üzere hizmetleriyle bir adım önem çıkmış eşhasın hayat hikâyeleri ve hizmetlerinin bizim için daha öğretici olması işin tabiatı gereğidir. Bu seçkin zevatın tanıtılması aynı zamanda onların hizmette buldukları dönemlerde teşkilatın sunduğu hizmetlerin ve Başkanlıktaki gelişmelerin tanıtılmasına da katkı sağlayabilmektedir. Bu köşede bilhassa 1950 öncesi yıllarla ilgili olmak üzere zaman zaman bir kısım mensuplarımızın tanıtılmasındaki amaçlarımızdan biri de budur. Bu yazıda tanıtılmaya çalışacağım Mustafa Runyun da 1950’li yıllarda Başkanlıkta hizmet etmiş ve bazı yönleriyle temayüz etmiş bir hocamızdır.

Mustafa Runyun, 1917 yılında Konya’da doğdu. Babası “Kaşıkçı” olarak tanınan Ali Rıza Efendi, annesi Hatice Hanım’dır. İlk eğitimini ve hafızlığını memleketinde tamamladı. 1934 yılında babasıyla hacca gitti. Bir yıl sonra ailece Medine’ye mücavir oldular. Daha sonra Runyun, tahsil için Mısır’a gitti. Orta ve yükseköğrenimini Câmîü’l-Ezher’de (Ezher Üniversitesi) tamamladı; Arap Dili ve İslami Bilgiler bölümünden 1947 yılında mezun olduktan sonra İslam hukuku ihtisası yaptı.

Runyun, 1950’de Türkiye’ye döndü. 1 Mayıs 1951-30 Nisan 1952 tarihleri arasında yedek subay olarak askerlik görevini yaptı. Ezher Üniversitesindeki tahsili Milli Eğitim Bakanlığınca altı yıllık mesleki tahsil olarak kabul edilmişti. Bu tahsiline binaen, askerliğinin hemen ardından Başkanlıkta 30 Nisan

1952 tarihinde Müşavere ve Dinî Eserler İnceleme Kurulu üye yardımcılığına aday olarak tayin edildi. Terhis tarihiyle Başkanlıkta göreve başlama tarihinin aynı olmasından hareketle diyebiliriz ki Runyun’un hizmetine ihtiyaç duyulmuş ve terhisinden önce bu tayin muamelesi tekemmül ettirilmiştir. 12 Aralık 1952’de de üye yardımcılığına asil olarak atandı. Burada bir iki cümlelik bir açıklamada bulunmam gerekiyor. Çeyrek asır boyunca mesleki dinî eğitimin sekteye uğraması sonucu 1950’lere gelindiğinde Başkanlıkta dinî yüksek tahsilli personele duyulan ihtiyaç daha da artmıştı. Bilhassa müftülük ve vaizlik gibi alanlarda ihtiyaç duyulan personel eksikliğini kısmen de olsa gidermek için Başkanlık, müracaat hâlinde, 1924 öncesinde usulüne uygun alınmış icazetnameleri mesleki tahsil belgesi olarak onaylayarak sahiple-

rine müftülük-vaizlik görevleri verebilmişti. Bunun yanında Mısır ve benzeri yurt dışında dinî eğitim görmüş kişilerden hatta mesela Şumnu Nüvvab Medresesi gibi Osmanlı eski beldelerindeki medreselerden icazetname almış kişilerden bilahare Türkiye'ye göç edip Başkanlıktan görev talebinde bulunanlardan da faydalanma cihetine gidebilmiştir. Mustafa Runyun örneklerden biridir ve sayıları bir hayli fazladır. Sözü edilen eksikliğin giderilmesi konusunda Ahmet Hamdi Akseki'nin yoğun bir çaba sarf ettiğini de burada hatırlatmak isterim.

Runyun, Müşavere Heyetinde göreve başladıktan kısa bir süre sonra, münhal bulunan Hacıbayram Camii hatipliği için Ankara Müftülüğünce açılan imtihana girip "ihraz-ı ehliyet" etti. Ankara Müftülüğü Tevcih Komisyonunca 13 Mayıs 1952 tarihinde yapılan imtihanı Mustafa Runyun'un kazandığına ilişkin hazırlanan onay, Diyanet İşleri Başkanı Eyüp Sabri Hayırlıoğlu tarafından 20 Mayıs 1952'de onaylanmış ve bu tarih itibarıyla Runyun hatiplik görevine de başlamıştır. 14 Temmuz 1952'den itibaren bir süre Çankaya Müftülüğüne de vekâlet etti. Dönemin mevzuatı, asli görevi aksatacak nitelikte olmaması şartıyla kişiye birden fazla görev/görevler alma imkânı veriyordu. Bu görevlerden de ayrıca maaş alınıyordu. Buna göre Runyun'un Başkanlıktaki görevi, cuma günleri camide hatiplik yapmasına engel değildi. O yıl itibarıyla Hacıbayram hatipliğinden de 60 lira maaş almıştı.

Runyun, milletvekilliği adaylığı dolayısıyla 21 Eylül 1957'de Müşavere Heyeti üye yardımcılığından, 23 Eylül'de de Hacıbayram hatipliği görevinden istifaen ayrıldı. Seçimde kazanarak 1 Kasım 1957-27 Mayıs 1960 tarihleri arasında Demokrat Parti'den 11. Dönem Konya milletvekili olarak Meclis'te bulundu. 27 Mayıs 1960 ihtilalinin ardından Yassıada'ya gönderildi. Burada bir süre tutuklu kaldıktan sonra Kayseri Cezaevine nakledildi. İki buçuk yıl cezaevinde kaldıktan sonra 16 Ekim 1962'de çıkartılan 78 sayılı af kanunu ile tahliye edildi.

Tahliye sonrası Runyun'un 1964 yılı başlarından itibaren bir süre Şişli Camii'nde imam hatiplik görevi de söz konusu. Ancak bu görev Başkanlık kadrolarına dâhil bir görev değil, ücreti Şişli Camii Derneğince verilmek üzere yapılmış bir görevlendirmeydi. Bu yıllarda ünlü Hafız Sami'nin yeğeni Cevdet Soydanses de aynı statüde bu camide imam hatiplik yapıyordu. Runyun'a teklif bizzat cami derneğinden yapılmıştı. Dernekten Şişli Müftülüğüne yazılan 10 Ekim 1963 tarihli yazıda, burada münhal bulunan imamlığa Runyun'u tercih ve bunda ısrarın gerekçesi olarak öncelikle 1949 yılında ibadete açılmış, Cumhuriyet döneminin sembol mekânlarından Şişli Camii'nin farklı konumuna işaretlerle, onun tahsili, daha önceki hizmetleri ve yayınladığı kitaplarla toplumda tanınıp bilinmesi gösterilmişti. Burada ayrıntıya girmeden bir bilgi notu olarak kısaca belirteyim ki Başkanlık,

-bu arada Vakıflar Genel Müdürlüğü Hukuk Müşaviri Muhammer Tapucu'dan bu tayinde bir mahzur görülmediğine ilişkin alınmış mütalaayı da göz önünde tutarak- Runyun'un tayinine ilişkin Şişli Müftülüğü Hayrat Hademesi Tevcih Komisyonununun 10 Ocak 1964 tarihli kararını 16 Ocak 1964 tarihinde onaylamıştı. Ancak afla tahliye edilmiş olsa da Yassıada eski hükümlülerinden olması sebebiyle Runyun'un Şişli Camii'ne getirilmesi prosedür açısından tereddütlere sebep olmuştur. Tereddüdün esasını, ücreti mülhak vakıflar ve dernekler tarafından ödenen imam hatip ve müezzinlerin camilerde sundukları hizmetin amme/kamu hizmeti olup olmamasıydı. Adı geçen hukuk müşavirinin mütalaası, sözü edilen nitelikteki hizmetlerin kamu hizmeti sayılabacağı noktasındaydı. Sonuçta Başkanlık bu konuda görüş

almak üzere Devlet Bakanlığı aracılığıyla Danıştay'a müracaat etmiş, Danıştay 3. Dairesi 11 Aralık 1964'te aldığı kararda gerekçelerini sıralayarak bu kişilerin sunduğu hizmetleri de kamu hizmeti saymıştır. Kararda, Ceza Kanununun 20. maddesinin hükmü hatırlatıldıktan sonra şu ifadelere de yer verilmişti:

“Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı bir kadroya tayin olunup devlet bütçesinden maaş alan hayrat hademesinin gördüğü hizmet ile dernekler, mülhak vakıflar ve halk tarafından idare edilen cami ve mescitlere tayin olunan ve maaşlarını buralardan alan hayrat hademesinin gördükleri hizmetler arasında bir ayrılık bulunmadığı ve bunların hizmete alınmaları da aynı esaslara bağlanmış olduğu gibi dernekler, mülhak vakıflar ve halk tarafından idare

re olunan cami ve mescitler de devletin teftiş ve murakabesi altında bulunduğuna göre Türk Ceza Kanununun zikri geçen hükmü muvacehesinde amme hizmetinden mahrum olanların bu gibi görevlere tayinlerinin caiz olamayacağı mütlaka olunmakla...” Danıştay 3. Dairesinin bu kararı Danıştay Genel Kurulunca 18 Ocak 1965'te onanmıştır.

Bu konudaki yazışmalar sürerken Runyun'un Temmuz 1965 tarihine kadar Şişli Camii'nde imam hatip olarak vazife gördüğü anlaşılmaktadır.

Yukarıda “Başkanlık bu tayinle ilgili Şişli Müftülüğü Hayrat Hademesi Tevcih Komisyonunun kararını...” diye bir ifade geçti; bu konuya da kısa bir açıklık getirmek istiyorum. Bilindiği gibi Diyanet İşleri Reisiği kurulduğunda camilerin ve cami görevlilerinin idaresi

bu teşkilata verilmişti. Ancak 1931 yılında camiler ve cami görevlileri idari ve mali yönden Vakıflar Umum Müdürlüğüne devredildi. Bu durum 1950'ye kadar sürdü, bu tarihte çıkarılan bir kanunla bu yetki Başkanlığa iade edildi. İmdi, Başkanlıkta olsun Vakıflarda geçen yıllarda olsun camilere görevli tayin ve azil işlemleri 1965 yılına kadar büyük ölçüde Osmanlı Dönemi mevzuatı çerçevesinde yapıldı. Şöyle ki il ve ilçelerde daha çok müftülerin başkanlığında oluşturulan Hayrat Hademesi Tevcih Encümenleri/Komisyonları camilere görevli seçim, tayin ve bunların azillerinde birinci derecede yetkiliydi. Ancak nihai karar mercii Diyanet İşleri Başkanlığı (1931-1950 arası Vakıflar Genel Müdürlüğü) idi. Öyle ki Başkanlık bir cami görevlisinin görevden alınmasını gerekli gördüğünde bile bu azil kararının öncelikle sözü edilen mahalli tevcih komisyonda alınması gerekiyordu.

Konumuza dönersek; Runyun'un kamu görevi almasına engel durumları 1964 yılında kaldırıldı. Bu defa Başkanlıkça onun 20 Ocak 1969'da Şişli Vaizliğine tayin edildiğini görüyoruz. Ancak bu görevi bir yıldan az bir süre devam edecek, Başkanlığın muvafakati üzerine o 21 Temmuz 1970'te Milli Eğitim Bakanlığı İstanbul Yüksek İslam Enstitüsüne Arapça öğretmeni olarak tayin edilecektir. Runyun, 1981'de emekli oluncaya kadar bu görevine devam etti. 30 Haziran 1988 yılında İstanbul'da vefat etti, Erenköy Sahra-i Cedit Kabristanına defnedildi.

Mustafa Runyun'un Müşavere Heyetindeki çalışmalarına ilişkin fazla bir malumat edinemiyoruz. O, bilhassa Hacıbayram Camii'nde okuduğu hutbeler ve Ankara radyosunda yaptığı dinî sohbetlerle tanındı. Reisliğin talebiyle hutbeleri 1956'da "Hacıbayram Minberinden Hutbelerim" adıyla Başkanlıkça yayımlandı. Eser, 47 hutbeden oluşmaktadır. Emsalinden ayrıran önemli farkı, Türkçe nasihat kısımlarınının 4-5 dakikada okunabilecek kısa hutbelere dönüşmesidir. Buna karşılık Arapça mukaddime ve dualar uzun tutulmuştur.

1953 yılında İstanbul'un fethinin 500. yılı kutlamaları çerçevesinde Diyanet İşleri Başkanlığı 29 Mayıs 1953 Cuma günü bütün camilerde okutulmak üzere bir hutbe hazırlama cihetine gitmiş, bu alandaki yetkinliğinden olsa gerek Başkanlık bu hutbeyi Mustafa Runyun'a hazırlatmıştı. Bu metin, camilerde okunmak üzere çoğaltılıp dağıtıldığı gibi Başkanlıkça "İstanbul'un Fethinin 500'üncü Yıldönümü Günü Okunacak Hutbe" adıyla matbu olarak satışa da sunulmuştur. Tespitlerime göre fethin yıldönümlerinde ilk defa fetih konulu bir hutbe okunmaktaydı. Bu metinden sadece birkaç cümle aktarmak istiyorum:

"Sultan Fatih, Allah'a olan sarsılmaz itimadıyla, asırların eşiğinde beklediği ve nice orduların me'ysen kapısından döndüğü İstanbul'u fethetmişti. Manevi kuvvetlere bağlandığı gibi gayesine vasil olmak için maddi kuvvet toplamaktan, bütün esbaba başvurmaktan da hiç geri durmamış-

tir... İstanbul'a girmezden iki gün evvel askerlerine oruç tutmalarını, ruhlarında temizlik yaparak hazır bulunmalarını, beşeriyetin biricik önderi olan Fahr-i Kâinatın methine layık olmalarını emretmişti. Orduda bulunan her nefer bu şerefe nail olmak için sabırsızlık gösteriyor, âdeta çırpınıyordu..."

1950'de Ankara Radyosu'nda dinî yayınlar başlayınca burada dinî konuşmalar da yapılmıştır. Konuşmacılardan biri de Runyun idi. Bu konuşmaların bir kısmı ayrıca *Radyoda Dinî ve Ahlaki Konuşmalar* serisi altında Başkanlıkça kitapçıklar hâlinde yayımlanmıştır. Runyun'un *Ana Babaya Hürmet, Kadın ve Erkeğin Evlerine Karşı Vazifeleri, Mevlid Kandili, Şaban Ayının Fazileti* adlı kitapları da bu kabildendir.

Osman Keskiöğlü ile birlikte hazırladıkları ve 1953'te yayımlanan *Fâtihtir Devrinde İlim ve O Devirde Yetişen İlim Adamları* adlı kitapçık bir kenara bırakılacak olursa Runyun'un diğer eserleri tercüme eserlerdir ve özel yayınevlerince basılmıştır. Abdülhamîd Cûde es-Sehhâr'dan tercüme ettiği *Peygamberimizin Müezzini Bilâl-i Habeşi* 1967'de yayımlandı. Onun, Seyyid Kutub ve Abdülhamîd Cûde es-Sehhâr'ın eserlerinden "Kur'an-ı Kerim'den Dinî Hikâyeler" üst başlığıyla dilimize yaptığı tercüme 18 kitap hâlinde yayımlanarak çocuk ve gençlerimizin istifadesine sunulmuştur. Kur'an-ı Kerim'de zikri geçen peygamberlerin ve ümmetlerin hayat hikâyeleri akıcı bir üslupla anlatılmıştır. Âdem ile Havva, Kabil ile Habil,

Nuh'un Gemisi, Salih Peygamberin Devesi, İbrahim Allah'ı Arıyor, İsmail'in Kurtuluşu, Yusuf'un Rüyası, Musa'nın Asası, Musa ile Hızır, Süleyman ile Belkıs, Meryem Oğlu İsa bunlardan bir kısmıdır. Bunların daha sonra tek kitap hâlinde yayımlandığı anlaşılmaktadır. Runyun bu kitaplar için, "Bu hikâyelerin esas kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir... Kur'an-ı Kerim'in bu konudaki ayetlerini gençlerimize sunarken onların dinî bilgilerini arttıracaklarını, dinî ve ahlaki inançlarını takviye edeceğini ümit ediyorum" ifadelerine yer vermişti. Bu kitaplar hayli rağbet görmüş, çocuk ve gençlerimiz tarafından heyecan ve ibretle okunmuştur. Peygamberlerin tanıtılıp sevdirilmesinde önemli katkılar sağlamıştır.

Merhum Ali Ulvi Kurucu, hatıratının Ezher Üniversitesi günleriyle ilgili bölümünde, hemşehrisi ve ders arkadaşlarından olan Mustafa Runyun'a özel bir alt bölüm ayırmış, ondan sitayişle bahsetmiştir. Hayrettin Karaman, Yüksek İslam Enstitüsünde okurken hocası olan Runyun'u âlim, dürüst, İslam için gayret eden, sorumluluğunu müdrük bir zat olarak tavsif eder. Hatipliği, hoş sohbeti, radyo konuşmalarıyla zamanında iz bırakmış, ilk defa okunan bir Fetih hutbesine imza atmış, yaptığı tercümeyle çocuklara ve gençlere peygamberleri tanıtırak sevdirmiş bir kişi olarak Mustafa Runyun, gök kubbemizde hoş seda bırakanlar arasında sayılabilir. ■

YARINKİ DÜNYANIN ALACAKARANLIĞI

Prof. Dr. Adnan Bülent BALOĞLU

İtalya Milano DİN Hizmetleri Ataşesi

Yarının dünyasının yapay zekâ, robotik, teknik ve teknolojik gelişmeler üzerinden yeterince tartışıldığını düşünüyorum. Ancak meseleye yalnızca bu pencereden bakarak bir gelecek tahmininde bulunmanın henüz tamamlanmamış bir tablo görüntüsü sunacağı uyarısını da yapmak isterim. Geleceğin dünyasına dair bütüncül bir kavrayış ortaya koyabilmek, derinlerine nüfuz edebilmek daha başka unsurların analizini de zorunlu kılar. Bu çerçevede, öncelikle, bir tespitimi izninizle pay-

laşmak isterim: Hâlihazırdaki dünyamız eşitsizliği, adaletsizliği ve ilerlemeyi baş tacı eden art niyetli bir sistemin gölgesinde, maddi refahın yeryüzü nüfusunun fevkalâde küçük ama bir o kadar mutlu azınlığının elinde toplandığı karanlık bir meçhule doğru yelken açmış vaziyettedir. Hızlı ekonomik büyüme ve daha fazla kazanma hırsı yalnızca doğada değil, aynı zamanda insanın mayasında da derin bir kirlenme ve tahribata sebep oldu. Bu sebeple yarının dünya manzarasına dair gerçekçi bir analiz için başta siyaset, ekonomi, din,

kültür ve toplumsal hayat olmak üzere, birbiriyle gizli ve aşikâr ilişkileri olan konuların da samimi ve tarafsız bir gözle irdelenmesi zorunludur.

Puslu yarımlar

Küreselleşme adı altında sermayenin tahakkümü giderek daha da yerleşik ve yaygın hâle geliyor. Hâlihazırda süren savaşların ve çıkar çatışmalarının gölgesinde cereyan eden karşılıklı nükleer tehditlendirmeler insanlığın geleceğine yönelik iyimser ümitleri söndürüyor. İnsanlık namına say say bitmeyecek pek çok olumsuzluğu

burada zikretmeyi gereksiz görüyorum. Mevcut dünya ahvalinin, insanlığı gelecekte nasıl bir dünyanın beklediğine dair sorular sormayı saf, çocuksu bir konuma indirgediğini söylemeden geçemeyeceğim. Bununla birlikte ümidimi hepten kaybetmiş değilim, sizleri de toptan yeise sevk etmek istemem. Ancak isterseniz birkaç şeye birlikte karar verelim. Geleceğin ne getireceğinden emin miyiz? Ben kendi adıma kocaman bir hayır diyorum. Yarının dünyası pek puslu, dolayısıyla kesin bir belirsizlik hâkim. Peki, geleneksel toplum ve kültürün gelecekte nereye evrileceğinden; değerlerinin, kurumlarının, normlarının dış tehdit ve saldırılardan nasıl korunacağından, geleceğe nasıl akacağından, sonraki nesillere nasıl aktarılacağından emin miyiz? Açıkçası benim bu hususta da net bir cevabım yok, sizin varsa duymak isterim. Soru çok ama gelin son bir tane daha soralım. Geleceğin dünyasında, insan bedenine yönelik taciz ve hücumlardan onu koruyabileceğimize dair garantimiz var mı? Birakin geleceği, şimdi bile bunu sağlamakta zorlandığımız göre, bu konuda da ciddi, endişe verici güvenlik zafiyetlerimizin olduğu çok açık. O hâlde müsaadenizle şu kanaatimi paylaşmak isterim: Batılı modernitenin müptelası olduğu tarihsel ilerleme tutkusu, dijitalizme odaklanmış bir teknik ve teknoloji sarmalında doğayı zapt ve talan etme, bedeni tepeden tırnağa dönüştürme, insani davranış ve ilişki kalıplarını çökertme, dini ve kutsal ayaklar altına alma ve nihayet, yerin altına gömdüğü binlerce nükleer silahla kabadayılanma ile kafayı bozmuş durumdadır.

Modern özgürlük: Modern kopuş!

Makine ve bilgisayar piyasasında insanın kıymeti ve emeği kasıtlı olarak her gün bir parça daha düşüyor, değersizleşiyor. Buna mukabil, her nasılsa her yerde, “özerk bireyin yükselişi” balonu uçuruluyor. Adına “modern özgürlük” denen bu köpürtme faaliyetinin altında bireyin aidiyetlerinden soyulması ve köklerinden koparılması hedefi yatıyor. Amerikalı siyaset bilimci Patrick J. Deneen’e göre, bireye yönelik bu operasyon, esasen bir “radikal kurtuluş” teorisi-dir ve nihayetinde modern bireyi her türlü hiyerarşi, gelenek ve otoritenin denetiminden iletbet azat etmeyi amaçlıyor. Bu kurtuluş teorisi paketiyle bireye sunulan vaatlerin neler olduğu sorusu zihinlerinizi meşgul ededursun, esasen içeriğinde görünmeyen, daha doğrusu saklı tutulan bir hedef var: İnsanlığı tepeden tırnağa yeniden şekillendirmek. Bu amaca yönelik yelpaze epey kabarık ama ben burada yalnızca birkaçını zikretmekle yetineyim: Geleneksel cinsel normların iptali ve farklı cinsel yönelimlerin teşviki; dizginsiz iştahların ve zevklerin tatminine engel kısıtlamaların ortadan kaldırılması; mazinin gölgesinden, gelenek ve göreneğin yük ve sorumluluklarından arındırılma; aile, memleket, vatan, mekân, din, ahlak, kültür bağlarından koparılma... Fazla izaha gerek var mı, ne dersiniz? Geriye ne kaldı, diye sormadan edemiyor insan. Sahte bir özgürlük vadi ile tüm toplumsal bağlarından yalıtılarak aciz, cılız, yalnız, kimsesiz, korumasız, emniyetsiz bir konuma aldığı insanı yeni baştan tanımlamak

ve şekillendirmek söz konusu projenin mimarları için bir çocuk oyuncağı görünümü arz ediyor. Ortada ne temiz fitrat, maya, kimlik ve benlik kalmıştır ne de doğal yaşam alanı ve toplumsal ilişkiler. Çıkan fatura tartışmasız çok ağır. Dağılan, savrulan yalnızca insan değil, aynı zamanda insanlıktır.

Örtülü kölelik

Tarihsiz, mekânsız, inançsız -değilse bile en azından nötr- bir “özgür birey” inşası yarının “yeni” dünyası için en önemli “liberal” proje olarak güncelliğini koruyor. Her türlü sınırlama ve kısıtlamadan kurtarılmış bir “özgür” bireyin yarının dünyasında nasıl bir mevki ve işlevinin olacağı meçhul. Bununla birlikte bu birey, “bireysel bilinç” ile donatılmıştır. Artık “yalnız” biridir. Bir bakıma bencil, münzevi, geçimsiz, sırf kendini ve menfaatini düşünen, yabani tavırlı, yanında başkasını istemeyen, her şeyin en iyisini sadece kendisi için isteyen kimsedir. Bütün dünya kendi etrafında dönsün ister. Hızla sığılaşan ve rutinleşen “yeni” zamanların yeni bireyi de tüketim kapitalizminin uyarlarıyla tek tornadan çıkmış gibi kaçınılmaz küresel bir aynılaşmaya tabidir ve o da nihayetinde bir “yalnız yataklı” olacaktır.

“Özgürleştirme projesi” aynı zamanda bir dünyevileştirme taktiğidir, bunun altını özellikle çizmek isterim. Tıpkı yapay zekâ ve modern teknolojinin seküler özelliği nasıl belirgin ve gizlenemez ise özgürleştirme projesinin de seküler özelliği çok aşikâr ve inkâr edilemezdir. Nihai hedefi insanoğlunu aşkın ve ilahi, evrensel ve sonsuz, kutsal ve yüce olandan uzaklaştırmak ve

ilelebet unutturmaktır. Buradan hareketle vurgulamam gerekir ki bedeni, bilgisi, emeği, ilgileri, zevkleri ve ilişkileri de sermayenin denetimi ve emri altına alınan bireye sunulan özgürlük sözdedir, sahtedir. Bu özgürleştirme paketinin içinden çıkan bir “örtülü kölelik” bekler onu. Parlak, göz alıcı ambalajı içinde servis edilen “özgürlük” sloganı, gönüllü, kendiliğinden köleleşmeye dünden hazır bireyler için iyi bir tuzak yemidir. Kur’an’da, “Onlar sağır, dilsiz ve kördürler.” (Bakara, 2/18.) şeklinde ifadesini bulan ve buradaki bağlama da pekâlâ uyan bir ilgisizler, gamsızlar, tınmazlar topluluğu oluşturmak için gayet elverişli bir yemdir bu kavram. Sahip olduklarının tamamı elinden, dilinden, kalbinden, gönlünden, hafızasından usulca çalınan, çevresinden ve tüm insani bağlarından kopartılan bireyler artık örtülü köleler olmaya hazırdırlar. Birbirlerini “adam” gibi duymazlar, konuşamazlar görmezler; meselelerini adam gibi halledemezler. Beşerî ve ilahi hakikatlere sırtlarını tamamen dönmüş vaziyette dünya nimetlerini sorumsuzca tüketir ve çılgınca eğlenirken tuhaf bir biçimde, hâlâ özgürlük naraları atmaya devam ederler. Acılara, felâketlere, yoksulluklara, sömürülere, dramalara duyar-sız ama yeni tatlarla, zevklere, adrenalini fırlatan çılgınlıklara her daim hazırdırlar. Kendi yerli kültüründen koparılmış, insani bağlarından arındırılmış bu bireyler, modern küresel ekonominin hazır kıta tüketim erleri olarak liberalizmin boyunduruğuna çoktan girmişlerdir. Hafızalarından mazinin izleri, kültürün ve geleneğin uygulama ve normları silinmiştir, her biri tor-

nadan çıkmış gibidir. Kıyafetleri son moda tasarıma uygundur ve cıvıl cıvıldır fakat zihinleri, beyinleri, ilgileri ve hatta kimlikleri tek tipleşmiştir.

Alacakaranlıktaki silüet

Şimdi, yarının dünyasının alacakaranlığında silüeti görünen varlık, burada dilimiz döndüğünce tasvirine gayret sarf ettiğimiz bu insandır. Teknik ve teknolojinin bizi nerelere sürükleyebileceğini az çok tahmin ediyoruz, fakat bu alacakaranlıktaki silüet varlığın nasıl bir varlık olacağından emin değiliz. Deneen’in tabiriyle bunun, “liberalizmin çürümüş kültürel toprağı” üzerinde proje olarak tasarlanmış bir “yeni tür” olacağına dair güçlü işaretler var. Amaçsızca bir oraya bir buraya şaşkınca koşuşturan bu varlık, liberalizmin “soğuk, bürokratik ve makineleştirilmiş dünyasında bilinçli bir yeni kültür oluşturma” faaliyetlerinin figüranıdır. Daha doğrusu, ona düşen, bir kobay işlevi görmektir. Kendisine açılmış “cinsel özerklik alanında” kişisel tercihleriyle avunması ve dünya siyasetinin ve ekonomisinin nereye gittiğine, neden mesela koca bir kıtanın (Afrika’nın) sömürüldüğüne ve bunu kimlerin yaptığına burnunu sokmaması öğütlenir ona.

Karanlıktaki silüet, daha doğrusu, insanlıktan sıyrılmış suret, insanlığın geleceği adına gerçekten de ürkütücüdür. Bir kez daha vurguluyorum: Yarının dünyasını makineler üzerinden değil, ağırlıklı olarak insan üzerinden konuşmak daha gerçekçi bir resim verecektir. Peki, geleceğin dünyasındaki bu varoluşsal belirsizliği önleyici tedbirleri şimdi alabilir mi insanlık? Ne-

den olmasın, hiçbir şey için geç değil. Ancak bir şeyin farkında olalım: İnsani hasletlerin terki pahasına inatla sürdürülen ilerleme ideali insanlığı tıkanma noktasına getirmiştir. Birilerinin ilerlemesi ya da gelecekte de var olması, diğerlerinin (ezici çoğunluk) gerilemesi, daha doğrusu yok olması, neslinin tükenmesi anlamı taşıyorsa insanı konuşmak elzemdir, acil meseledir. Yoksa yarınki dünyanın alacakaranlığında el yordamıyla yol bulmaya ve nefes almaya çalışmak kaçınılmaz bir son olaktır.

O hâlde, küresel ilerlemeye(!) değil, küresel sağduyuya ihtiyacımız var. ■

Geleneksel toplum ve kültürün gelecekte nereye evrileceğinden; değerlerinin, kurumlarının, normlarının dış tehdit ve saldırılardan nasıl korunacağından, geleceğe nasıl akacağından, sonraki nesillere nasıl aktarılacağından emin miyiz?

SADIKLARDAN OLMAK

Dr. Lamia LEVENT ABUL

DİB Süreli Yayınlar ve
Kütüphaneler Daire Başkanı

“Müminlerden bazı kimseler Allah’a verdikleri sözü yerine getirdiler.”

(Ahzab, 33/23.)

Tasavvufta “sıddikiyet” büyük makamlardan biridir. Tam doğruluk manasına gelir, velayet derecelerinin en üstünü olarak kabul edilir ve ondan sonra gelen makam da nübüvvettir. Sıdk, hakikati konuşmak, dürüst ve güvenilir olmak, vadine sadakat göstermektir. Sıdk üzere olan kimsenin içi ve dışı eşittir. Sıdk, zahir ve bâtında Allah ile beraberliği istikamet üzere muhafaza etmekle olur. Allah’ın sürekli kalpte olması, O’ndan başka şeyin hatıra getirilmemesi ile bu istikamet muhafaza edilir. Sıdk, kişinin hâlinde leke, inancında şüphe, amelinde ayıp olmamasıdır. (Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 566-567.) Cürcani’ye göre sıdk, kâinatın varlık sebeplerindedir. Çünkü sıdk, hakikatin ifadesidir. Eğer hakikat bir an için bile ortadan kalksa kâinatın düzeni bozulur. Sıdk bütün iyi ve güzel şeylerin temeli, peygamberliğin dayanağı ve takvanın meyvesidir. Hak Teâlâ kıyamet gününde fayda verecek şeyin sadakat olduğunu (Maide, 5/119.), sadık erkek ve kadınlara mağfiret ve büyük mükâfat hazırladığını haber verir. (Ahzab, 33/35.)

Sıdk bütün peygamberlerin en önemli vasfıdır. Hak Teâlâ kitabında elçilerinden, “sıddık” diye övgüyle söz eder. Resul-i Ekrem’in en mümeyyiz vasfı doğruluk, dürüstlük ve sadakattir. O, insanların en doğrusuydu ve ağzından şaka dahi olsa yalan bir söz çıkmamıştır. Fahr-i Kâinat Efendimiz, peygamberliğini açıkladığında onun en büyük delili sıdk üzere olmasıydı. Doğruluğuna dost düşman herkes şahitlik etti. Düşmanları ona pek çok ithamda bulundular ancak doğruluğu, dürüstlüğü ve vadine olan sadakati hususunda hiçbir şey diyemediler. Müslüman olmadan önce Ebu Süfyan ile Bizans İmparatoru Herakleios arasında geçen konuşma bu açıdan dikkate şayandır. Herakleios, peygamber olmadan önce onu yalan ile itham edip etmediklerini ve sözünde durup durmadığını sorduğunda Ebu Süfyan, hayır cevabını verdi. Daha sonra Ebu Süfyan, Efendimizin şahsiyeti ile ilgili şunları söyledi: “O bize, sadece Allah’a kulluk etmeyi, namaz kılmayı, doğruluğu, ifteli olmayı ve akrabalık hukukunu gözetmeyi emrediyor.” Bunun üzerine Bizans İmparatoru, “İnsanlara karşı yalan söylemeyen bir kimse Allah’a karşı da yalan söylemez. Hiç sözünde durmadığı oldu mu, diye sordum; hayır, dedin. Peygamberler de böyledir, sözlerinden asla dönmezler...” (Buhari, Bed’ü’l-Vahy, 6.) dedi.

Sıdk, imanın gereğidir ve kişi en başta âlemlerin Rabbi olan Allah Teâlâ’ya karşı doğru, dürüst olmalı ve sadakat göstermelidir. “Allah’a ve peygamberlerine iman edenler

var ya, işte onlar Rableri katında siddıklar (sözü özü doğru kimseler) ve şehitler mertebesindedirler. Mükâfatları ve nurları onları beklemektedir...” (Hadid, 57/19.) Allah ve Resulü’ne inananlar aynı zamanda siddık olanlardır. Yani imanlarında doğru ve samimidirler. Siddık sahibi olanlar Allah’a verdiği ahde sadakat gösteren ve samimiyetle ona bağlı olanlardır. Siddıklar amellerini sadece Allah Teâlâ’ya hasredenler ve ona riya karıştırmayanlardır. İhlas ve samimiyetle kulluk yapanlar ve Allah’ın hoşnutluğu dışında bir mükâfat beklemeyenlerdir.

Sadakat, Allah’ın Resulü’ne karşı da gösterilmelidir. Onun getirdiklerini tasdik etmek ve ona itaat etmek sadakattir. Bu sadakatin zirvesini Hz. Ebubekir’de görürüz. Peygamber Efendimiz, Miraç hadisesi gerçekleşikten sonra Mekkelilere bu yolculuğunu ve şahit olduklarını anlattı. Ancak müşrikler inanmadıkları gibi Müslümanları dinlerinden döndürmek için bu olayı dillerine doladılar. Hemen Efendimizin en yakın dostu olan Ebubekir’e gittiler. Ona arkadaşının bir gece içinde Mescid-i Aksa’ya gittiğini, oradan da göklere çıkıp sabah olmadan Mekke’ye döndüğünü söylediği şeklindeki sözlerini anlattılar. Hz. Ebubekir: “Bunları eğer o (Muhammed’ül-Emin) söylüyorsa muhakkak doğrudur.” dedi. Müşrikler şaşırıp ve böyle bir şeye nasıl inandığını sordular. Hz. Ebubekir: “Bunda şaşılacak ne var? Vallahi o bana, gece veya gündüzün herhangi bir vaktinde kendisine Allah’tan haber geldiğini söylüyor da ben yine onu tereddütsüz tasdik ediyorum.” diye cevap verdi. O, hemen Kâbe’de bulu-

nan Efendimizin yanına gitti ve ondan Miraç hadisesini dinledi. Resulullah’ın sözlerini tasdik eden Hz. Ebubekir’e Efendimiz bu sadakatinden dolayı “Siddık” lakabını verdi. (Hadislerle İslam, c. 3, s. 243.) Hz. Ebubekir’in bu sadakati, kalbindeki kuvvetli imandan kaynaklanıyordu.

İmam Gazali, siddık ihlasa yakın yüksek bir derece olarak tarif eder ve siddık kemaline erenin siddık olduğunu söyler. Altı şeyde tam anlamıyla doğru olanlar siddık olurlar. Bunlardan birincisi sözde/konuşmada siddıktır. Siddık denince akla ilk gelen sözde doğruluktur. Geçmiş, şimdi ve gelecek hakkında konuşurken asla yalan söylememektir. Dili doğru söyleyenin kalbi de doğru olur. Dilin doğru olması için de konuşurken yanlış anlamaya sebep olacak şekilde kinayeli konuşmamak ve Allah’a münacat ederken samimiyetle istemek, kalbi başka dili başka olmamaktır. İkincisi niyet ve iradede siddıktır. Bu siddık ihlasla irtibatlıdır. İnsanın hâl ve hareketlerinde tek gayesinin Allah olmasıdır. Üçüncüsü azim ve kararlı olmaktadır. Sadık kişi iyilik yapmaya karar verdiğinde bu kararında bir sapma ve tereddüt göstermeyen kişidir. Dördüncüsü kararını icra etmedeki siddıktır. İnsanın vatte bulunması bunu uygulamasından daha kolaydır. Sadık kişi iyiliği yapma ve kötülöklere dönmeme konusundaki azimini yerine getirendir. Beşinci siddık, amelde siddıktır. İnsanın içinde olmayan bir özelliği dışarıda varmış gibi göstermemesi, içiyle dışının birbiriyle uyumlu olmasıdır. Altıncı siddık, dinî makamlar konusundaki siddıktır. Siddıkın en yüksek ve değerlisi korku ve ümit tazim, zühd, rıza

tevekkül, muhabbet gibi tasavvufi hâllerde siddık üzere olmaktır. (İmam Gazzâlî, *İhya*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, c. 4, s. 580-588.)

İnsanların en doğrusu olan Efendimizin siddık öğütlediği buyruğunda siddıkın tüm hayırları cem ettiğini görürüz : “Size doğruluğu öğütlerim; çünkü doğruluk iyiliğe, iyilik de cennete götürür. Doğruluğu şiar edinen kimse Allah katında siddık diye yazılır. Yalan söylemekten sizi men ederim; çünkü yalan söylemek günaha, günah da cehenneme götürür. Kişi yalan söyleye söyleye nihayet Allah katında kezzâb diye yazılır.” (Buhari, Edeb, 69.) Siddık aynı zamanda hem Allah’a hem de Resulü’ne müminlerin sadakatini gösteren en güzel vasıftır. ■

Siddık, imanın gereğidir ve kişi en başta âlemlerin Rabbi olan Allah Teâlâ’ya karşı doğru, dürüst olmalı ve sadakat göstermelidir.

Fatma EKİNÇEKEN: “Her gönlün kapısını çalmalıyız.”

Söyleşi: Mahir KILINÇ

Birçok farklılığı bir araya getirmeyi başaran bir din görevlisi olarak farklılıklara rağmen bir arada yaşama ahlakını nasıl tesis ettiniz? Bunu bizlere kısaca anlatabilir misiniz?

Evvela bir arada yaşama ahlakını Peygamber Efendimizden, onun hayatından ve bizlere bıraktığı hadislerinden yola çıkarak öğrendim. Allah'ın bize buyurdularından ve Peygamber Efendimizin tavsiyelerinden hareketle bu birlikteliği oluşturmaya çalıştım. İnsanlar arasında bencilliğin, haksızlığın, merhametsizliğin kötülüklerinden bahsettim. Kendimizi üstün görmeyin, insanlar arasındaki dostluk ve kardeşliğin yerini kin ve nefrete bırakacağını anlattım. Adalet ve merhametin yerini zulüm ve haksızlıkların aldığı topluma içerisinde birlik ve beraberliği bozarak ne büyük felaketlere yol açtığından söz ettim. Bunları anlatmaya hiç ama hiç usanmadan devam ettim. Çünkü biliyordum ki her bir insanın gönlüne açılan bir kapı vardı ve ben o kapıyı bıkmadan çalmayı sürdürdüm. Hamdolsun ki o kapılar gün geldi bir bir açılmaya başladı. Gönüllerin kapısını çalmayı zaten gönüllere sultan olan o güzel Peygamber'den öğrenmiştik hepimiz. Etrafımdaki insanlara, Rabbimizin her türlü ayrımcılığı reddettiğini ve insanların kıyamet günü ırkından ve kavminden dolayı sorguya çekilmeyeceğini, amellerinden dolayı sorguya çekileceklerini ilmek ilmek işledim. Ayrıca bu kardeşlerimize Hz. Bilal ve Hz. Ebuzer'in örneklerini piyes olarak da canlandırdık. Ezcümle Hz. Peygamber'in, “Allah indinde en şerefli olan takva en ileri olanıdır. Arabın Arap olmayan (acem) üzerine bir üstünlüğü yoktur. Arap olmayanın da Arap üzerine bir üstünlüğü yoktur. Beyaz derili olanın siyah derili üzerine bir üstünlüğü yoktur, siyah derili olanın da beyaz derili üzerine bir üstünlüğü yoktur. Üstünlük sadece takva iledir.” buyruğunu elimizden geldiğince hayata geçirmeye çalıştık.

Özellikle Roman kardeşlerimize yönelik çalışmalarınızla onların sevgisini ve saygısını kazanmış biri olarak bu çalışmalarınızdan söz eder misiniz?

Ben bu bölgede göreve başlamadan önce Roman kardeşlerimizin din hizmeti alma noktasında bazı eksikliklerden şikayet ettiğini öğrendim. Bana böyle bir şikâyetle geldiklerinde ben de onlara,

“Niçin kendiniz cenazelerinizi yıkamıyorsunuz, Kur’an okumayı öğrenmiyorsunuz?” diye karşılık verdim. Bilmediklerini söyleyince de onları kursa davet ettim. Kursta onlara kendi ellerimle yemekler, kahvaltılar hazırladım. Kursa geldiklerinde onlara evvela cenaze yıkama dersleri verdim, Kur’an okumayı öğrettim. Zamanla aramızda çok güzel ve kuvvetli bir bağ oluştu. Kursa gelen öğrencilerimden bir ilahî grubu kurduk. Sonrasında kursa gelenleri ve gelemeyenleri umre ve hacca teşvik ettim. Cemaatimizden herkesin düğünlerine, cenaze merasimlerine katılarak onların yanında olduğumu kendilerine hissettiriyorum. Bunun yanı sıra bebeği olanları, yaşlıları ve engelli ailelerini ziyaret ediyorum. Öğrencimken artık yol arkadaşım olan kimselerle bunları yapıyorum. Fakir ailelere yiyecek yardımı yapıyoruz, nişanlı kızlara bohça hazırlığı, doğum yapacak anneye bebek bohçası hazırlıyoruz. Ayrıca kursta ihtiyaç sahibi çocuklara şapka bere örüp hediye ediyoruz. İftar sofraları, aşure programları gibi pek çok etkinlik düzenliyoruz.

İnsanların hayatına dokunan bu çalışmaların size dönüşleri nasıl oldu ve bu çalışmalar insanlar tarafından nasıl karşılandı?

Hayatına samimi duygularla bir şekilde dokunulan hiç kimse insanın bu dokunuşu asla unutmuyor. Yeter ki dokunalım o insanlara. İnsanların bana dönüşleri de hep sevgi ve saygıyla oldu. Zaman zaman bana gelip, “Sen yeri geldi bizim hocamız yeri geldi dertlerimizi dinleyen dostumuz yeri geldi arkadaşımız

ve yeri geldi annemiz oldun.” diyerek beni bağrılarına bastılar. Kursumuzun bir ihtiyacı olduğunda asla hiçbiri geri durmadan canla başla o işi kucaklıyor. Her zaman yanımda, yöremde oldular. “Kursa geldiğimizde ne olur gün boyu burada kalalım. Çünkü kursa geldiğimizde dertlerimizi unutuyoruz. Kur’an bize şifa oluyor. Biz onunla şifa buluyoruz.” diyerek tabiri caizse dinî konudaki açıklıklarını dile getiriyorlar. Açlıktan kurtulmanın bir yolu olarak bizi ve Diyanet İşleri Başkanlığımızı görüyorlar.

Din gönüllüsü olarak yapmış olduğunuz vazife esnasında unutamadığınız bir anınızı okuyucularımızla paylaşabilir misiniz?

Ben ders anlatırken konu ne zaman hac ve umreyle ilgili olsa öğrencilerimden biri gözyaşlarını tutamaz duygulanıverirdi. Bir gün ona teneffüste niçin bu kadar ağladığını sordum. O bana, “Kanser hastası olduğumu biliyorsunuz, dünyada yapamadığım bir tek şey var, o da Peygamber Efendimizin ayak bastığı o kutsal topraklara gitmek.” dedi. Fakirlikten dolayı gidemediğinden söz ederken aklıma bir fikir geldi ve ona sürpriz yapmak istedim. Bu durumu, o yokken diğer öğrencilerle paylaştım. Çevrem, akrabalarım, dostlarım ve öğrencilerim âdeta seferber olduk. O kutsal topraklar hasretle ve Peygamberimizin aşkıyla yanıp tutuşan o kardeşimizin haberi olmadan umre parasını tamamladık. Diğer umrecilerle beraber kıyafetini alıp geldim ve kıyafeti ona uzattım. Ne olduğunu anlamadı önce, şaşırıldı. “Sen de bizimle umreye geliyorsun.” dedim. Hiçbir şey söyleyeme-

di o an ve gözlerinden yaşlar boşaldı. Hıçkırma hıçkırma ağladı, çok ama çok sevindi. “Hocam, ölsem dahi artık gözüm açık gitmez.” dedi. Umre yaparken sanki bir kuş gibiydi o kutsal topraklarda. Sevinci, mutluluğu, gözündeki ve yüzündeki pırlıtlığı hiç unutamam. Umre sonrası da memleketine dönünce vefat etmiş ve emanetini teslim etmişti.

Toplumun her kesiminden insanlarla kaynaşmak ve onlara ulaşmak için gayret eden ve çalışan din görevlisi arkadaşlara neler söylemek istersiniz?

Biz din hizmetinde bulunan kimseler olarak toplumun içerisindeki farklılıkları bir rahmet olarak görüp tıpkı ayetteki gibi birbirimizle tanışıp ünsiyet kurma düşüncesiyle hareket etmeliyiz. Peygamberimizin birlikte yaşama ahlakını kuşanıp her bir gönlün kapısını çalmalı ve o kapıdan içeri girmenin yollarını aramalıyız. Yaratılanı sevmeliyiz Yaradan’dan ötürü ve O’nun rızasına ermek için... ■

Öz Geçmiş

Fatma Ekinçeken, 1967 yılında Edirne ilinin Enez ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimi Enez’de tamamladıktan sonra lise tahsilini Edirne İmam Hatip Lisesinde bitirdi. Lisenin akabinde ilahiyat ön lisanstan mezun oldu. Kur’an kursu öğreticiliğine Edirne’nin İpsala ilçesinde başlayan Ekinçeken, sonrasında Tekirdağ’ın Malkara ilçesine atandı. Hâlen Malkara ilçesine bağlı Zülfikarağa Kız Kur’an Kursunda görev yapmakta olan Fatme Ekinçeken, evli ve üç çocuk annesidir.

PİR-İ TÜRKİSTAN HOCA AHMED YESEVİ HİKMETLERİNDE KULLUK

Prof. Dr. Kadir ÖZKÖSE

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Ömrü boyunca iman, hidayet, istikamet ve kulluk hassasiyetini güden Ahmed Yesevi (ö. 562/1166), hikmetlerinde muhataplarını sakat zihniyetlerden, yanlış yollardan, yersiz tutumlardan, şeytan ve nefsin aldatmalarından uzak durmaya davet etmektedir. Hayatın en kıymetli ama en zorlu çabasını, Hak yolunu arayıp bulmak ve o yolda yürümek şeklinde değerlendirmekte ve şöyle seslenmektedir:

*Yaratan Bir ve Var'ımın yolunu arayıp
Lanetli şeytanın yollarından dönün dostlar
İhlâs ile aşkın şarabını içip
Can ve gönülde Hayy zikrini deyin dostlar.*

Hak ve batıl mücadelesine dikkatimizi çeken Ahmed Yesevi, şeytanın yolundan ayrılmayı Hakk'ın yoluna girilmesini istemektedir. Allah'ın yoluna baş koyanların, şeytanın adımlarını izlemekten kaçınmaları gerektiğini dile getirmektedir. İman edip salih amel işleyenler için cennet ödülünün bulunduğunu haber vermektedir:

*Hakk'a yanıp mümin olsan ibadet eyle
İbadet eyleyen Hak cemâlini görür dostlar
Yüz bin belâ başa düşse inleme
Ondan sonra aşk sırrını bilir dostlar.*

İstikamet üzere hareket edip cennet yolcusu olmayı hedefleyen Ahmed Yesevi, Allah'a ibadet ederken dini Allah'a has kılmak gerektiğine vurgu yapmaktadır. Dini yalnız Allah'a has kılarak gönülden kulluk yapanların ne denli ihlaslı olduklarına dikkatimizi çekmektedir. Saf, berrak, arı, duru ve içten bir şekilde kulluk edenler Allah'tan başkasına iltifat etmez, masivaya aldanmaz ve ağyara ilgi duymaz. Dünyevi beklentilerden de uhrevi hesaplardan da kaçınan, "terk-i terk" bilincine eren bütün sufiler, Allah'ın rızasını kazanmayı yegâne gaye edinmişlerdir. Allah'ın rızasını talep etme gayesini ise Ahmed Yesevi şu şekilde dile getirmektedir:

*Kırk ikimde istekli olup yola girdim
İhlas eyleyip yalnız Hakk'a gönül verdim
Arş kürsü levhden geçip kalemi gezdim
Zatı ulu Rabbim sığınıp geldim sana.*

Rabbine koşan kulunu Allah'ın asla ortada bırakmayacağını ve onu hiçbir zaman terk etmeyeceğini söyleyen Ahmed Yesevi, Allah'ın kuluna yeteceğini özellikle vurgular.

İrade, istek, dua ve niyazıyla ve tam bir samimiyetle Allah'a yönelen Ahmed Yesevi, ebedî kurtuluşu Allah'ı tanımakta bulmakta ve bütün gücüyle Allah'a koşmanın derdine düşmektedir. Ayetteki "fefirrû ilallah" beyanını lafzi iktibasta bulunan Ahmed Yesevi, hikmetinde, Allah'a koşmanın seyrinden şu şekilde bahsetmektedir:

*Fefirrû ilallah diye ayet geldi
Yakam tutup hazretine yanmayım mı
Gökten bana sayısız burak indirdiler
Bin dediler ey yaranlar binmeyim mi?*

Allah'a yönelmenin gereğini derinden hissededen Ahmed Yesevi acziyetini bilmekte, günahlarının farkında olmakta, hatalarından pişmanlık duymakta ve isyana düşmekten korkmakta, kusurlarından dolayı gözyaşı döküp ağlamakta ve beklentilerini şu şekilde dile getirmektedir:

*Kul Hoca Ahmed gönül gözü açılır mı
Dillerimden inci mücevher saçılır mı
Çok ağlasam günahlarım dökülür mü
O vakti bana armağan eyler mi ki!*

Kul olma derdi, âşığı günahlarından ötürü gözyaşı dökmeye, ağlayarak tövbekâr olmaya, dertli ve hisli kılmaya yol açmaktadır. Gerçeği idrak eden âlimlerin en temel hasletinin gözyaşı dökmeleri olduğunu, Yesevi hikmetinde şu şekilde ifade etmektedir:

*Âlim odur hişt yastanıp tahsil eylese
Gece gündüz Rabbine ağlasa
Fe'l-yedhakû ayetini tefsir eylese
Öyle âlim gerçək âlim olur dostlarım ey!*

*Ve'l-yebkû kesîran diye Allah söyledi
Anlamını anlayan âlim dinmeden ağladı
Ağlaya ağlaya gözleri kör oldu
Öyle âlim gerçək âlim olur dostlarım ey!*

Ahmed Yesevi'ye göre kulluk, Allah'ın emirlerini içtenlikle yerine getirmek, yasakladıklarından kesinlikle kaçınmaktır. Günahlardan uzaklaşmak ve haramla helal ölçüsüne riayet etmek, kul olmanın temel şartıdır. Allah'a itaat, mümin olmanın gereğidir. Allah'ın emrettiklerini yerine getirmek, yasakladıklarından kaçınmak kulluk hasletidir.

İbadetler konusunda son derece hassas davranan Ahmed Yesevi, ibadetlerin ihmaline, ötelenmesine, göz ardı edilmesine asla müsamaha göstermemektedir.

Allah'a gereğince kulluk edenlerin asla mahzun olmayacaklarını söyleyen Ahmed Yesevi, Allah'ın kulluğa kabul ettiği insanların büyük bir lütfa erdiklerini, ibadetleriyle ilahi lütfa nail olanların bu dünyadan iman nuruyla göç edeceklerini hikmetlerinde şu şekilde dile getirmektedir:

*Otuz iki yaşta ulaştı Hak'tan ferman
Kulluğa kabul eyledim olma mahzun
Can verirken vereyim sana iman nuru
Garip canım mutlu olup güldü dostlar.*

Bizlere şah damarımızdan daha yakın olan Rabbimize layık kul olmanın derdine bürünmek zorundayız. Gönlümüzü Allah'a verdiğimizde her zaman Allah ile birlikte olacağız. Allah'a gereğince itaat eden, ibadetlerini yerine getiren, haramlardan uzaklaşıp ilahi buyrukları yerine getiren kul ile Allah arasında çok yakın bir irtibat bulunduğunu Pir-i Türkistan şu şekilde ifade etmektedir:

*Kim O'nun yolunda olsa Hak onun
gönlündedir
Her nereye gitse o yâri ile kanatlanır.*

Yere göğe sığmayan Allah'ın (c.c.) mümin kulunun kalbine tecelli edeceğini, mümin kulun kalbinin nazargâh-ı ilahi olduğunu söyleyen Hoca Ahmed Yesevi, Allah'ın kuluna şah damarından daha yakın olduğuna şu şekilde dikkat çekmektedir:

*Yüce Tanrı'dan kime inayet erişecek olsa
Üç yüz altmış gün yüzüne bakar gece
gündüz boyunca
(O) şah damarından (daha) yakındır sana
Tam bir gönül arılığı ve içtenlikle Hakk'a
gönül vermeyim mi?*

Pir-i Türkistan, iman, ibadet, ahlak, edep, riyazet, mücahede, halvet, ilim, irfan ve hikmetle temellendirilen kulluk sanatının aşk deneyimi ile payidar olacağını bizlere şu şekilde haber vermektedir:

*Sırdan anlam duymayanlar yabancıdır
O âşıklar mekânı viranedir
Nereye gitse evdeşi sevgilidir
Geceleri kalkmayıp aşığım deyip yürüse
olmaz.*

Rabbini tanıyan, Rabbine yönelen, Rabbini zikreden, Rabbine koşan kulunu Allah'ın asla ortada bırakmayacağını ve onu hiçbir zaman terk etmeyeceğini söyleyen Ahmed Yesevi, Allah'ın kuluna yeteceğini özellikle vurgulamaktadır:

*Kul Hoca Ahmed Allah de yaşın aka
Giden arif himmet eyleyip elin tuta
Rahmeti gelse Rahim Mevla'm rahmet
eyleye
Allah kulunu asla kayıpta koymaz olur.*

Allah'a yaklaşmak ve yakınlaşmak için iman edip salih amel işlemenin gerekli olduğunu dile getiren Hoca Ahmed Yesevi, hikmetinde kurbiyetin şu inceliklerine ışa-rette bulunmaktadır:

*Kul Hacı Ahmed kulum desen ibadet eyle
Kıyametin geleceğini yakın bil
Hakk'a yakın olayım desen ibadet eyle
İbadet eyleyen Hakk'a yakın olur olmalı.*

Hikmetlerinde Allah'a yakın olmanın şartını ibadete bağlayan, ibadet edenin Hakk'a yakın olacaklarını ifade eden Pir-i Türkistan, takip eden hikmetinde kurbiyetin zorluğuna dikkatimizi çekmektedir:

*Durmadan huzurunda Allah desem,
Ağlayarak zikredip Rabbim desem:
Kulu olup, kulluğuna boyun sunsam,
Bu iş ile ya Rab seni bulur muyum?
Zekeriya gibi başım bıçkıya koysam,
Eyyub gibi hem tenime kurtlar salsam;
Musa gibi Tûr Dağı'nda taat kılsam;
Bu iş ile ya Rab seni bulur muyum?*

*Yunus gibi deniz içre balık olsam,
Yusuf gibi kuyu içre vatan tutsam;
Yakub gibi Yusuf diye çok ağlasam,
Bu iş ile ya Rab seni bulur muyum?*

*Şiblî gibi âşık olup sema kılsam,
Kırklar gibi yollarımı Kâbe tutsam,
Kâbe içre yüz sürüp ağlayadursam;
Bu iş ile ya Rab seni bulur muyum?*

*Maruf gibi iş bu yola adım atsam,
Mansur gibi candan geçip dâra konsam;
Dar üstünde şevklenerek Hakk'ı desem;
Bu iş ile ya Rab seni bulur muyum? ■*

İbadetler konusunda son derece hassas davranan Ahmed Yesevi, ibadetlerin ihmaline, ötelenmesine, göz ardı edilmesine asla müsamaha göstermemektedir.

GÜRÜLTÜDEN ÖNCE UĞULTU VARDI

| Berna ATAGÜN

Yaşadığımız yüzyılda işler bir anda sarp sarmadı, mesela elmalar dallarındayken bir anda yarılmadı, buzullar kendiliğinden bu kadar erime-di, hiçbir dış aniden çürümedi, tıkanıklık gökten zembille inmedi. Gürültüden önce uğultu vardı. Hiçbir bozukluk alelacele olmadı. Bir sabah uyan-dığımızda ne yeni bir dünyada bulduk kendimizi ne de bambaşka canlılarla karşılaştık. Uzun yıllar boyunca toplum, içindekileri önüne katarak onlarla birlikte değişti, dönüştü. Çok sayıdaki küçük havanların yerini alan dev, tek bir havanda ağır ağır birbirimizi öğüttük. Tatsız tuzsuz bir hamur kıvamına geldik. Özgünlüğümüz soluksuz kaldı. Hayatlarımız birbirlerine benzediği ölçüde aşındı. Benzer kıyafetler, benzer arabalar, benzer kahve bardaklarıyla hayata karıştık. Ortak kaygılarımız, küçük çıkarlarımızla iş hayatına tutunduk, ana akıma birden fazla yerinden dâhil olduk. Çok koş-tuk ama hiçbir yere varamadık. Birlikte müthiş yorgunluklar biriktirdik. Sere serpe uzandık kafelerin, AVM'lerin şefkatli (!) kollarına. Sırtımız tatlı tatlı sıvazlandı. Dertlerimiz küçülür

gibi oldu, umutlandık. Sonra sonra dertlenemez olduk. Yalan dünya deyip ortadan kaybolduk. Suyu sabuna dokunmayı başkalarına bıraktık. Önce ruhumuz sonra bedenimiz tembelleşti, tüketmenin hazzıyla üretmeyi unuttuk. Et-kin olamayınca işe yaramazlığımız katlandı. Düşünmek zihne külfet oldu. Makaralar boşluğu sarıp boşluğu çözdü. Dilimizin ucuna gelen cümleler kuruyup ufalandı. Birbirlerinin üzerine devrilen ilişkilerimizi çoklu iletişim seçenekleri bile doğrultamadı. Aynı dili konuşurken birbirimizi anlayamadık. Gerilim ve tedirginlik arttı, kalpler korku ve şüphleyle doldu. Ne var ki korkularımız bizi daha cesur, şüphelerimiz bizi daha güvenilir yapmadı; tıpkı yitirdiklerimizin bizi daha duygulu, gözyaşlarımızın bizi daha anlayışlı, başarılarımızın bizi daha mutlu yapamadığı gibi. Aslında hiçbir şey bizi olduğumuzdan daha iyi yapmadı, yapamazdı. Yetmedi çünkü yetemezdi. Daha fazlasının beklendiği, istendiği, dayatıldığı zamanlarda kanaat olacak iş değildi, olamazdı. Olana uyum sağladık. Tez canlılığımız hırslarımızı kamçıladi. Ayarsızca hayata saldırdık.

Hız çağında her şeye hızlıca ulaşabilmek için çoğumuz zengin olmayı dilediğinde makul sebeplerimiz vardı. Öncelikler maddi olana evrilirken de tek bir ağızdan zamanın şartlarını ileri sürdük. Farkında olsak da olmasak da değerler, kabuller ve sınırlar değişti. Anlayışımız evrildi, sevgimiz de saygımız da eksildi. Sesimizle de sözümüzle de şifa olamadık birbirimize. Nefes alanların sayısı çoğaldıkça birbirlerinin içinden geçmek zorunda kalan hayatlarımız delik deşik oldu. Kesişim noktalarında sular çalkalandı, karanlık ve çıkmazın çokluğuyla bulandı. Birbirimizi ikiye bölme çabamızdan tanır olduk. Sazendenin bile tamburunu bırakıp tahsisatla ilgilendiği dönemde bozulma tesadüf olmadı.

Bozulma katlandıkça “diğerleri” dediklerimizi güvenilmez, tehlikeli, çıkarıcı bulmaya başladık. Neyi kaybettiğimizi gazete manşetlerine, haberlere yazıklandıkça anladık. Elimizden gittiğinde fark edemedik, edemezdik de! Güven bir yıldız olmuş kayarken aklımızda dilek tutmak vardı. Yerini dolduramadık. Ahlakın kabukları yavaşça soyuldu, fazlalık diye

kenara koyuldu. Ruhun yıkımı, ahlakın yıkımıyla başladı. Ahlak bireysel alana çekildi, hiç olmadığı kadar genişletildi. Hoşa gitmeyen, fevriğe metelik vermeyen her düşünce taşlandı. Uyulması zor gelene zorluk çıkarıldı, dişler sıkıldı, diller şaklatıldı. Ahlakın tanımı, ahlak yoksunlarınca yazılmaya çalışıldı. Ölçü ve denge çıkmazla sürgün edildi. Taşkınlık mübah sayıldı. Aramızda Zülfikâr'ı kınından çıkarmaya cesareti olan var mı? Tek vuruşta bu çıkmazı kesip kopartacak biri...

Sireti suretine uymayan milyonlar bir araya gelsek bir köşesinden düzeltebilir miyiz hayatlarımızı? Hani şu inişlerini ve çıkışlarını ayırt edemediğimiz, bulutlarından habersiz olduğumuz hayatlarımızı. Her şeyin yoluna girmesi için kaç vakit, kaç insan gerekir? Kendi varlığımızın ve fikirlerimizin izini sürmeden benliğimize dâhil ettiğimiz seslerin gürültüsüyle neleri değiştirebiliriz? Çöpten rayihalar saçıldığı görülmüş müdür?

İnsan ihya ettiklerinden de bozguna uğrattıklarından da sorumludur. Zira insan kendisine pay edilmiş ömründe hesabını bilmeye mecbur tutulmuştur. Kayıtsızlık geçerli akçe değildir burada. İnsan dünden, bugünden ve yarından; zaferden ve mağlubiyetten, tereddüt ve aşağılıktan mesuldür. Önü ve arkası, sağ ve solu ondan bağımsız değildir. Her gün gelip geçtiği yollardan kalkan tozun, bir gün gelip de kendi ömrüne şahitlik edebildiğini gördüğünde insanın inkâr ettiklerini hatırlaması tesadüf olmayacaktır.

İnsan hakikatinden kaçamaz, yapabilirse çok geç olmadan onunla yüzleşir. Gerçek bir yüzleşme insanı dönüştürür. Dönüşen başka bakar, başka görür. Hayatın neresinde konumlandığını ve hayatının izdüşümünü bilir. Salt, esen rüzgârla hareket etmez. Döner dolaşır, sorup öğrenir, yaşar acı çeker, istikametini çizer. Başboş olmamanın yükü ağırdır. Sorumluluk sahibi olmanın ve sınırlara riayet etmenin de. Yükü hafifletmek için terk etmek gerekir. Terk etmeyen canın derdi de huzursuzluğu da çok olur. Fazlalıkları insana ayak bağı olur, hızını keser. Üstelik meşguliyetini çoğaltır ve odağını şaşırtır. Yine de almak ve artırmak daha caziptir. Öyle ki heybenin doluluğu ve şangırtısı; kısa, ani, kesik bir güç verir insana. Parlak ve güzel gelen, her seferinde çeldirir aklını. Her şey insan içindir ve insan, her şeyden biraz içerir. Yanılgı ve düşünüş sınırlı sayıda değildir. İnsan, bile isteye aynı hataları defalarca yapabilir,

tekinsiz sapaklara yönelebilir, aynı kuyulara defalarca atabilir kendini. Şaşırabilir yolunu da yönünü de. İçinden çıkamayınca daha da dibine bataabilir yerin. Yapmam dediğini yapabilir, gitmem derken gidebilir. Yeter ki bu çelişkiyi fark edebilsin.

Gafletin pişmanlıktan büyük olmaması evladır. Aksi de mümkündür ama telafisi zahmetlidir. İnsan büsbütün şaşırdığında bile iflah olmaz değildir. Yamaları eskiten, boşlukları unutturan zaman; şaşırmış üstünden silkeledi mi, silkelenen bir güzel kendine geldi mi, evvela nasibinde de varsa iflah olur. İşte o zaman kişi nefesine yazıklanmayı bırakır, hamdeder hâline. Sular duruldu mu neyaya başlar dili; nergisi, laleyi, süseni ve yasemini sayıklar. ■

YUNUS SURESİ

Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yunus suresi, Kur'an-ı Kerim'deki tertibe göre onuncu, iniş sırasına göre ise elli birinci suredir. Hicretten bir yıl kadar önce İsrâ suresinden sonra, Hud suresinden evvel Mekke'de nazil olan bu sure, 109 ayetten meydana gelmektedir. Bir kısım ayetlerinin Medine'de nazil olduğu şeklinde rivayetler bulunmakla birlikte (Kurtubî, *el-Câmi' li-ah-kâmi'l-Kur'ân*, [Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2006], 10/445.) bu görüş, isabetli bulunmamıştır. Zira surenin muhtevası, kullanılan ifadelerin nitelikleri bize nüzul ortamı ve zamanı hakkında fikir vermektedir. Buna göre Mekkelî müşriklerin kendilerini bıkip usanmadan imana çağırın Allah Resulü'ne bir türlü icabet etmedikleri, iman ümidinin giderek azaldığı hatta imkânsız hâle geldiği ve Mekke döneminin tamamlanmak üzere olduğu bir dönemde surenin nazil olduğu anlaşılır. (Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân* [İstanbul: Fecir Yayınları, 1986], 2/281.)

Yunus suresi, sıralama itibarıyla Kur'an sureleri arasında bir peygamber adıyla isimlendirilen ilk suredir. Sure, ismini 98. ayetinde bir kez geçen Yunus kıssasından almıştır. (İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr* (Tunus 1984), 11/77) Surede, Hz. Nuh (a.s.), Hz. Musa (a.s.) ve Hz. Harun'un (a.s.) tevhid mücadelesine ve kavimlerinin helak süreçlerine değinilen bölümlerden (Yunus, 10/71-93.) sonra gelen ayetlerde, bir uyarı olarak Mekkelilerden Yunus Peygamber'in kavminin kıssasına kulak ver-

meleri istenmekte; helak olma haberini aldıktan sonra iman edip tevbe eden ve bu nedenle azaba uğramaktan kurtulan tek kavmin Hz. Yunus'un (a.s.) kavmi olduğu bildirilmektedir. Böylece yapıp ettiklerinden pişmanlık duyup iradesini doğru istikamette kullanan kimseler için hâlâ tevbe fırsatı ve bir çıkış yolu olduğu hatırlatılmaktadır.

Söz konusu sure, Mekke'de nazil olması hasebiyle konu ve muhteva itibarıyla Enam ve İsrâ sureleriyle benzerlik gösterdiği gibi bir önceki Tevbe suresiyle de irtibatlıdır. Tevbe suresinin son ayetlerinde Kur'an'dan bir surenin inişi karşısında münafıkların takındıkları inkârcı ve müstehzi tutum ve davranışlar haber verilmekte, Kur'an'ın müminlerin imanlarını artırdığı ve ayetlerin inişine sevindikleri bildirilmekte, ayrıca Hz. Peygamber'in bazı vasıfları tanıtılmaktadır. Sure, Allah Teâlâ'nın resulü vasıtasıyla insanlığa yaptığı genel bir uyarıyla büyük arşın sahibinin yegâne ilah olan Allah olduğu vurgulanarak sona erer. (Tevbe, 9/124-129.) Ardından gelen Yunus suresinin başında da Kur'an'dan söz edilerek Hz. Peygamber'e inen vahiy karşısında şaşkınlıklarını ortaya koyan kâfirlerin tutumları yadırganır. (Yunus, 10/2.) Daha sonra surenin ilerleyen bölümlerinde vahiy ve risalet konularının detaylarına girilir.

Yunus suresinde iç içe pek çok konuya işaret edilmektedir. Bu çerçevede tevhid, nübüvvet,

kitaplara ve ahirete iman ek-
seninde; Allah'ın birliği, Al-
lah'a iman, O'nun sonsuz güç
ve kudret sahibi olduğu, Hz.
Peygamber'in risaleti, pey-
gamberlerin tevhid mücadelesi,
kıyamet sahneleri ve buna
bağlı olarak öldükten sonra
diriliş, dünya hayatında pey-
gamberin davetine uyanlarla
uymayanları ebedî âlemde
bekleyen ceza ve mükâfat gibi
başlıklar, surenin temel kon-
uları arasında yer alır. (*Kur'an
Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 3/79.)
Bunun yanında geçmiş topl-
lumların inkârcı tavırlarından
örnekler verilen surede, ayrı-
ca müşriklerin Kur'an ve Hz.
Peygamber'in risaleti karşı-
sındaki tutumlarına temas edi-
lir. Kur'an'ın, ebedî bir mucize
olduğu bildirilir.

Yunus suresi, Kur'an'ın hikmet
dolmuş ayetlerden müteşekkil
bir kitap olduğunu vurgulayan
ayetle başlar, akabinde içle-
rinden birinin Allah'ın Resulü
sıfatıyla görevlendirilmesinin
müşrikler tarafından şaşkınlıkla
karşılınıp "apaçık bir sihirbaz"
diye nitelendirilmesinin yadırganacak
bir durum olduğuna dikkat çekilir.
(Yunus, 10/1-3.) Daha sonra gelen
ayetlerde dünya hayatının sona
ermesinin ardından insanların
yeniden yaratılacakları (haşir)
ve Allah'ın huzurunda toplanacakları
bildirilir. İman edip yararlı işler
yapanların ödüllendirileceği,
inkâr yolunu tercih edip ahirete
iman etmeyenlerin ise şiddetli bir
şekilde cezalandırılacakları haber
verilir. Daha sonra kâinatın Allah
tarafından yaratılışına ve mü-

kemmel işleyişine dair farklı
misaller getirilerek bunlar
üzerinde düşünülüp ibret alın-
masının gereğine vurgu yapılı-
r. Böylece O'nun ilahi sanatı,
kâinattaki düzeni, incelikleri ve
güzellikleri gözler önüne seril-
ir. (Yunus, 10/4-10.)

Surenin 15-19. ayetlerinde,
Cenab-ı Hakk'ın huzuruna çı-
kacağına dair inancı olmayan
kişilerin kendilerine açıkça
Kur'an okunup anlatıldığında
Hz. Peygamber'den Kur'an'ın
dışında başka bir Kur'an getir-
mesini ya da mevcut Kur'an'ı
değiştirmesini istedikleri belir-
tilir ve Resulü Allah'ın, onların bu
isteklerini şu şekilde cevaplan-
dırması bildirilir: "Onu ken-
diliğimden değiştirmeye hak ve
yetkim yoktur, ben ancak bana
vahyedilene uyuyorum. Eğer
Rabbime itaatsizlik edersem
şüphesiz dehşetli bir günün
azabından korkarım." (Yunus,
10/15.)

Surenin daha sonra gelen ayet-
lerinde bütün insanların tek bir
ümme olarak sonradan ihtilafa dü-
şerek ayrıldıklarından ve arala-
rında inanç farklılıklarının oluş-
tuğundan söz edilir. (Yunus, 10/19.)
21-23. ayetlerde insanların bir
sıkıntıya maruz kaldıklarında
Allah'a gönülden dua ederek
yardım istedikleri, başlarına ge-
len felaketlerden kurtulmaları
hâlinde bir daha kötülük yap-
mayacakları ve şükür içinde
olacaklarına dair söz verdikleri
hâlde, Allah'ın yardımı ve lütfu-
yla selamete çıktıklarında önce-
sinde verdikleri sözü unutarak
yeniden haksızlık yapıp günaha
daldıklarına işaret edilir.

Daha sonra gelen ayetlerde,
Allah'a şirik koşanlar eleştirile-
rek Kur'an'ın ilahi kaynaklı oluşu-
na ve önce gelen vahiyleri tasdik
edişlerine vurgu yapılır. Akabinde
Kur'an'a inanmayanlara sadece bir
sure kadar benzeri bir metin ortaya
koymaları hususunda meydan okunur.
Sonrasında Hz. Peygamber'e hitap
edilerek bütün çabalarına rağmen
sağirlara sesini duyuramayacağı ve
körlere yol gösteremeyeceği bildirilir.
Bununla beraber Allah'ın hiç kim-
seye zulmetmediği, her inkâr edenin
kendi sonunu kendisinin hazırladığı
beyan edilir. Bu bağlamda inkârcıların
umursamazlıkları yüzünden ebedî
âlemde karşılaşacakları azap hakkında
açıklamalar yapılır. (Yunus, 10/34-44.)

Sonraki ayetlerde ise Kur'an'ın
Allah'tan gelen etkileyici bir öğüt,
manevi hastalıklar için bir şifa,
inanmayanlar için bir hidayet ve rahmet
kaynağı olduğu vurgulanır. Ardından
müminlerin dünyada biriktirecekleri
servetle değil ondan daha değerli olan
Allah'ın lütuf ve rahmetiyle sevinmelerinin
gerektiği belirtilir. (Yunus, 10/57-58.)
Ayrıca "İman edip kötülüklerden
sakınanlar" diye tanımlanan Allah dostlarının
koru ve üzüntü çekmeyecekleri vur-
gulanarak dünya ve ahiret için kendilerine
müjdelere verilir. Aynı zamanda Allah'ın ortak-
larının veya çocuğunun bulunmadığı
belirtilerek buna inanmayanlara
ahirette şiddetli azabın uygulanacağı
bildirilir. (Yunus, 10/62-69.)

Surenin daha sonra gelen ayetlerinde hak ile bâtil mücadelesi bağlamında geçmiş peygamberlerden örnekler verilir. Bu bağlamda kavminin içinde uzun yıllar yaşayıp da onları hak dine davet eden Hz. Nuh'un mücadelesine kısaca değinildikten sonra (Yunus, 10/71-73.) Hz. Musa ve Harun ile Firavun ve taraftarları arasındaki mücadeleye işaret edilir. Denizde boğulmak üzere iken İsrailoğullarının inandığı Tanrı'dan başka tanrı olmadığına iman ettiğini söyleyen Firavun'un bu imanının kabul edilmeyeceği bildirilir. (Yunus, 10/71-93.)

Yunus suresinin son bölümünde yer alan ayetlerde (Yunus, 10/96-103.), ısrar ve inatları yüzünden Allah'ın gazabına uğrayanların -bütün mucizelere şahit olsalar bile- elem veren azabı görmedikçe iman etmeyecekleri dile getirilir. Ardından, "Helake maruz kalan geçmiş ümmetler keşke iman etselerdi de bundan faydalan-salardı!" temennisinden sonra iman eden Yunus (a.s.) kavminin bu konuda bir istisna teşkil ettiği kaydedilir. Bunun yanında Allah'ın dilemesi hâlinde yeryüzündeki bütün insanların iman edeceği beyan edilerek onların imanla küfür arasında serbest bırakıldıklarına vurgu yapılır ve Hz. Peygamber'e insanları imana zorlayamayacağı bildirilir. Bu bağlamda kâinat-taki düzenin ve en üstün kudretin Yüce Allah'a ait olduğu hakikatının daima göz önünde tutulması gerektiği belirtilerek Allah Resulü'nden inkârcılıkta

direnenler karşısında maneviyatını bozmaması istenir. Ayrıca bu ayetler, başkalarını zorla imana getirme çabası içine girenlerin kendi iradelerini Allah Teâlâ'nın iradesi üstüne çıkar-maya çalışmak gibi bir yanlışlı-ğa düşmüş olacakları uyarısında bulunur. (Yunus, 10/99-103.)

Son ayetlerde ise Resulullah'ın şahsına yönelik bir hitap şeklinde tek Allah'tan başka hiçbir varlığa tapınmama prensibi tekrarlanarak esasen Cenab-ı Hakk'ın kişiye zarar vermeyi veya fayda sağlamayı murat etmesi durumunda buna kim-senin engel olamayacağı belirtilir. (Yunus, 10/104-107.) Surenin sonunda Resulullah'a, "De ki: Ey insanlar! İşte size Rabbinizden gerçek gelmiştir. Artık kim doğru yolu tutarsa kendi lehine bu yolu seçmiş, kim de saparsa kendi aleyhine sapsamış olur. Ben sizin adınıza hareket edecek değilim." (Yunus, 10/108.) şeklinde bir bildiride bulunması emredilerek Rablerinden kendilerine hak dini tebliğ eden Kur'an'ın geldiğini, onu kabul edenin kendi lehine, kabul etmeyenin ise kendi aleyhine davranmış olacağını ve kendisinin insanların hidayetinden sorumlu tutulmayacağını insanlara söylemesi istenir. Sure şu ayetle sona erer: "Sen kendine vahyedilen ilahi tebliğin gereğini yerine getir ve Allah hükmünü verinceye kadar sabret. Şüphe yok ki Allah hüküm verenlerin en hayırlısıdır." (Yunus, 10/109.) ■

**Yunus suresinin
son bölümünde
yer alan
ayetlerde, ısrar ve
inatları yüzünden
Allah'ın gazabına
uğrayanların
-bütün mucizelere
şahit olsalar bile-
elem veren azabı
görmedikçe iman
etmeyecekleri
dile getirilir.**

Ne güzel kelimedir kuşluk....

Vakti kuş seslerinin doldurduğu günlerden kalma bu kelime, sabahın ilk ışıklarından öğleye kadar olan “zamanı” adlandırmak için kullanılırdı eskiden. Yaygındı.

Az da olsa kullanıldığını görüyoruz şimdilerde ancak günden güne hayatımızdan çekiliyor kuşluk. Kuşların hayatımızdan çekilmesi gibi o güzelim kelime de şehir hayatında kendine yer bulamıyor.

Türkçenin tadına doyamayan, bize tadına doyumaz kelimeler bırakan atalarımız, güneşin doğmasından hemen sonra başlayan vakti, kuşlara layık görmüşler. Kuştan türetilmiş kelime. Zamanı ifade etmesine rağmen, ifade edilen zamanın kuşlara “mekân” olarak da tahsis edildiğini anlıyoruz kuşluktan. Ne büyük incelik.

Vaktin bölümlerini ifade eden hangi kelime kuşluk kadar hayat dolu ve çevreci olabilir? Kuşluğu unuttuğumuzda tabiat sevgimizin bir kısmını da unutuyoruz. Kuşluğu unuttuğumuzda zaman bilincimizin bir tarafı da köreliyor. Kuşluğu unuttuğumuzda kulluğumuzu daha az hatırlıyoruz. Kuşluğu unuttuğumuzda farkında olmasak da kuşların hatırını daha az gözetir oluyoruz.

Eskiden öğünümüz üç değil ikiymiş: Kuşluk yemeği ve akşam yemeği.

Eskiden insanlar tan vaktinden, yani “dağ namazı” da denilen sabah namazı vaktinden önce uyanarak güne başladıkları için kuşluğun ne olduğunu bilirlermiş.

Kuşluk namazı diye bir namaz olduğunu kaçırmız hatırlıyor.

İmsakiyelerde, gazetelerin, internet sitelerinin namaz vakitlerinin yer aldığı bölümlerinde, kuşluk vaktinin bulunmamasına eminim ki bizim üzüldüğümüz kadar kuşlar da kuşluk da üzüyor.

Allah, Duha suresinde, “Kuşluk vaktine andolsun!” diyor.

Meallerde kalmasın kuşluk. Yeniden idrak edelim o vakti.

KUŞLUK

Türkçenin tarih boyunca kendine mahsus bir canlılık içinde geliştiğini, zenginleştiğini görüyoruz. Fakat bazı insanların Türkçeye mal olmuş kelimeleri farklı saiklerle hor gördüğüne, dilin dışına itmeye çalıştığına da üzülererek şahit oluyoruz. Bu konuda neler söylersiniz?

N. Sami BANARLI

Türkiye Türkçesi'nde "değişen şeyler" vardır. Bu değişme, binlerce ve binlerce Türkçeleşmiş kelimenin sesinde ve mânâsındadır. Dilimizin, yeni bir târih safhasında ve yeni bir vatan coğrafyasında "dokuz asır" işlenip güzelleşmesindedir; bu işlenme ve güzelleşme târihinde, kelimelerin yeni sesler ve yeni mânâlar kazanmasındadır.

Bu sebeple, kelimeleri hor görmek, hakîr görmek, hele şu veya bu politik veya ideolojik sebeple dil-den atılabilir görmek, onların oluş ve yontuluş târihini bilmemekten veya umursamamaktan doğan, büyük gaflettir.

Çünkü "milletlerin olduğu gibi, kelimelerinde târihi vardır".

Bir milletin ataları, asırlarca o kelimelerle duymuş, onlarla düşünmüş; birbirlerini ve evlâtlarını o kelimelerle sevmiş; bu kelimeleri tamâmıyla

millî bir sanatla işleyip güzelleştirmiş ve kendi millî mûsıkisiyle seslendirmişse... evlâtlar, artık o kelimelere düşman kesilmezler!...

Buna "büyük milletler" değil, yaratılıştan küçük milletler bile cesâret etmemiştir.

Böyle bir târih boyunca işlene yontula, güzelleşmiş halk şiirine, âile harimine, millî vicdâna yerleşmiş kelimeleri sevmemiz, anlamamız ve korumamız tabîidir. Böyle kelimeler, dillerde, efsânenin Nisan yağmurundan düşen damlaları safdef içinde saklayıp işledikten sonra, iri ve parlak inciler hâline koyması gibi, zamanla ve sabırla işlenmişlerdir.

Bu hâlis incileri, birtakım encik boncukla değiştirmek, en azından incideki kıymeti anlamamaktır.

(Nihad Sâmi Banarlı, *Türkçenin Sırları*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul: 2009, s. 23, 24.)

Dursun Ali TÖKEL

Hepimiz Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın çocukları olduğumuz gibi yine hepimiz bu iki atamızın konuştuğu dilden doğan o "ana dil" in kollarından birini konuşup yazmaktayız. Buna göre "benlik" iddiası ne saçma!

Saf millet de saf dil de yok. Hiçbir millet başka bir milletten aldığı kelimeyi kendileştirmedikçe kullanmaz, ona kendi rengini verir. Minareyi Araplardan aldık, minarelerimiz benziyor mu? Fonksiyon olarak evet ama biçim olarak ne kadar farklı. Kelimeler de öyle.

Denir ki: "Bir Türk sadece Allah kelimesini kullanarak bütün duygularını ifade eder". Evet, biz ikileme, vurgulama, tonlama ile Allah kelimesini kullanarak sevincimizi, hüznümüzü, korkumuzu, hücumumuzu, şaşkınlığımızı, sevgimizi ifade ederiz ama Arapçada Allah lafzında bu çeşitlilik ve zengin kullanım yok işte.

Dilimizde, başka dilden gelip de sadece o dildeki anlamıyla kullanılan bir tek kelime gösterilemez; biz kelimeyi alır ve bizleştiririz. Muhammed kelimesi bir isim olmanın çıkıp ordumuzun umumi adı olmamış mıdır?

Kelime düşmanları, belli dilden alınan kelimelere düşmanlık gösterip de başka dilden alınan kelimelere muhabbet duyuyorsa -ki öyleler- dertleri kelimeler değil, ideolojik kuşanmışlıkla nefret kusmaktır.

Nurullah Ataç, divan şiirini öve öve bitiremiyordu ama okullarda -gençler zevk alırlar da bırakmazlar korkusuyla kesinlikle yasaklanması taraftarıydı ve çevirilerinde asla yeni kelimeler kullanmadı.

Kelime düşmanlığı tarihi göstermiştir ki dil düşmanlığının altı kazınınca altından din ve medeniyet düşmanlığı çıkar.

VATAN ŞAİRİ

Namık Kemal

Doç. Dr. Canan OLPAK KOÇ

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

*“Ey vatan, hasretini îd-i visâl eyle bize
Bâri rü’yâda görün arz-ı cemâl eyle bize”*

Namık Kemal

Namık Kemal bir makalesinin son bölümünde, “Vatan bizim kılıcımızın ekmeğidir.” der ve ekler: “Vatanı daima kendimize mahsus, kendimize münhasır bulur; daima nefsimizden ziyade sever, nefsimizi uğruna feda ederiz.” diyerek bitirir.

Bazı kavramlar ne edebiyatın ne de başka bir alanın sıradan malzemesidir. Kavramı karşılayan kelimenin geçtiği yerde durup bir daha düşünmek gerekir. Yalnız kavramın kendisi değil onunla özdeşleşmiş kişiler için de durum aynıdır. Vatan, böylesi kavramlardan birisi. Sözlük tanımlarının çok ötesinde bir anlam evresine sahip. Ve edebiyat tarihimizde, “vatan” denildiğinde aklımıza gelen ilk isim Namık Kemal’dir. Namık Kemal isminin “vatan” kavramıyla bu denli özdeşleşmesi son derece olağan elbette. O ki gerek eserleriyle gerekse yaşamıyla bir vatan mücadelesinin neferliğini yapmış bir şair.

Vatan, şairlerin diline çok yakışır. Düz yazıyla sayfalarca anlatılsa bile hâlâ eksik bırakılmış bir şey var mı diye düşünülecek kavramı, bir şair, bazen tek bir beyit yahut mısrayla asırlarca payidar edebilir. Bunda sadece şairin samimi duygularının, kelimelerle yaptığı söz oyunlarının payı yoktur. Şiirin yoğunlaştırılmış anlatımının, simgeli üst dilinin ve insanlığın hafızasını birleştiren, toparlayan, arketipi ilk söze kadar giden geçmişinin de payı söz konusudur. Fakat bunlardan da ziyade kavramın kendisinin, terazide dengine nazar ettirecek ağırlığı vardır. “Toprak, eğer uğruna ölen varsa vattandır.” diyen şair gibi öznesini de kendine birleşik yaşatır. Değişen dünya ve zamana inat, her kavramın nasibini aldığı eksiltmelerin dışında kalarak

insanların yüreklerindeki vatan hissi eksilmeyecektir ve vatan, “Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda!” diye Allah’a yakarışın zirve dileği olarak kalacaktır.

Vatan, İstiklal Marşı’yla zirveye çıkmış bir kavram. Tabii öncesinde de anlamıyla hep var olagelmıştır. Yirminci yüzyılın kavrama katkısı, getirdiği kıyımla birlikte gönüllerdeki yerini sağlamlaştırarak ve güçlenip sınırlarının belirginleşmesini sağlamaktır. Ancak vatan kavramının asıl doğuşu, İstiklal Marşı’nın yazılışından yaklaşık altmış yıl önce, ismiyle özdeşleşmiş Namık Kemal’le olmuştur. Aslında değişim ve dönüşümün kaçınılmaz hâle geldiği, bir taraftan da milletlerin belirleyici ilkelerinin oluştuğu yıllara denk gelen şair ve yazarlar da kalemlerini akışın götürdüğü güzergâhla yazmaya başlamıştır. Belki de söz en baştan, geleceği bu noktanın ilhamı ile yürüyordur. Bu bakımdan Namık Kemal’in doğduğu yüzyılın şartları bir şairin yetişmesi için elverişlidir.

Zaman, şairine de ödevler yükler. En güzel aşk şiirlerinin yakın yıllarda yazılması ne kadar doğalsa şairlerin dilinde doğdukları toprağın nameye dönüşmesi, kutsalların yüceltilmesi, inanmanın kazandırdığı güçle zaferlerin şahlanması da o denli doğaldır, bir o kadar özel ve anlamlıdır. Bir anlamda Namık Kemal, şiirleri aracılığıyla dünyanın yaydığı enerjinin kendi coğrafyasında yansıtıcısı olmuştur.

Divan şiirinin yaygınlığı henüz bütünüyle güç kaybetmemişken yeni şiir ilk önemli temsilcilerini yetiştirmeye başlar. Şair muhayyilesi harekete geçmiştir artık ya da şair, zamanın akrep ve yelkovanına ayar yapmıştır. Sonuç ne olursa olsun Namık Kemal eski şiire ayaklarını basıp doğrulacak, Şinasi ve Ziya Paşa’yla beraber yeni şiirin ilk temsilcilerinden olacaktır.

21 Aralık 1840 tarihinde Te-kirdağ’da dünyaya gelen Namık Kemal, “Vatan Şairi”dir ve ilk adı Muhammed Kemal’dir. Bugünün edebiyat evreninden okuma yapıldığında Vatan Şairi adlandırması daha sık karşılaşılan bir ünvan gibi gelebilir. Hatta şiirlerinde sadece bayrak, millet kavramlarından bahsettiği için sonradan ona münasip bulunmuş bir ünvan zannedilebilir. Oysa “Vatan Şairi” adlandırması Namık Kemal’le vücut bulmuştur ve yalnız şiirleriyle değil tüm yaşamıyla onu şekillendirmiştir.

Yedi cihana hükmetmiş Osmanlı Devleti’nde, uçsuz bucaksızlığından hayali bile zor kurulan bir coğrafyaya sahip olmak, fetihlerle sancağı dalgalandırmak, yurt bilincinin çok öteden beri var olduğunu ispatlamaya yeter. Ancak yeni “vatan” bilinci, hızlı bir toparlanmanın ihtiyaç hâline geldiği zamanlarda dağılma ve bölünmeye karşı tutkal bulma ihtiyacından fıskıran, kök salan bir ağaç olmuştur. Namık Kemal, bu ağacın dallarına tutunan en kuvvetli kollara sahiptir.

Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem, babasının eğitiminden bahsederken dönemin önemli âlimlerinden tefsir, hadis, tasavvuf, edebiyat dersleri olarak yetiştirildiğini kaydeder. Dil bilen, şiir yazar, yeni fikirlere kapı aralayan Namık Kemal için gazetecilik devresi de Şinasi sonrasındadır. Yeni bir nesir dilini fark ettikten sonra artık toplum sorunlarını, yeni dünyanın kavramlarını yazılarına taşır, Montesquieu'den çeviriler yapar. Yaşadığı şehrin günlük hayatına dair sorunlar, şehrin belediye işleri, sık sık çıkan yangınlar, onun değindiği konular arasındadır. Özellikle kadınların eğitimi konusuna ayrıca önem verir. Hatta edebiyat tarihinde kadın ve eğitim meselesine el atan ilk şair Namık Kemal'dir. Sorunları hep millî bir bakış açısıyla çözmeye çalışır. İstanbul Tepebaşı kahvehanelerinde Rumca şarkılar söylenmesinden rahatsız olup yazı kaleme alır. Yine tıp fakültelerinde derslerin Fransızca okutulmasını eleştirir. 1866'da yayımlanan, "Lisân-ı Osmânî'nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmilidir" makalesi dil ve edebiyatımızın bütünlüklü olarak ele alındığı, tartışıldığı ilk yazıdır. Onun gazeteciliği hürriyet fikrinin yerleştirilmesi için de bir araçtır. Londra'da çıkardığı gazetenin Hürriyet adını taşıyor olması bu anlamda dikkat çekicidir. Londra'da aynı zamanda Hafız Osman hatlı Kur'an-ı Kerim'in baskı işini tamamlamak için uğraşır.

Namık Kemal için toplumsal meseleler önemlidir. Söz konusu vatansa gözünü budaktan sakınmaz. Müslüman vatanın selameti için gerekirse siyasi idareye bile eleştirilerini yapar. Tabii bunun sonuçları çoğu zaman merkezden uzaklaştırma ve sürgün cezası şeklinde olur. Ancak gerek gönderen gerekse giden niyetin ne denli halis olduğunu bilir. Paris ve Londra'dan tutun da o zamanlar Osmanlı sınırlarına dâhil olan Rodos, Sakız, Kıbrıs ve Gelibolu'ya kadar hep şair ruhunu dolaştırdığı yerlerdir. Bilhassa Avrupa ülkelerini görmek, tanımak, ona vatanına daha kuvvetle bağlanma duygusu verir. Hukuk ve maliye meseleleri yanında gittiği ülkelerin klasiklerini de görüp okuma fırsatı bulur. Londra'da Shakespeare okur, tiyatro izler. Edebî yaşantısında tiyatronun ilk tohumları da bu tecrübelerle atılır. Zira tiyatronun insanlar üzerindeki doğrudan etkisini keşfetmiştir. Kitlelere çarçabuk bir fikri aşılama, onları harekete geçirmek bu sanatın gücüdür. Tiyatro halkla doğrudan irtibat kurulabilen faydalı bir eğlencedir. Halka vatanseverlik duygusunu hatırlatmanın en kestirme yoludur. Nitekim hayatını bütünüyle vatan, millet, medeniyet, ilerleme, hürriyet kavramlarına hasredecek Namık Kemal'in de ihtiyaç duyduğu şey, bu iletişim ortamıdır. *Tasvîr-i Efkâr*, *Hürriyet*, *İbret*, *Sirac* gazeteleri fikirlerini duyurmak için ne kadar önemli olmuşsa yazdığı tiyatrolar da o denli güçlüdür. O, yanlışa göz kapamaktan yana olmaz. Örneğin Gelibolu mutasarrıflığı

sırasında Gelibolu'nun eğitim sorunlarını çözer, memurların yolsuzluklarını ortaya çıkarır. Sokaklarda halkın güvenliğine zarar verecek noktaya gelmiş olan sokak köpekleri için çözüm üretir.

Namık Kemal için bir şeyin kıymeti, vatana faydası oranında anlaşılır. Yazdığı *Vatan Yahut Silistre*'de de bunu gözetir ve oyunu kaleme almak yanında, halkın oyundaki fikirlere alışması için de çabalar. Sonunda istediği olur. Seyirciler, "Yaşasın vatan! Yaşasın Kemal! Yaşa vatanın Kemal'i!" nidalarıyla sokakları doldurur. Yankı öyle kuvvetlidir ki yazarını, arkadaşlarıyla beraber yurdun dört tarafına saçar. Namık Kemal'in otuz sekiz ay kalacağı Mağusa sürgünlüğü, bu oyunun sahnelenmesi sonrası yaşananlar nedeniyle başlamıştır. Kıbrıs, Namık Kemal'in şer zannedileni hayra çevirme mekânıdır. Aktif gazeteciliği bitirilmiş olsa da artık edebî sahada daha çok üreten biridir. Neredeyse bütün piyeslerini ve ilk romanı *İntibah*'ı burada yazar.

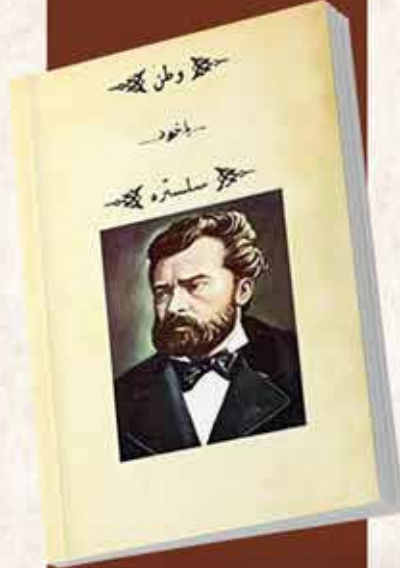
1876 yılında II. Abdülhamid'in tahta çıkışıyla İstanbul'a döner. Dönmesiyle de Şura-yı Devlet üyeliğine getirilir. Kanun-ı Esasi'yi hazırlayan heyete katılır. Her ne kadar bir yıl sonra kısa bir Midilli görevi verilmiş olsa da Namık Kemal'in vatan sevgisi, halis niyeti anlaşılmalıdır. Burada da camisiz köyleri ezanına kavuşturmuş, Türk balıkçıların haklarını savunmuştur. Orada yazıp II. Abdülhamid'e takdim ettiği *Celaleddin Harizmşah* eseriyle ûlâ rütbesini almakla kalmaz aynı

zamanda devrin padişahından, “Sen devletini, milletini seversin, ben de seni onun için severim.” taltifini duyar.

Ne ki insan fanidir. Bunca hızlı, hareketli hayat, onun gözlerini 1888’de zatürreden kapatır. Mezarı Gelibolu’dadır. Mezarına, çizimi Tevfik Fikret’e ait, mermerden bir türbe yaptırılır. Depremde hasar alan, Çanak-kale Savaşı’nda yıkılan türbe II. Meşrutiyet sonrası yeniden düzenlenip ziyarete açılır.

Namık Kemal vatan şairidir. Di-van edebiyatı geleneği ile başladığı şiirlerine sonradan başka amaçlar yüklemiştir. Türk şiirinde daha önce birkaç kısık sesli örnekte görülen vatan, millet heyecanı onunla zirveye çıkar. Halkın edebiyatla bağına kuvvetlendirir. 93 Harbi’nin bıraktığı etkiyi “Vatan Mersiyesi” başta olmak üzere birçok şiirinde dile getirir.

Tercümeleriyle, fıkra ve makaleleriyle, tarihle ilgili yazılarıyla nesri kendi fikirlerine bir alan olarak kullanır. Tiyatro, roman gibi eserlerle ünü artar. Onda vatan demek Türk İslam birliği demektir. Bu nedenle bireysel konulardan ziyade vatanın güvende olmasını önemseyen karakterler kurgular. *Vatan Yahut Silistre*’de, Rusya’yla yapılan savaşta gönüllü olarak cepheye giden kişileri anlatır. Sevdiği adamı hiç düşünmeden cepheye gönderen, ardından da asker kıyafeti giyerek savaşa katılan genç kız imajı çok etkileyicidir. İnsanlar vatan sevgisinin doruk noktaya ulaştığı bu eserde namuslu,

Namık Kemal için bir şeyin kıymeti, vatana faydası oranında anlaşılır. Yazdığı *Vatan Yahut Silistre*’de de bunu gözetir ve oyunu kaleme almak yanında, halkın oyundaki fikirlere alışması için de çabalar. Sonunda istediği olur.

güçlü, kahraman kadın imajını da gerçekliğe uygun bulmuş ve çok sevmiştir. *Celeddin Harizmşah*’ta da idealist bir asker olan Celal etrafında, İslam âleminin Moğollara karşı mücadelesi anlatılır. Bunların dışında iki romanında da yine ahlakın önemi, aile kurumunun kutsallığı vardır.

Şair, hayatı boyunca millî birliğin peşinde olmuştur. Dilin gücünü erkenden kavrar. Milletlerin devamında dilin önemini Osmanlı üzerinden anlatır. Osmanlı, sınırlarında bulunan hiçbir milletin alfabesini yasaklamamıştır.

Edebiyat, milleti bir arada tutan, vatan duygusunu nesillere taşıyan bir araçtır. Yazar ve şairlere görev yükler. Vatan demek, din ve millet birliğidir ona göre. Ernest Renan’ın bir konferansta İslamiyet’i ilerlemeye engel olan bir din olarak anlatması şairi kızdırır. Dönemine göre sesi oldukça yüksek ve güçlü çıkan *Renan Müdafaa-nâmesi*’ni bu iftiraya cevap olarak yazar. İslam’a aykırı olmamak ve millî kalmak kaydıyla yenileşmeye açıktır. Vatan makalesinde dediği gibi “Şîr-harlar beşiğini, çocuklar eğlendiği yeri, gençler ma’îşet gâhını, ihtiyârlar kûşe-i ferâgatini, evlâd validesini, peder âilesini ne türlü hissiyât ile severse, insan da vatanını o türlü hissiyât ile sever.” O da öyle sevmiştir. Bizse bugün vatanın emanet edildiği gençleri gördükçe bir zamanlar yükselen, “Yaşa vatanın Kemal’i” nidalarına karşılık, “Rahat uyu vatanın bağrında şair!” diyoruz. ■

MADDE MANA DENGESİNDE HAKİKATİ ARAMAK

Abdurrahman AKBAŞ
DİB Başkanlık Vaizi

Fiziki âlemde muazzam bir nizam vardır. Her şey belli bir düzen, kural ve ölçüye göre yaratılmıştır. (Kamer, 54/49.) Bütün kâinatı örneksiz var eden Cenab-ı Hak, mahlûkatın varlığını devam ettirebilmesi ve varoluş gayesini gerçekleştirebilmesi için fitratına değişmez kanunlar koymuştur. Güneş, ay ve gezegenlerin hareketleri, gece ve gündüzün deveran etmesi, mevsimlerin oluşması, maddenin belli bir ısıda form değiştirmesi, cisimlerin muhteva, hacim ve ağırlıklarına göre haricî etkilere tepkide bulunması, hep bu esasa göre işlemektedir. Yine Allah'ın tekvinî iradesinin tecellisi olarak bir de toplumların hayat serüvenini şekillendiren evrensel boyutta sosyal kanunlar vardır. Söz konusu kanunlarla fiziki kanunlar arasında da sıkı bir bağ bulunmaktadır. İnsanın güven ve huzur içinde bir hayat yaşaması için her iki alandaki kanunlara riayet etmesi elzemdir. Bu bir tercih meselesi değil, zorunluluktur. Zira kâinatta olup biten her şey, Kur'an'da "sünnetullah" diye ifade edilen bu ilahi kanunlar çerçevesinde meydana gelmektedir. Gerek tabiatın gerekse bireysel ve sosyal hayatın nizam ve intizam üzere devamı ise ancak söz konusu ilahi kanunlara riayetle mümkündür. Kur'an'daki pek çok ayette bunların ihlal edilmesinin fesat ve helak sebebi olduğu bildirilmektedir. (Rum, 30/41; Nuh, 71/25.)

Kur'an'daki anlatımıyla sünnetullah, kâinattaki her şeyin bir sebebi ve her sebebin muayyen bir sonucu olduğuna işaret etmektedir. Bu bakımdan sünnetullahı hem fiziki âlemde hem de içtimai alandaki sebep sonuç ilişkisi olarak anlamak da mümkündür. Ancak bazen insanın fizik ve tabiat kanunlarıyla izah edemeyeceği olağanüstü veya sıra dışı birtakım hadiselerin yaşandığı da yine Kur'an'da haber verilmektedir. Hz. Musa'nın Kızıldeniz'i geçmesi (Bakara, 2/50.), asasının yılanı dönüşmesi ve elinin parıltılı bir ışık vermesi (Taha, 20/19-22, 67-70.) mucizeleri, bu kabilden harikulade olaylardır. Hz. İsa'nın kuş şekline soktuğu çamuru canlandırması, ölüleri diriltmesi, anadan doğma körleri ve alaca hastalığına tutulanları iyileştirmesi de (Âl-i İmran, 3/49; Maide, 5/110.) aynı minvalde değerlendirilebilir. Peygamberimizin miraç mucizesi (İsra, 17/1.), Bedir Savaşı'nda Allah'ın müminleri meleklerle desteklemesi (Âl-i İmran, 3/124-125.) gibi daha pek çok olayı bu kabilden değerlendirmek mümkündür.

Peygamberlerden sadır olan bu tür harikulade (mucize) olayların Allah'ın müdahalesiyle sebep sonuç ilişkisi dışında gerçekleştiği ifade edilse de bütün bunların bir başka yönüyle sünnetullah kapsamında fakat bizim idrakimizi aşan sebepler muvacehesinde meydana geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bunların her birini sünnetullah bağlamında cereyan eden maddi ve manevi sebepler silsilesine dayandırmak mümkündür. Çünkü Kur'an,

sadece maddi anlamda nedensellik prensibine değil, madde ile mana bütünlüğü içerisinde işleyen ilahi yasaya vurgu yapmakta; madde ile mana arasında güçlü bir etkileşim olduğuna işaret etmektedir. Nitekim Hz. Musa (a.s.), bütün maddi imkân ve gayretini seferber ederek bir yola koyulmuş ve onun bu gayreti, yolun tükendiği yerde ilahi yardımın gelmesine; ilahi yardım ise Kızıldeniz'in yarılıp müminlerin kurtuluşuna sebep olmuştur. Aynı şekilde Bedir Savaşı'nda, "Allah'ın yardımı ne zaman?" denecek bir duruma gelindiğinde müminlerin gözle görünmez orduyla (meleklerle) desteklenmesi de sebep sonuç ilişkisinde madde ile mana arasındaki bağı göstermektedir. Bütün bunlar, tabiatındaki nedensellik ilkesine aykırıymış gibi görünse de sünnetullahın bir gereği ve kader planının bir parçası olarak muayyen bir yasa çerçevesinde gerçekleşmiş hadiselerdir ki Yüce Allah, bütün fiillerini hikmetle yapmaktadır ve varlık âleminde tesadüfe asla yer yoktur.

Ne var ki her yönüyle sınırlı olan insan, söz konusu sebepleri idrak edemediği zaman sonuçları da sünnetullahı aykırı gelişmeler olarak değerlendirebilmektedir. Oysa sebeplerin duyular vasıtasıyla idrak edilememiş olması, onları inkâr etmeye veya onların yokluğuna hükmetmeye zemin teşkil etmez. Nedensellik ilişkisi, maddi boyutta olabileceği gibi manevi boyutta da cereyan edebilmektedir. Hatta bazen maddi bir sebep manevi sonuca; bazen de manevi bir sebep, maddi sonuca vesile olabilmektedir. Nitekim herhangi bir sıkıntı, musibet veya felaketle karşılaşan birinin duygu ve düşüncelerinin değişmesi, maddi boyutta gerçek-

leşen bir olayın manevi sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Aynı şekilde kötü düşüncelerin sindirim sisteminde bozulmalara yol açması gibi manevi sebeplerin maddi sonuçlar doğurduğu da bilinen bir gerçektir. Bu gerçek, nedensellik ilkesinin sadece atomlardan müteşekkil maddi alanla sınırlı olmadığını açık bir göstergesidir. Diğer yandan nazarın (göz/bakış) madde ve eşya üzerinde tezahür eden olumlu ya da olumsuz sonuçları da bu kapsamda dikkat çekici örneklerdir.

Kabul edelim ki nedensellik ilkesinin sadece maddi boyutta cereyan ettiğini varsaydığımızda insan, hakikati anlama ve birçok hadiseyi izah etme noktasında kifayetsiz kalacaktır. Zira varoluş, sadece maddi bir gerçeklikten ibaret değil, madde ve mana dengesinde ortaya çıkan bir hakikattir. Varlığın her iki boyuta tekabül eden (görünen ve görünmeyen) yönleri bulunmaktadır. Üstelik görünmeyen (mana) tarafı, görünen (madde) tarafından daha büyük, daha derin ve daha giriftir. Maddi âlemdeki varlıkların insanda oluşturduğu esas karşılık da manadır. Mesela kendisi de madde ile mana bütünlüğü içinde var olan insan, atomlardan oluşan varlık âlemini madde boyutuyla duyumsayıp mana olarak algılamaktadır. Somut olan herhangi bir şeyin insanda oluşturduğu etki, maddeden ziyade manayla ilgilidir. Duyular vasıtasıyla muttali olunan maddi bir varlığa her insanın farklı manalar yükleyebilmesi bu yüzdendir.

Olaylar arasında sebep sonuç ilişkileri kurarken bilgi, tecrübe, gözlem, beklenti ve ideolojileri doğrultusunda hareket ettiğinden insan, çoğu zaman madde ile mana arasındaki derin denge-

yi gözden kaçırabilmektedir. Metafiziği reddederek maddeyi tek gerçeklik kabul eden ve her şeyin maddi sebeplerle izah edilebileceğini savunan materyalist anlayış, bunun açık bir örneğidir. Maddi sonuçların manevi (metafizik) sebebi olamayacağı iddiasıyla ortaya çıkan bu anlayış, aslında insanın fiziki âlemin ötesini idrak etme noktasındaki acziyetinin bir yansımasıdır.

Elbette insanın temel sorumluluğu, fiziki âlemdeki nedensellik ilkesi bağlamında sünnetullahı dikkate alarak üzerine düşeni yapmak ve yükümlülüklerini hakkıyla yerine getirmektir. Ancak, buna dayanarak varlığın ve yaşananların mana boyutunun ötelenmesi ve ihmal edilmesi de bir sorumluluk ihlalidir. Çünkü metafizik alandaki sebeplerin vuku bulmasında, iradesi dâhilinde insanın da rolü vardır. İşte tam da bu noktada Peygamberimizin "kulluğun özü" olarak ifade ettiği duanın önemi ortaya çıkmaktadır. Nitekim bütün sebepleri ve onlara bağlı olarak ortaya çıkan sonuçları yaratan Cenab-ı Hak, "Bana dua edin, duanıza icabet edeyim." (Mümin, 40/60) buyurmaktadır. Esasen bu ayet, nedensellik ilkesinin madde-mana dengesindeki tezahürünün de açık bir ifadesidir. Dolayısıyla dua, sünnetullahı değiştirme talebi değil, bilakis sünnetullahın kendisidir ve bizatihi sünnetullahı tutunmaktır. En güzel sonuca ulaşmak için sebeplerin üstündeki sebebe, Müsebbibü'l-esbâb'a yönelmektir. Bu yönüyle insanı sadece maddi sebeplere takılıp kalmaktan kurtaracak olan dua, aynı zamanda onu mananın huzur veren iklimine ulaştıracak eşsiz bir imkândır. ■

CUMHURİYET'İN İLANI

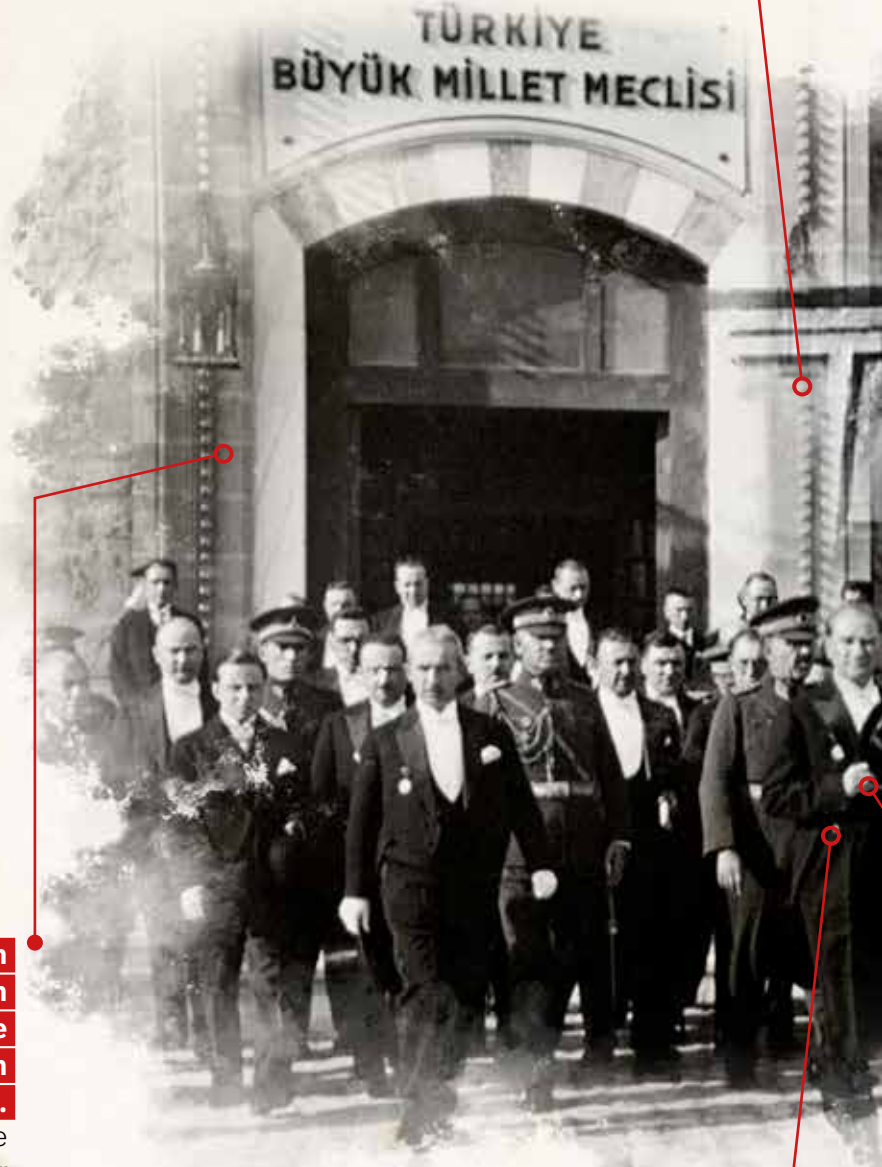
Alparslan AKÇA

İtilaf ve İttifak Devletleri arasında gerçekleşen ve sonuçları itibarıyla birçok ülkeyi derinden etkileyen I. Dünya Savaşı, Osmanlı'nın da içerisinde yer aldığı İttifak Devletleri'nin mağlubiyetiyle nihayete erdi. Kazanan tarafı dahi ziyadesiyle yıpratarak neticelenen bu harbi takip eden süreçte, bazı antlaşmalar imzalandı.

30 Ekim 1918'de İtilaf Devletleri ile Osmanlı arasında imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. maddesine istinaden Anadolu, yer yer işgal edilmeye başlandı.

Büyük savaşlardan ve ağır yenilgilerden yorgun çıkan devlet ve halk, çetin imtihanların içerisindeydi.

Önce 3 Kasım 1918'de Musul, İngilizler tarafından; sonrasında Türk'ün son ve anayurdu olan Anadolu'nun birçok yeri İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunanlılar tarafından işgal edildi.

Emir ve komuta ettiği orduları dağıtılınca İstanbul'a hareket eden Mustafa Kemal Paşa'nın, İstanbul Boğazı'nda demirleyen İtilaf donanmasının gemilerini gördüğünde yaverine söylediği söz, millî bir mukavemet ve yeni bir stratejinin habercisiydi:

"Geldikleri gibi giderler!"

Mustafa Kemal Paşa, milletin, kendi topraklarını ve haklarını yine kendisinin müdafaa etmesi gerektiğine inanıyordu ve vatan topraklarını düşman kuvvetlerinden kurtaracak olan millete, direniş hareketini başlatmak üzere Anadolu'ya yöneldi. Mustafa Kemal'in beraberindeki arkadaşlarıyla birlikte 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışı, sonrasında Amasya Tamimi, Erzurum ve Sivas Kongreleri, yaralı aslanın ayağa kalkması ve yaralarını yine kendisi sararak tarih sahnesindeki varoluş mücadelesine kaldığı yerden devam edebilmesi yolunda dönüm noktalarıdır.

Millî Mücadele kıvılcımını ilk ateşleyen bir diğer kırılma noktası da

Maraş'ta Sütçü İmam'ın, bir kadının başörtüsüne el uzatan Fransız'a attığı ilk kurşun olmuştu.

Böylece mücadele ve müdafaa ruhu zamanla bütün Anadolu'ya sirayet etmişti.

XIX. yüzyıldan itibaren imparatorlukların yıkılmasıyla ulus devletler kuruldu.

Küllerinden yeniden doğan Anadolu insanı da üstün bir millî birlik ve direniş örneği sergiledi.

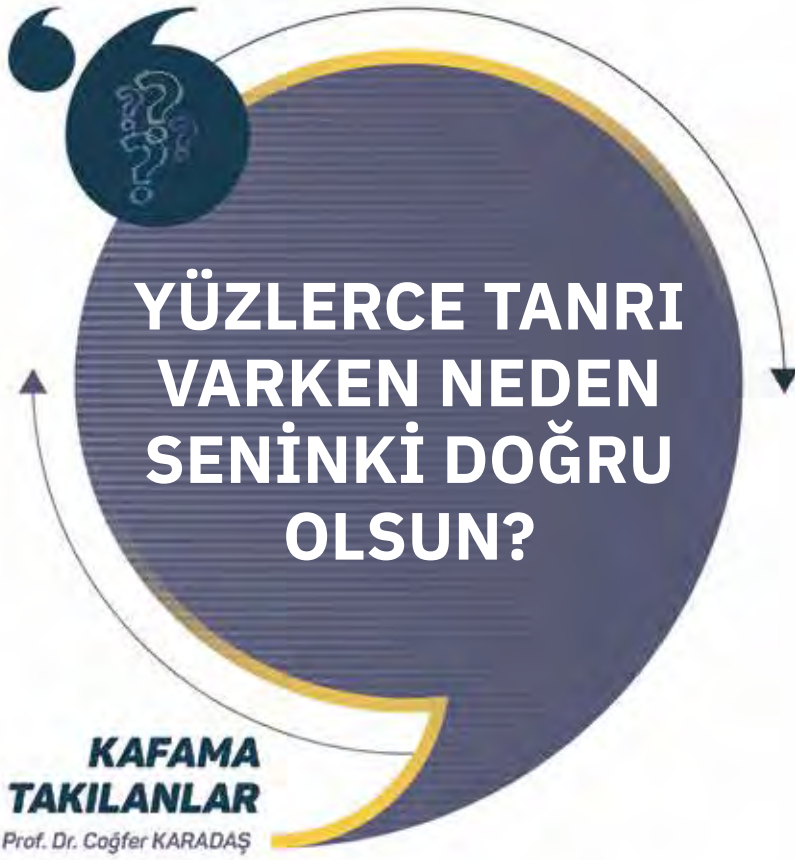
Savaş yılları, sancılı zamanlar, işgaller, yoksunluk ve yoksulluklara rağmen Çanakkale Zaferi, Millî Mücadele, Kurtuluş Savaşı ve nihayetinde yeniden diriliş:

Türkiye Cumhuriyeti.

23 Nisan 1920'de TBMM'nin kuruluşu,

akabinde verilen mücadeleler ve kazanılan cepheler, düşman işgalinden kurtarılan topraklar ve millî bir kuvvetle

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle Türk tarihinin önemli kırılma noktaları yaşanmış ve yeni bir medeniyet inşası başlamış oldu.

“Yüzlerce tanrı varken neden senin inandığın tanrı doğru olsun?” sorusuna nasıl cevap verilebilir?

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki soru kendi içinde iki ön yargı taşımaktadır: Birincisi yüzlerce tanrının olduğu, ikincisi ise inandığımız Tanrı'nın onlara eşdeğer olduğu. Öyleyse öncelikle bu iki ön yargıyı tartışmaya açmak gerekir.

Yüzlerce din varken yüzlerce tanrı olduğunu söylemek neden yanlış olsun?

Sizin sorunuzda da benzer şekilde ön yargı var. Yüzlerce din dediğinizin hepsi gerçek ve doğru din midir? Eğer bu dinleri gerçek kabul edersek iddia edilen tanrıları da gerçek kabul etmemiz gerekir. Bu soruyu soran, bir kere dinleri ve inançları çok iyi tanımıyor demektir. Dinleri incelemiş ve onların mahiyetini kavramış olsa her bir dinin, kendisini doğru, diğer dinleri yanlış

saydığını görür. Bunun anlamı hiçbir dindar birden fazla gerçek din ve kendi inandığından başka tanrı kabul etmez.

O zaman bu soru nereden çıkıyor?

Bu soru günümüz inançsız zihniyetinin bir ürünüdür. Onlara göre var olan bütün dinler ve inançlar eşittir. Böyle kabul etmezlerse kendi inançsızlıklarına yer ve gerekçe bulamazlar. Güya bütün dinleri ve tanrıları eşit sayarak hepsinin toptan reddedileceğini veya en azından dindarları şüpheye düşüreceklerini zannediyorlar. “Bütün tanrılar eşitse eşitler arasından birine inanmanın anlamı yoktur.” demeye getiriyorlar. Bununla dindarları anlamsızlığa, boşluğa ve agnostizme iteceklerini hesaplıyorlar. Ancak onlar böylesi mantığın bütün değerleri yok edeceğini göremiyorlar. Söz gelimi, sevdiğiniz birine, “Birçok sevgi vardır, senin sevginin gerçek olduğunu

nereden bileyim?” diye sorsanız, ilişkiyi o anda bitirmiş olursunuz. Çünkü bu yaklaşım, sevginin boşa çıkartılması ve sevdiğinizinize güvensizlik demektir.

İslam'ın bakışı nasıldır?

İslam ne bütün dinleri ne de onların inançlarını ve değerlerini tek bir kefeye koyar. İslam'ın yaklaşımı doğruya ve gerçeğe ulaşmaktır. Doğru ve gerçek neredeyse onu olduğu gibi kabul eder. Bunun için de hem dinleri hem de dinlerin esaslarını doğruluk açısından ayrı ayrı değerlendirmeye tabi tutar. Buna göre dinler temelde iki kategoriye ayrılır: İlahi kökenli dinler ve beşerî kaynaklı dinler.

Biz nasıl ayırt edebiliriz?

Tabii ki içeriklerine yani inanç, değer, ibadet ve uygulama ilkelerine bakarak. Eğer bir din, peygamber tarafından getirilmiş, tek tanrı inancını savunuyor ve ilkeleri vahye dayanıyorsa bu din ilahi kaynaklıdır. Aksine bir peygamber tarafından getirilmemiş, çoklu tanrı inancına sahip, ilkeleri de vahiyle değil, insanlar tarafından belirlenmiş esaslardan oluşuyorsa bu din beşerî dindir.

Bunu biraz açabilir misiniz?

İlahi dinde tek tanrı inancının yanında melek, kitap, peygamber ve ahiret inancı gibi temel inanç esasları bulunur. Daha da önemlisi bu dinin inanç ve uygulama ilkeleri Allah tarafından belirlenir. Yaratıcı, her türlü imkânla donatan, yaşama şartlarını oluşturan, rızık veren ve doğru yolu gösteren Allah'a karşı insandan şükranda bulunması, iyi, dürüst ve tutarlı bir hayat yaşaması beklenir. Bunu hiçbir dış tesir altında kalmadan, gönülden yapan mümin sayılır ve öte dünyada ödüllendirilir. Tam aksine Allah'a isyan eden, çevresine

zulmeden, bozgunculuk çıkarıcı ve kötülük peşinde koşan kişi bu dünyada kâfir sayılır, öte dünyada yargılanır ve cezaya çarptırılır. Bakıldığında bu özellikleri taşıyan dinler, bugün itibarıyla İslam, Yahudilik ve Hristiyanlıktır. Buna karşılık beşerî dinlerde tek tanrı inancı olmadığı gibi vahiy, melek, kitap, peygamberlik ve ahiret inancı gibi gerçek anlamda bir inanç bulunmaz. Melekler yerine ikincil tanrılar, peygamberler yerine büyücüler ve kâhinler bulunur.

Ama siz bununla İslam, Yahudilik ve Hristiyanlığı eşitlemiş oldunuz.

Eşitlemedim. Sadece kategorilerini belirledim yani onların ilahi kökenli (semavi) dinler kategorisinde olduklarını söyledim. Bu, hepsinin eşitlenmesi anlamına gelmez. İlahi kökenli olmak bakımından eşit olsalar bile inanç ve uygulamada bu yönü ne kadar koruduklarına bakmak gerekir. Bu noktadan her ilahi kökenli din, hak din anlamına gelmez. “Hak din, ilahi kaynaktan geldiği şekliyle hakiki varlığını koruyan ve devam ettiren dindir.” Peygamberin getirdiği yer ve zamanda neyse bu din, bugün de öyle olmalıdır. Bu özellikte tek din bugün itibarıyla İslam’dır. Ne yazık ki Yahudilik ve Hristiyanlık, insan müdahalesi sonucu bazı yönleri itibarıyla beşerî dinlere benzetilmiştir. Yahudiliğin bir millî dine dönüştürülmesi ile Hristiyanlığın teslis inancını taşıyor olması, bunun en çarpıcı örneğidir. Bu yüzden insanlar arasında Yahudi doğanlar ve doğmayanlar ayrımı yapılmakta ve böylece doğuştan üstünlük iddiası ortaya atılmaktadır. Bu da putperestlerdeki toplumsal ayrımcılığı ve ırkçılığı çağrıştırmaktadır. Hristiyanlarda ise insan ve

peygamber olan Hz. İsa’nın ve yaratılmış bir melek olan Ruhul-Kudüs’ün Tanrı veya Tanrı’nın bir uknumu kabul edilmesi, Allah’ın dışında başka tanrılar kabul edildiği görüntüsü vermektedir. Hâlbuki İslam’da Yüce Allah tek ve yegâne tanrıdır, bütün varlıklar yaratılmış olmak bakımından eşittir, farklılık Allah’ın verdiği imkânlarla göre ortaya çıkar. Akıl ve irade imkânı verilmiş olan insanlar da cinsiyetine, ailesine, kabilesine ve ırkına bakılmaksızın eşit kabul edilirler. Çünkü bu sayılanlar, kişilerin tercihi değildir. Bunlar Allah’ın takdiriyle belirlenmiş özellikler ve kategoriler olup üstünlük gerekçesi kılınmazlar, ancak ilahi takdir olduğu için kabullenilmesi ve saygı duyulması gerekir. Bir kimse kadın veya erkek cinsiyetinden, bir aileye ve ırka mensup olmasından dolayı asla küçük görülemez ve kınanamaz. Çünkü Allah katında herkes eşittir. Bir kimse cinsiyetine, ailesine, kabilesine, milletine ve coğrafyasına göre değil inancına, davranışlarına, ahlakına, iyilik ve dürüstlük yönündeki tercihlerine göre değerlendirilir.

İslam ne bakımdan gerçek dindir?

İslam iki bakımdan gerçek ilahi dindir: Birincisi, dinin peygamberi Hz. Muhammed’den (s.a.s.) bugüne sahih ve sağlam olarak gelmiştir; ikincisi ise inanç, ibadet, ahlak ve uygulamada çelişkiler barındırmamaktadır.

Gerçek din İslam olsa da Tanrı neden tek olsun?

Çünkü insan tek Tanrı’ya inanma doğallığındadır. Tutarlılık, adalet ve eşitlik bunu gerektirir. Soruya bakarsanız eğer inançsızlara göre de çok tanrı iddiası tutarsızlıktır. Onlar tutarlılığı bütün tanrıları yok sayarak sağlamaya çalışmaktalar ama insanın inan-

ma ihtiyacının ortadan kaldırılmayacağını bilmemekteler. Bu yüzden de sürekli değişen çelişkili inançlara evrilmektedirler. Yüzyıl önce evrenin öncesiz ve sonsuz olduğuna inanırlarken bugün evrendeki bozulmadan ve yok olma endişesinden bahsetmektedirler. Dinin vahiy yoluyla gelen ilkelerini reddederken değişen ve sürekli kendini yenileyen/yenilemesi gereken bilimsel verileri dondurarak inanç ilkelerine dönüştürmektedirler. Bu yüzden her bilimsel gelişmede inanç savrulmasına maruz kalmaktalar.

Allah’ın gerçek ve doğru tanrı olduğunu nasıl bilebiliriz?

Birincisi tarihî gerçekliği, ikincisi de insan aklı, duyuları ve duygularının verilerini dikkate alarak bilebiliriz. Tarihî gerçeklik olarak her dönemde insanlar bir tanrıya inanmışlardır. Geçmişe bakıldığında en eski dinlerin ilahi kaynaklı dinler oldukları görülür. Bu dinler birbirlerinin gerçekliklerini doğrularak peş peşe gelmişlerdir. Bu yüzden İslam, kendinden önceki ilahi dinleri tümüyle reddetmemiş, aksine onlardaki gerçekleri doğrulayan ve yanlışları düzelten son din olarak gelmiştir. Çünkü her ilahi din, Yüce Allah’ın vahyidir. İkinci açıdan bakıldığında ise her dönemde inanan sayısı inandırmaktan fazla olmuştur. Modern zamanlarda başlayan inançsızlık bile inançlara göre belirlenmiş bir kurgudur. Çünkü inançsızlar, dinlerin inanç ve değerlerini reddederken inanç oluşturmaktadırlar. Bütün bunlar ilahi dinin ve onun Tanrı’sının varlığını ve gerçekliğini göstermektedir. Sonuçta gerçek ilahi din İslam, tek ve gerçek Tanrı da Yüce Allah’tır. ■

SEYYİD KUTUB

KUR'AN HİZMETİNDE BİR ÖMÜR

Enbiya YILDIRIM

Allah'ın son kitabı bütün çağlara ve mekânlara hitap etmektedir. Nazil olduğu coğrafya Arabistan olsa bile seslendiği insanlar her yer ve zamanda yaşayanlardır. Allah, son elçisiyle gönderdiği son buyruğu vasıtasıyla beşeriyetin yaşamını ilahi nizama göre düzenlemesini istemiştir. Kitaba ve onu getiren elçisine iman edenlere düşen görev de Kur'an'ı rehber edinmeleridir. Bunu gerçekleştirmek için ise İslami ilimler alanında birikim sahibi olanlara büyük görev düşmekte ve her zamana ve coğrafyaya göre Kur'an'ı yeniden yorumlamaları, müminleri Kur'an'ın rehberliğine yönlentmeleri gerekmektedir. Böylece müminler onun buyruklarını daha iyi anlayabilecekler, daha güzel tatbik edecekler ve Kur'an'a olan sevgileri daha da artacaktır. Hiç şüphe yok ki Kur'an hizmeti, Kur'an'ı çağa göre yorumlamak denince akla ilk gelen isim büyük mütefekkir Seyyid Kutub'tur.

1906 yılında Mısır'ın Asyût ilinde doğdu. Ülkenin İngiliz sömürgeciliğinden kurtulması için çalışan el-Hizbu'l-Vatani'nin aktif bir üyesi olan babasının, onun şahsiyetinin oluşumundaki etkisi büyüktür. İlköğrenimini köyünde tamamlamasının ardından Kahire'de öğretmen okulundan mezun oldu. Sonra Kahire Üniversitesi Daru'l-Ulum Fakültesine kaydoldu. Öğrencilik döneminde edebiyatla meşgul oldu. Bu, onun meşhur edebiyatçı Abbas Mahmud el-Akkad'la tanışmasına vesile oldu. Ondan, oldukça etkilendi. Bu çabası yanında öğrenci hareketlerinde de aktif olarak yer aldı. Mezuniyetinin ardından altı yıl kadar ilkokul öğretmenliği yaptı ve eğitim sisteminin düzelmesi için reform tasarımları hazırladı. Eğitim sıralarından itibaren faaliyetlerinde yer aldığı siyasi partilerle ilişkisini 1945 yılında sonlandırdı.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da edebî konularla ilgilenmeye her zamanki gibi devam etti. Bunun yanında siyasi ve içtimai konularda çeşitli dergilerde yazılar yazmaya başladı. Son yazdığı dergi, hükûmeti rahatsız ettiğinden 1948'de kapatıldı. Parlayan yıldız ve eleştirel yaklaşımı nedeniyle belki düşünceleri değişir ve kendisini yeniler varsayımıyla eğitim alanında araştırmalar yapmak üzere bir heyetle birlikte ABD'ye gönderildi. Kutub, Amerika'yı içeriden tanımak açısından üzerine düşeni fazlasıyla yaptı. Hem eğitim kurumlarında hem de sokaklarda incelemelerde bulundu. Bu amaçla ülke içinde geziler yaptı. Dönüşte İngiltere, İsviçre ve İtalya'ya da uğrayarak görgü ve birikimini artırdı. Lakin ters giden bir şey vardı. Değişmesi amacıyla yurt dışına gönderilen Kutub, tam tersine Batı sisteminin en sert muhaliflerinden biri olarak dönüyordu. Bu durumu nedeniyle Millî Eğitim Bakanlığında sık sık görev yeri değiştirildi. O da buna katlanmanın anlamsızlığı nedeniyle 1952'de istifa etti.

1952'deki askerî darbe öncesinde Hür Subaylar Hareketindeki Cemal Abdunnasır ve arkadaşlarıyla yakın ilişki içinde oldu. Bunu vesile ederek yakınlık duyduğu İhvan-ı Müslimin ile bu hareketi birbirine yaklaştırmaya çalıştı. Amacı, hareketi İslamileştirmektir. Darbe sonrasında oluşturulan siyasi komite Hey'etu't-Tahrir'de de Abdunnasır'ın bir müddet yardımcılığını yaptı. Lakin Abdunnasır, İhvan'ın kapatılıp Hey'etu't-Tahrir'e katılmasını isteyince iki taraf

arasında anlaşmazlık çıktı. Kutub, iki tarafın arasını bulmaya çalışsa da başarılı olamadı. O da tercihini İhvan'dan yana kullanıp teşkilata üye oldu. 1954'te muhalif hareket olarak kabul edilen İhvan kapatılınca hareketin önde gelenleriyle birlikte tutuklandı ancak ülke çapındaki protestolar nedeniyle hepsi serbest bırakıldı. O da kapatılmış olan İhvan'ın gazetesini tekrar neşretmeye başladı ancak sansür nedeniyle bu sefer kendisi kapattı.

1954'te Abdunnasır'a düzenlenen ve daha sonraları senaryo olduğu anlaşılan başarısız suikast girişiminin ardından İhvan suçlandı. Kutub, bir grup üyeye birlikte tutuklandı ve on beş yıl hapse mahkûm edildi. Bu süreçte tefsiri üzerinde çalışmayı sürdürdü. On yıl içerisinde kaldıktan sonra sağlığı iyice bozuldu. Irak devlet başkanı Abdusselam Arif'in girişimiyle 1964'te sağlık gerekçesiyle tahliye edildi. Çıktıktan sonra faaliyetlerine kaldığı yerden devam ederek *Yoldaki İşaretler* kitabını yazması, İhvan'ı tekrar canlandırmaya çalışması ile hükûmet karşıtı çabaları nedeniyle bir grup arkadaşıyla birlikte 1965'te kardeşi Muhammed Kutub'un ardından yeniden tutuklandı. Askerî mahkemede uzun süren yargılama sonrasında bazı arkadaşları değişik cezalara çarptırılırken kendisine ve altı kişiye idam cezası verildi. Karar üzerine ülke içinde ve dışında protestolar başladıysa da fayda etmedi. Rivayete göre idam öncesi kendisine af dilemesi teklifi sunuldu, o ise şöyle dedi: "Eğer idamı hak etmiş olarak Hakk'ın emri ile mahkûm edilmişsem buna itiraz etmek

haksızlıktır. Eğer batılın zulmü nedeniyle mahkûm edilmişsem batıldan merhamet dileyecek kadar alçalmam." İnfaz 1966 yılında gerçekleştirildi. Mezarının nerede olduğu hâlâ bilinmemektedir. Yusuf Karadavi, onun idam edilmesini şöyle yorumlamıştır: "Gerçek şu ki Seyyid Kutub ve teşkilatı, işledikleri 'tehlikeli eylemler' nedeniyle yargılanmadı. Her ikisi de benimsediği veya insanları davet ettiği 'tehlikeli fikirler' nedeniyle yargılandı."

Eserleri

Seyyid Kutub'un idam edilmesindeki temel gaye onun ortadan kaldırılması, halkın onu unutmaması ve İhvan'ın yok edilmesiydi. Lakin tam tersi oldu. Katledilmesi, kitaplarının ülke içi bir yana dünyanın her tarafına yayılmasına neden oldu. İdamla susturulmak istenirken ölmüş de olsa sesi daha gür çıktı.

Kutub'un, tasvir başta olmak üzere edebî anlatıma yer verdiğinden ötürü yazdıklarını okumak insanı yormaz. Otuz yedi eseri vardır. Bunları edebî, roman ve dinî olmak üzere üç ana grupta tasnif etmek mümkündür. Öne çıkanlar şunlardır:

1. Fî Zülâli'l-Kur'an: İmam Gazalî'nin eserlerinden çokça yararlandığı bu eser içtimai-edebî tefsirlerin en ilgi çekenidir. Kutub'un duygu ve düşünceleriyle pratik tecrübelerini yansıttığı yeni bir yorum özelliği taşımaktadır. Geçmiş ulemanın ayetler çerçevesindeki yorumlarını yoğunluklu olarak aktarmak yerine güzel tasvirlerle, Kur'an'ın kendisinden yola çıkarak yeni ve ideal bir insan, hayat, toplum

ve insanlık modeli oluşturma gayesini taşır. Bunu yaparken de Müslümanların ilkelerinden taviz verme pahasına yenilikler peşinde koşmaz, aykırı şeyler söyleme amacı gütmaz. Onun için Kur'an, bütün insanlık için doğru rehberdir ve bireylerin bütün davranışlarını yönlendirecek tek geçerli kaynaktır. Bu nedenle tefsirinde, zamanın sorunlarına Kur'an ışığında cevaplar arar. İnsanların ilgisini son ilahi mesajın metnine çekmeye çalışır. Kur'an'ın sadece kıraat edilmesiyle yetinilmesinin ötesine geçerek rehber olarak da benimsenmesi için gayret eder. Çünkü Kur'an ile müminler arasında bir uçurum bulunmaktadır ve bunu kaldırmak gerekmektedir.

Onun bu muazzam tefsirindeki amaçlarını şu şekilde maddeleştirebiliriz: **a)** Allah'ın halifesi olan insana bu görevini hatırlatmak. **b)** Kur'an'ın ilkelerini öğretmek. **c)** Kur'an'a dayalı adaletli ve ahlaklı bir toplum vücuda getirmek. **d)** Uygulama ve inanç açısından İslami sistemin temellerini ortaya koymak ve yaşanmasını sağlamak. **e)** Materyalist düşüncenin yanlışlığını ortaya koymak.

2.Yoldaki İşaretler: Tefsirinden derlemeyle yazdığı bir kitaptır. Cahiliye düzeni ile İslam nizamı arasındaki ayrımı ortaya koymakta, değişimi talep etmekte ve cihadı öne çıkarmaktadır.

3.İslam'da Sosyal Adalet.

İki temel kaynak

Kur'an'ı asli ve değişmez dayanağımız olarak gören Kutub, başta tefsiri olmak üzere tüm çalışmalarını Kur'an üzerine

inşa eder. Bu arada sünnetin ehemmiyetini de öne çıkarır ve hadislere çok müracaat eder. Ona göre şer'i delillerin çok özel bir değeri vardır ve Hz. Peygamber'in sözlü ve fiilî uygulamaları son kitabın pratiğe yansımalarıdır. Beraberindeki sahabe bu örnekliliği çok iyi benimsemişlerdir. Lakin sonraki nesiller Kur'an'ı bırakıp Yunan felsefesi, İran mitolojisi, Yahudi folkloru ve Hristiyan mitolojisi gibi yabancı unsurları kendilerine kaynak almışlar, Kur'an ve Hz. Peygamber ile aralarına mesafe koymuşlardır. Bu dağınıklık ve özden uzaklaşma, Kur'an nesillerinin ortaya çıkmasını engellemiştir. Bu problemin çözümü için sert olmayan bir Selefilik yaklaşımı benimseyen Kutub, Kur'an ve sünnete dönmeyi, ilk dönem Müslümanlarının din anlayışları ile uygulamalarını rehber edinmeyi öne çıkarmıştır.

Burada şunu da hatırlatmak gerekmektedir: O, hadisleri Kur'an'dan sonra ikinci referans olarak kullanmakla birlikte rivayetler hususunda titizdir. Şu sözleri bunun yansımasıdır: "Kur'an'da geçen Kürsî ve Arş terimlerini açıklayıcı ve anlamlarını belirleyici sahih hadislerle rastlamış değilim. Bundan dolayı bu kavramlar üzerinde söylediklerimden daha geniş açıklamalara girişmemeyi tercih ediyorum."

İnsanı İslam'ın istediği kıvama getirmek

Ümmetçi bir yaklaşımı benimsemiş olan ideolog Kutub'un temel gayesi, İngiliz sömürgeciliği ve Batı'nın etkisiyle yozlaşmış olan Müslümanları bilinçlendirmek, imanlarını

ve pratiklerini güçlendirmek, hayat nizamı İslam'a hazırlamaktı. Söylemi şiddetten ve dışlayıcılıktan tamamen uzaktı ve yöntem olarak tebliği, insan kazanmayı benimsemişti. Bundan dolayı ötekileştirmeyen, tatlı bir dil kullanmıştır. Dinî hassasiyeti olanlara da bu bakış açısını kazandırmaya çalışmış ve şöyle demiştir: "Özümüzde dürüst olduğumuz zaman başkalarının da birçok meziyetleri olduğunu görürüz. Hiçbir insanın güzel, övgüye lâyık olacak meziyetleri olmaması mümkün değildir. Ama biz, ancak kendi ruhumuzda sevgi tohumlarını yetiştirdiğimiz zaman, insanların ruhlarının derinliğindeki bu sevgi unsurlarını yakalayabiliriz."

Onun insana öncelikle kazandırmaya çalıştığı esas, tevhid inancıdır. Çünkü tevhid, İslam düşüncesinin temelidir ve yeryüzündeki diğer itikadi ve felsefi düşünce sistemlerinden bu yönüyle ayrılır. Dolayısıyla akide en temel konudur ve sağlıklı bir şekilde inşa edilmelidir.

Onun Müslümanlara kazandırmaya çalıştığı bir diğer önemli husus da kader teslimiyetçiliğidir. Kul şunu unutmamalıdır: Her şeyin yeri, zamanı, miktarı, şartları, sebep ve sonuçları takdir edilmiştir. Tesadüf diye bir şey yoktur. Kâinata anlamsız hiçbir şey mevcut değildir. İnsanın alıp verdiği her nefes bir kadere bağlıdır. Bununla beraber insan zaten kader içerisinde tecelli eden görevini yerine getirecek ama sonuçlarını isyan etmeden kabullenecektir. Kutub bu yaklaşımıyla müminleri hem gayretli olmaya hem de yeis ve yılgınlığa düşmemeye,

zorluklar karşısında kahretmeye davet etmektedir.

Mezhepleri önemsemek

Ümmeti kucaklayan bir yaklaşım benimsemiş olan Kutub, muazzam tefsirinde ahkâm ayetlerini tefsir ederken mezheplerin görüşlerini zikreder. Bunu yaparken belli bir mezheple kendisini kayıtlılandırılmaz, sadece bir mezhebe yer vermez. Bununla birlikte ele aldığı konularda görüşleri serdederken kuvvetli bulduğu görüşleri benimsediği de olur. Bunun yanında bazen de mezheplerin dışında farklı görüşlere yönelir.

Akılda kalması gereken

Kendisinden sonra yeryüzündeki pek çok İslami harekete ilham kaynağı olan Seyyid Kutub, "Hayat yılların sayısı değil, hissedilen duyguların sayısıdır. Çünkü hayat, insanın hayata dair hissettiklerinden başka bir şey değildir." diyerek yaşama değer katan şeyin değerler olduğunu dile getirmiştir. "Sözlerimiz mumdan yapılan cansız gelinler gibidir. Onlar uğruna öldüğümüz zaman, işte o vakit ruh kazanacaklar, hayat bulacaklar." demesi de bundandır. Yusuf Karadavi merhum onu şöyle tanımlamaktadır: "Seyyid Kutub'un büyük bir Müslüman, büyük bir hatip, yetenekli bir yazar ve seçkin bir düşünür olduğundan, dinini her türlü lekeden arındırmış, yüzünü yalnızca Allah'a teslim etmiş bir insan olduğundan, hiçbir adil araştırmacının ve kıymet takdir eden gözlemcinin şüphesi yoktur. Namazlarını, ibadetlerini, hayatını ve ölümünü Âlemlerin Rabbi, ortağı olmayan Allah'a has kılmıştır." ■

İÇEDÖNÜK MÜYÜM YOKSA SOSYAL FOBİM Mİ VAR?

Sosyal anksiyete bozukluğu, diğer adıyla sosyal fobi, sosyal ortamlarda başkaları tarafından kişinin kendisini izlediği ve yargılandığına dair korku ile karakterize olan bir tür zihinsel sağlık durumudur. Sosyal fobisi olan kişiler diğerleri tarafından negatif algılandıklarını hissedip şiddetli bir kaygı yaşarlar. Bu kaygı durumu sosyal hayata dair davranışları ve kararları etkilemektedir. Sadece davranışları etkilemesi ile değil, somatik belirtileri ile bireyin günlük yaşamını önemli ölçüde olumsuz etkileyen bir durumdur.

Eğer siz de bu belirtileri taşıyorsanız ya da yakınlarınızda bu belirtileri taşıyan birileri varsa sosyal anksiyete bozukluğundan şüphelenilebilir. Mental bozuklukların tanınmasında kullanılan DSM-5 (*Mental Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı*) kriterlerine göre sosyal fobi belirtileri esas alınır. Kişinin olumsuz olarak değerlendirilebilecek davranışlardan kaçınması, toplum içinde kaygı duyduğunu belli etmekten kaçınması, hissedilen kaygının ve stresin yaşamı ve iş hayatını etkilemesi, söz konusu olan ortamlarda topluluk önünde konuşmayı tercih etmemesi, göz temasından kaçınması, özellikle performans isteyen durumlarda kaygılanması gibi belirtilerin, sürekli ve en az altı ay sürmesi durumunda kişiye sosyal fobi tanısı konulur.

Sosyal fobi yaşayan kişilerde bazı fiziksel semptomlar görülebilir. Sosyal ortamlara girildiğinde, sosyal etkileşim sırasında ya da kalabalık önünde yapılan konuşmalar-

da yüzde kızarma, nabız hızlanması, titreme, terleme, mide bulantısı, baş dönmesi, kaslarda gerginlik, göz temasından kaçınmak ve zor nefes almak bu semptomlar arasında yer alır. Güçsüzlük ve yetersizlik hissi, fiziksel olarak çirkinlik ve beğenilmeme algısı, verilen sevgiyi hak etmediğini hissetme, güzel söz ve iltifatların gerçek olmadığını hatta birer avutma olduğunu düşünme, hata yapmaktan çekinme ve mükemmel olma isteği, sürekli kaygı hâli ve bunu saklama gerginliği, toplumun sürekli beğenisini kazanma arzusu... Tüm bu bilişsel çarpıtmalar da sosyal fobi yaşayan kişilerin zihinsel dünyasına birer örnektir.

Çocukluk dönemlerinde aşağılanma, reddedilme, düzenli olarak eleştirilme veya zorbalık gibi olumsuz deneyimler yaşayan kişilerin sosyal fobi geliştirme yatkınlığının daha fazla olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca cinsel istismar, travma ve aile içindeki çatışma ortamları da sosyal anksiyete bozukluğu ile ilişkilendirilebilir. Sosyal fobisi olan ebeveyn veya bakım veren ile büyümek de çocuğun ebeveyni ile paralel bir duygu ve düşünce dünyası oluşturmaya neden olabilmektedir. Bu nedenle sosyal öğrenme teorisine göre çocukların, ebeveynlerinden de anksiyetenin her türüsünü öğrenerek alabilme ihtimali vardır. İçedönük mizacın da ilişkisi olmakla birlikte sosyal fobisi olan çoğu kişi bu durumun bir mizaç özelliği olduğunu zannedip tedavi ve çözüm arayışına girmemektedir. Oysaki bir alışveriş mağazasındaki kasiyer ile konuşamayacak derecede kaygı yaşamaya ya da iş yerinde mesai arkadaşları ile

iletişime geçerken ellerin titremesi ve terleme, içedönük mizacın çok ötesinde tedavi gerektiren bir durumdur.

Sosyal anksiyete bozukluğu tedavi edilebilir bir rahatsızlıktır. İlaç tedavisi ve psikoterapinin sosyal fobiye iyi geldiği klinik çalışmalarda gözlemlenmektedir. Terapi ekollerinin özellikle Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT) ekolünün sosyal fobiye iyi geldiğine dair pek çok çalışma mevcuttur. Bu terapi yaklaşımında, danışana sosyal fobisini azaltacak maruz bırakma yöntemi uygulanır. Sosyal fobi yaşayan danışan, minik adımlarla kaygılandığı durumlara maruz bırakılır. Ev ödevleri ile de bu süreç desteklenir. Eş zamanlı olarak konuşma terapisi ile zihnindeki yanlış kök inançların fark edilmesini ve yerine doğru şemanın yerleşmesini sağlar. İlaç tedavisinde muhakkak bir psikiyatri uzmanına; psikoterapi desteğinde ise muhakkak psikoloji bölümü mezunu olan bir uzmana gitmek gereklidir. Merdiven altı, kulaktan kulağa yayılan ilaçlar ve meslekler, bu durumu daha derin bir yara hâline getirebilir.

Unutulmamalıdır ki sosyal fobi, kişinin kendini kabule geçmesi, gölge ve aydınlık yanlarını tüm çıplaklığı ile kabul etmesi durumunda azalır. Kendi merkezinde olamayan kişi, başkalarının düşünce ve davranışlarını merkeze almış demektir ve her an başkalarının gözüyle kendisini ve dünyayı değerlendirir. Bu açıdan bakınca sosyal fobisi olan kişilerin hatalara, acıya, dışlanmaya, yalnız kalmaya, başkalarının olumsuz düşüncelerine karşı tolerans

eşiğini yukarılara çıkarması en güzel hamle olacaktır.

Okuduğunuz bu metinde kendinizden bir parça buldu iseniz kaygınızın artacağı zor anlarda okumak için kendinize hatırlatıcı bir yazı yazmanızı tavsiye ederim. Bu tatlı bir mesaj olabileceği gibi motive edici bir söz ya da bir emoji dahi olabilir. En güzel notu yine siz kendinize hazırlayabilirsiniz. Bir diğer önerim de kaygılandığınız durumlara dair minik, sizi zorlamayacak hamlelerde bulunmanız. Mesela tek başına dolmuşa binmek ya da apartmandaki birisine selam vermek gibi. Üzerine yavaşça gittikçe endişelerinizin azaldığını göreceksiniz. Bunun için bazı tavsiyelerim olacak:

Kendini ve diğerlerini, tüm eksiklikleri, hataları ve defolarıyla kabul etmek...

Başkaları ile aynı hiyerarşik zeminde, ne daha yukarıda ne daha aşağıda (herkes benim kadar kusurlu ve eksik, benim kadar biricik ve değerli) olduğumuzu bilmek...

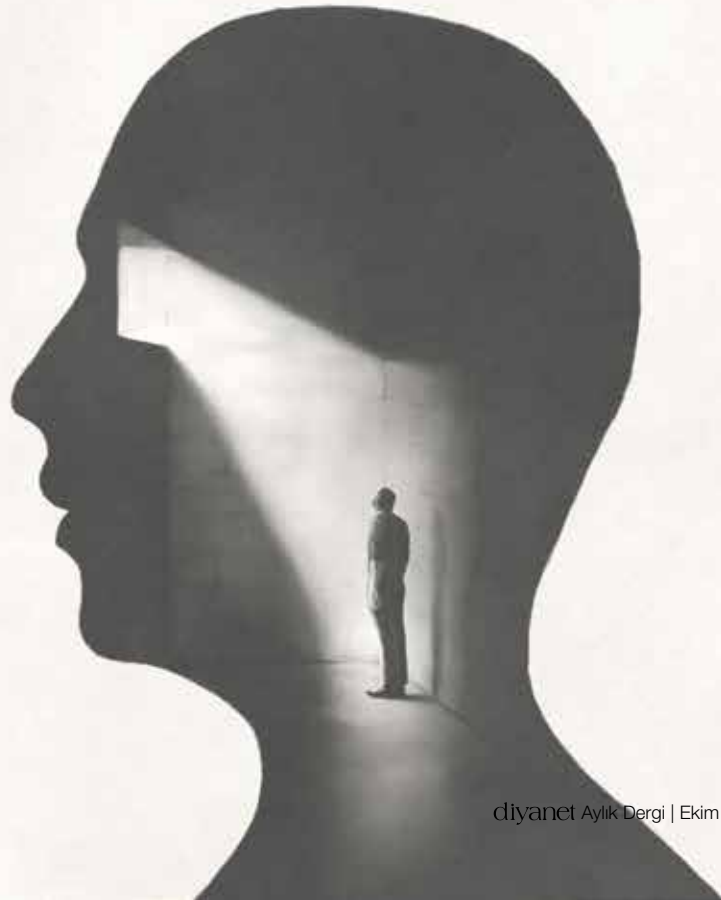
Kusursuzca kusurlu (perfectly imperfect) olma cesareti gösterebilmek...

Ne kendimizle ne de başkaları ile olan ilişkilerimizde mükemmel beklemek...

Başkalarının düşüncelerine değil kendi merkezimize geri dönmek, kendi özerk bakış açımıza ve duygularımıza sahip çıkmak...

Evet, bunların hepsi zor ama bir farkındalıkla ve pratikle geliştirilebilecek beceriler.

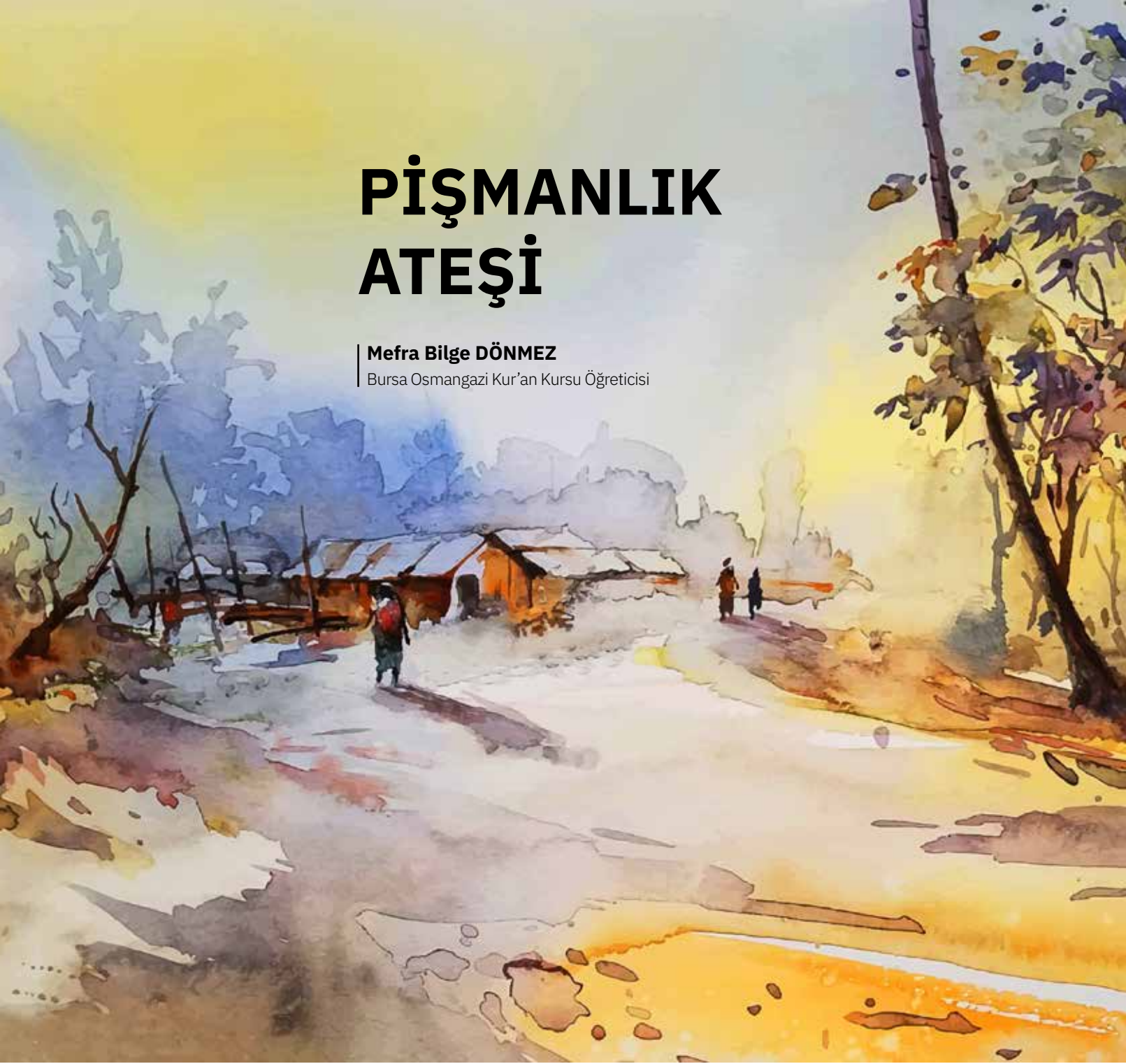
Carl Rogers'ın sözüyle bitirelim: "İlginç olan şudur ki değişim ancak kendimi, olduğum hâlimle kabul ettiğimde mümkün." ■

PİŞMANLIK ATEŞİ

| Mefra Bilge DÖNMEZ

| Bursa Osmangazi Kur'an Kursu Öğreticisi

Ilık bir bahar sabahıydı. Kışın kuruyan dalların yeşerdiği, meyve ağaçlarının gelin gibi süsleniği bir mevsimdi. İnsanın yüreğine huzurserpiştiren bu muhteşem manzaranın verdiği saadete, yüklendiğim mukaddes vazifenin de katkısı büyüktü. Tıpkı baharın çiçekleri gibi insanların gönüllerinde iman ve

Kur'an çiçekleri açmasına vesile olmanın verdiği mutluluğu taşıyordum yüreğimde. Baharın müjdecisi kırlangıçların, insanın içine neşe serpen şakıyışları gibi Kur'an sedaları geliyordu sınıftan. Farklı bir heyecan vardı yüreğimde. Yaşadığım o an benim için çok kıymetliydi. Meslek hayatımın ilk günleri, bir öğretmenin as-

la unutulmayan ilk öğrencileri, ilk eğitim öğretim yeriymiş olduklarım. Yaşanmışlar, yaşananlar ve yaşanacaklar... Hepsi hayatım için ders kitabı mahiyetindeydi. Yıllarca öğrendiğimiz teorik bilgilerin pratiğe dönüştüğü, manaya kavuştuğu, âdeta cisim bulunduğu yerdin sınıfımız.

O gün kursumda, öğrencilerimle bereketli ve verimli saatler geçirip eve döndüm. Yaratılış gayemize muvafık hareket etmenin huzuru vardı yüreğimde. Kendi âlemimin penceresinden bakınca bütün dünyayı şevk ve neşe ile saadet çiçekleri açarken görüyor, öyle tahayyül ediyordum.

Eve yeni girmiştim ki kapının çalındığını duydum belli belirsiz. Çelimsiz, cılız bir elin nahif bir dokunuşuydu sanki... Kapıyı açmamla birlikte etkileyici bir dehlizin içinde buluverdi ruhum kendini. Bir görüntü bu kadar tesir altına alabilir miydi benliğimi? Karşımda doksanına merdiven dayamış bir ihtiyar duruyordu. Her yaşanmışlığın bir iz bıraktığı yüzü, çorak bir toprağa dönmüştü âdeta. Çukurlaşmış gözleri sık sık derinlere dalıyordu. Bakışları ise bir asra yakın ömrün keder hamalıydı sanki. Taşdığı yük ağır geliyordu ki o gözlere, yükünü hafifletme çabasıyla akıtmaya başlamıştı yaşlarını. Gördüğüm manzara beni sarsmıştı. Bükülmüş beli, sırtında yılların yükünü taşımaktan belirginleşmiş kamburu ve en önemlisi ruhunda taşıdığı ağırlıkları her hâli ile hissettiren, insanın içini titreten bir duruşu vardı. Şaşkınlığımı bir nebze olsun atabilmişim ki selamsız sabahsız, sabırsızlıkla, “Girebilir miyim?” dedi. Hemen buyur ettim içeri. Derdi, ayaküstü konuşmayı kaldıramayacak kadar büyüktü belli ki.

Konuşsa dizlerinin üzerine yığılıverecekti mevzunun ağırlığından. Evet, gözlerinde acı vardı lakin konuşmaya başlayınca anladım ki içindeki büyük acının sadece küçük bir yansımasıydı gözlerindeki keder. Ve ağzından dökülen sözler, bir hançer gibi saplanmıştı kalbime. “Ben” dedi... “Anne ve babamdan davacıyım, bana namaz kılmayı

öğretmedikleri için, bir süre bile ezberletmedikleri, bana dinimden bahsetmedikleri için, mahşerde iki elim yakalarında olacak.” Her bir cümle o kadar içten, o kadar sarsıcıydı ki söyleyecek söz bulmakta zorlanmışım. Sınava hazırlıksız giren bir öğrencinin kederi, seyahate azıksız çıkan yolcunun nedameti, deveye kulak misaliydi. Onun ele mi bambaska, onun pişmanlığı çok derindi. Hayatını boş yere heba etmenin, bir vakit namazı olmadan hayatının sona ermesinin, ahirete azıksız gitmenin, ölüm hakikati ile yüzleşmenin acısı öyle yakıyordu ki kalbini, belki farkında bile değildi lakin çok ama çok acı konuşuyordu. Anne babasını rahmetle, hayırla yâd eden bir evlat olmanın aksine, şekva ile hiddet ile anışına şahit olan yüreğim, öyle daralmıştı ki dilim lâl kesilmişti karşısında. Ne söyleyeceğimi bilemez hâlde bakakalmışım. Nihayet kendimi toplayıp bir gayretle konuşmaya başladım.

Onun bu serzenişine mukabil doğru cümleler kurabildim mi? Orası meçhul. Lakin bir teselli, bir ümit, bir kurtuluş, bir affoluş müjdesi vermek için azami gayret göstermişim. Oysa sözlerim hedefine varamayan bir ok gibi boşlukta kayboluyordu hiç söylenmemişçesine... Anlattıklarımı işitmekten aciz kulaklar, idrak etmekten yoksun, ferasetini kaybetmiş bir zihin, ferî kaçmış buğulu gözler, ihtiyar bir ruh ve yıpranmış bir beden duruyordu karşımda ve sürekli aynı şeyleri tekrar-

lıyordu: “Anne ve babamdan davacıyım. Bana namaz kılmaıyı öğretmedikleri için, bana bir sure bile ezberletmedikleri, bana dinimden bahsetmedikleri için.”

Nedamet ve nefretin cisme bürünmüş hâliydi karşımda duran. “Sen hiç pişmanlık denen ateşini gördün mü?” deseler bana, çekinmeden “gördüm” derim o gün yaşadığım bu ibret verici hadiseden sonra. O esnada Abese suresinin ayetleri yankılandı sanki kulaklarımda: “Kişinin kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçacağı gün kulakları sağır edencesine şiddetli ses geldiği vakit, işte o gün, onlardan herkesin kendini meşgul edecek bir işi vardır.” (Abese, 80/33-36.)

Yaşlı teyzenin üzerinde pişmanlık ateşine ilaveten tarifi imkânsız bir panik, bir tedirginlik vardı. Elimden geldiğince sakinleştirmeye çalıştım onu. Allah’ın merhametinden, hâlâ hayatta olduğumuz için fırsatlarımızdan bahsettim Kaybettiği oyuncağı tekrar eline verilmiş masum bir çocuk kesilmişti şimdi karşımda. Arada içini çekse de küçük ümit pırıltıları belirmişti bu kez o gözlerinde. Bütün dikkatiyle anlattıklarına odaklanmıştı. Yıllardır mesafeli durduğu dinini öğrenmek, söylediklerimi kavrayabilmek için çırpınıyordu. Anladığım kadarıyla benim yanıma gelmeden kendince bazı çareler aramıştı. Mesela elinde tespih vardı. Can simidi gibi sımsıkı sarılmıştı o tespihe parmakla-

rı. Belli ki bir an olsun yanından ayırmıyordu. Beni dinlerken bile ara sıra dilinin kıpırdadığını görüyordum. Çok acelem var benim, der gibiydi. Ruhuyla beraber, yılların telafisi için çırpınıyordu ihtiyar elleri. Uzun uzun konuştuk o gün. Elhamdülillah ki yüreğine bir nebze olsun su serpilmiş ve teskin olmuş olarak ayrıldı yanımdan.

Yaşlı teyzenin yürümesini güçleştiren bükülmüş beli ve perişan hâli her gün kursu ta eğitim görmesine müsaade etmiyordu. Bir ümit, bir kurtuluş kapısı olarak gördüğü kasabanın yeni Kur’an kursu hocasına gelmek için de nasıl gayret göstermişti kim bilir? İşte bu yüzden ahiretine hazırlık derslerine evinde devam etmeliydi. İlk fırsatta tekrar evine gittim ve onun için aldığım kasetçalar ve kasetleri teslim ettim. Günümüz teknolojilerinden istifade etmesi mümkün olmadığından, bizim için nostaljik lakin onun aşinası olduğu bir yardımcı temin etmiştim kendisine. Artık evinde bir muallim vardı. Ayet ve surelerin talim kasetlerini dinliyor, ihlas ve samimiyetle tüm gününü ahiret yoldaşları ile geçiriyordu. Evinden gece gündüz Kur’an sesleri geliyordu.

Bu hadise ile bir kıyamet sahenesine ölmeden şahitlik eden gözlerim, belki de hayatının en büyük dersini almıştı. Hem kendim hem vazifeli olduğum hayatlar için bir saniye bile kaybetmeden gayret etmenin önemini farkına varmıştım ben o gün. Ardından beli bü-

külmüş o ihtiyarı, Rabbimizin rahmetine emanet ettim ve tüm kalbimle dedim ki: “Allah’ım! Sen affediciisin. Affedersin, affetmeyi çok seversin. Hissettiği pişmanlık ateşini günahlarına kefareteyle.” ■

Yaşlı teyzenin üzerinde pişmanlık ateşine ilaveten tarifi imkânsız bir panik, bir tedirginlik vardı. Elimden geldiğince sakinleştirmeye çalıştım onu. Allah’ın merhametinden, hâlâ hayatta olduğumuz için fırsatlarımızdan bahsettim.

NURİ PAKDİL

Mustafa Mirza DEMİR |

Kudüs Şairi, “klas duruş” tanımının cisim bulmuş hâli, ümmetin vicdanı, keskin ve feraset sahibi bir kalem, Batılılaşma ve yabancılaşmaya karşı yerliliğin savunucusu bir münevver, muhalif ve entelektüel bir kimlik, inandığı gibi yaşayan ve yaşamadığını yazmayan adam... Bütün bu evsafı ziyadesiyle haiz düşünce ve eylem adamı Nuri Pakdil, 18 Ekim 2019 Cuma günü Hakk’a yürüdü. Ankara’da ebediyete irtihal eden üstadın cenazesi Taceddin Sultan Camii’nin haziresine defnedildi.

Nuri Pakdil merhumun entelektüel ve sanatçı kişiliğinin, hayatının ve yaşadığı dönemin, fikir ve inanç dünyasının okurlarca tanınması ve bilinmesi amacıyla kolektif olarak hazırlanan *Nuri Pakdil*, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları arasında yerini aldı.

Ömrünü etrafında hale olan herkesi bilinçlendirmeye ve yüreklendirmeye adanmış Nuri Pakdil’in münevver kişiliğine ışık tutan kitabın bazı başlıkları şunlar: Duran Boz’un kaleminden, “Nuri Pakdil’in İçine Doğduğu Aile, Çevre, Okul Ortamı ve Düşüncesinin, Kişiliğinin Oluşumu”; Necip Evlice’nin kaleminden, “Nuri Pakdil ve Kudüs Düşüncesi”; Alâattin Karaca’nın kaleminden, “Nuri Pakdil’in Denemeleri ve Türk Fikir Hayatındaki Yeri”; Âtîf Bedir’in kaleminden, “Bir Dergi Olarak Nuri Pakdil”; Vefa Taşdelen’in kaleminden, “Varoluş Felsefeleri Işığında Umudun Metafizigi”; Ali Göçer’in kaleminden, “Nuri Pakdil’de Bütüncül Bakış”; Rûveyda Durmaz Kılıç’ın kaleminden, “Nuri Pakdil’in Medeniyet Düşüncesinde Batılılaşma Kavramı” ve Murat Turna’nın kaleminden, “Şiir Vadisinde Nuri Pakdil” ... İki yüz altmış sayfa ve on üç yazıdan oluşan eserin sonunda kapsamlı bir kaynakçaya da yer verilmiş. Üstadın hayatını, şahsiyetini ve düşünce dünyasını yakından tanıyan usta kalemlerin emek verdiği bu eser, titiz ve samimi bir çalışmanın ürünü olduğunu ilk bakıştan son okumaya kadar belli ediyor. Yazıların hepsi içten, akıcı ve sürükleyici bir üslupla yazıldığı için de kolaylıkla ve keyifle okunuyor.

Dünyaya tamah etmeyen, elinde avcunda olanı dostlarıyla paylaşan, evinin ve kalbinin kapılarını dostları ve gençler için ardına kadar açan, entelektüel, yazar, şair, düşünce ve aksiyon adamı olan Nuri Pakdil’i, vefatının sene-i devriyesinde rahmet ve dualarla anarak kıymetli okuyucularımıza iyi okumalar diliyor, yazımızı üstadın şu cümlesiyle sonlandırıyoruz: “... *Yüreğimizin yarısı Mekke’dir, geri kalanı da Medine’dir. Üstünde bir tül gibi Kudüs vardır. Kudüs’e borcumuz, Kudüs’ü savunmaktır, özgürlüğüne kavuşturmaktır. Mekke, Medine, Kudüs ve İstanbul sevilmeden hayatın, yani varoluşumuzun hikmeti kavranılamaz ...*” ■

**DİYANET
YAYINLARI**

yayinsatis.diyenet

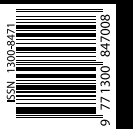

Güvenle okuyun...

Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Online Satış sitesine
karekod uygulamasını kullanarak kolaylıkla ulaşabilirsiniz.

“Hiç Şüphe yok ki Allah, kendi yolunda, duvarları birbirine kenetlenmiŐ bir bina gibi saf bağlayarak çarpıŐanları sever.”

(Saff, 61/4.)

FİYATI 25,00 ₺